

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ

ВИДАВНИЦТВО
“ НАУКОВА ДУМКА ”

БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Микола Кіндратович
ВОРОНИЙ

1871—1938

УКРАЇНСЬКА НОВІТНЯ
ЛІТЕРАТУРА

МИКОЛА
ВОРОНИЙ

ПОЕЗІЇ
ПЕРЕКЛАДИ
КРИТИКА
ПУБЛІЦИСТИКА

КИЇВ
НАУКОВА ДУМКА
1996

Подаються цикли поезій: “Співи старого міста”, “За брамою раю”, “Гротески”; а також критичні й публіцистичні статті: “Драма живих символів”, “Михайло Грушевський”, “Пантелеймон Куліш”, “До статті Ол. Ів. Білецького про мене” та ін.

РЕДАКЦІЙНА

КОЛЕГІЯ

І. О. Дзевєрін (голова)
О. Т. Гончар
Ю. Е. Григор'єв (секретар)
В. Г. Дончик
М. Г. Жулинський (заступник голови)
П. А. Загребельний
С. Д. Зубков
О. В. Мишанич
Л. М. Новиченко
Д. В. Павличко
Ф. П. Погребенник
В. М. Русанівський
О. В. Шпильова
М. Т. Яценко (заступник голови)

Автор вступної статті і редактор тому

Г. Д. ВЕРВЕС

Упорядкування і примітки

Т. І. ГУНДОРОВОЇ

Редакція видань
історично-культурної спадщини України

Редактори *О. Я. Безпальчук, П. М. Крюкова*

В 4702640206 – 002 41-96 (II кв.)
221 – 96

ISBN 5-12-002723-7

© Г. Д. Вєрвєс, вступна стаття, 1996
© Т. І. Гундєрєвє, упорядкування,
примітки, 1996

Благородною справою ліквідації «білих плям» в історії української культури ХХ ст. зайнятий сьогодні гуманітарний науковий цех України. Повертаються рідній культурі імена й твори, без яких вона є однозначною і збідненою, здійснюються перші спроби збагнути роль і місце в ній непересічних імен В. Винниченка, М. Хвильового, О. Курбаса, М. Куліша, М. Зерова та ін.

Пильної уваги заслуговують і такі літературні явища, як М. Вороний, О. Олесь, Г. Чупринка; їхня творчість хоч і складає значний період у розвитку нашої поетичної культури, проте не стала (через відомі причини) органічною ланкою еволюції між дожовтневими й пожовтневими часами. Ось чому наша література, що цими іменами заманіфестувала європейський, модерністський період свого розвитку, як же довго була без них спрощеною і збідненою.

Для того, щоб збагнути Миколу Вороного в атмосфері його доби і доби сьогодення, потрібен час. І справа не лише в тому, що його духовна епоха досі розглядалася власне поза її головними репрезентантами, а й в тому, що конкретні суспільно-політичні й естетично-філософські чинники, які формували літературу, вульгарно-соціологічними «дослідженнями» були викривлені або трактувалися в дусі примітивного розуміння «двох культур». Причому самотні українські громадські і культурні структури, скажімо, діяльність українських політичних партій (від крайніх лівих до крайніх правих), чи розвиток численних видів культури (від народних до професійно вишуканих) і науки (імена М. Грушевського, В. Вернадського, А. Кримського говорять самі за себе), не просто легковажилися, а виривалися з поля національного життя як прояви «ворожих народів явищ».

За таких умов літературознавство мало підкоритися існуючим імперським догмам і пріоритетам, тобто змушене було брати чужі, нав'язані колоніальним режимом національні структури (російські чи польські). Царизм у своїй безоглядній асиміляторській політиці щодо «інородців» взяв на озброєння (і про це не слід забувати) і російську культуру. Остання, вільно розвиваючись за умов національної російської державності, захоплювала у свою орбіту й українську, сприяючи численним і різноманітним впливам на неї. Ось ці впливи, а не складні закони внутрішнього розвитку духовності української суспільності, і бралися «за основу» численними інтерпретаторами нашої літератури. Відбувалося постійне змішування чужої і своєї національних структур та їх складників, аж до оголошення «прогресивності» мовної асиміляції, яка виявилася, зокрема, і в тому, що ряд видів української культури — наука,

кіно, театр, філософія, економіка та ін.— обслуговувалися мовою іншої духовної структури, російською. Колоніальний режим закріплювався мовною політикою.

Для того, щоб збагнути феномен М. Вороного, так само як і цілої плеяди митців початку ХХ ст., потрібні зусилля чи не всіх гуманітарних наук, оскільки поет творив за умов активного як на той час суспільного (наявність різних політичних партій), наукового (діяльність Наукового товариства ім. Шевченка), освітнього і культурного (боротьба за український університет у Львові, театр українських корифеїв, журналістика та ін.) життя. Щодо літературознавства, то воно у найбільшому боргу перед поетом, тому необхідно розглянути ідейно-естетичний, поетичний та мистецтвознавчий його доробок у контексті української і світової культури кінця ХІХ — початку ХХ ст.; дати поглиблену оцінку новаторства його поезики на фоні стильового розмаїття тогочасних європейських модерністських течій; створити наукову біографію письменника. У рамках передмови спробуємо бодай побіжно торкнутися цих питань.

Постать Миколи Вороного вельми трагічна. Він належав до того покоління української інтелігенції кінця ХІХ — першої третини ХХ ст., яке було підготовлене епохою Франка до створення нових національних і загальнолюдських культурних цінностей і якому в нашій свідомості судилося стати «білою плямою». Сталося так не з власної вини цієї генерації — навіть за умов тотальних заборон і переслідувань українського слова створено в цей час у багатьох галузях культури непересічні речі. Часом їм вдавалося прорватися до читача, як, скажімо, виданням поезій М. Вороного 1929 і 1959 рр., однак його доробок з питань історії і теорії драматичного мистецтва так і не дочекався виходу в світ на Радянській Україні. Адже як знавець мистецтва Вороний може бути сміливо поставлений поруч із такими славетними іменами, як Ф. Стендаль, А. Моруа, В. Стасов, К. Станіславський; щодо української естетичної думки, то йому у нас не було рівних. Чи не найбільше з його доробку поталанило перекладові «Інтернаціоналу», який виконувався на урочистих зібраннях комуністів УРСР навіть тоді, коли автор перебував на засланні або за ґратами.

У творчій біографії Вороного інтерес до робітничого руху в Росії й Австрії, захоплення революційним демократизмом Шевченка, Франка, економічним ученням Маркса чергуються із зацікавленнями «естетикою страждання» Верлена, пантеїзмом Шеллінга, індивідуалізмом російських та французьких символістів, тяжінням до «чистого мистецтва». Таке співіснування різних захоплень,— як естетичних, так і громадських,— а то й перебування «по той бік добра і зла», не повинні дивувати, оскільки мовиться про духовно багату творчу натуру. Давня спроба примирити ідеалізм з матеріалізмом, а в художній практиці — реалізм із модернізмом, «чисте мистецтво» із «служінням громаді», «естетику страждання» з епікуреїзмом — характерні для передреволюційного світогляду письменника, його громадянській і творчій позиції.

Звичайно, чимало тут залежало від індивідуального, екстенсивного характеру уподобань поета, хвилевих настроїв, важких обставин мандрівного життя. Та проте головну причину треба шукати в обставинах життя і твор-

чості тих найбільшніх верств української інтелігенції, до якої належав Вороний. Позбавлена творчої трибуни, постійно переслідувана царизмом то за «український сепаратизм», то за соціалізм і «хлопоманство», вона відчувала себе пасербицею у рідному краї, болісно захищала зневажане й повсюдно витравлюване почуття своєї національної гідності і тому наполегливо шукала у світовому духовному досвіді відповіді на пекучі соціальні й культурні потреби, які висувало життя.

Ця інтелігенція хоч і не вилазила з матеріальних нестатків, свідомо і добровільно брала на себе обов'язок творення національної культури, прагнути не відставати від часу, від Європи, бути гідною свого уярмленого народу. Її благородне обурення виливалось то революційними вибухами гніву й ненависті, то розслабленими, меланхолійними зойками, плачем, то творенням аполітичних «майстерверків», «дистильованої краси» як своєрідного протесту проти потворних явищ дійсності. Не забуваймо, що збірка «У сьйві мрій», яка вийшла друком у глухі часи столипінської реакції, належала не випещеному снобові, а простому діловоду ремонтної частини механічного відділу Київської округи водних шляхів.

Вороний брав участь у національно-визвольному русі, вважав себе прибічником соціалістичної доктрини. Серед різних тогочасних суспільних течій поет цікавився і марксизмом, співчував робітничому рухові. Він постійно перебував під таємним наглядом поліції, і про це не раз пише у своїх листах. Порівнюючи з І. Франком кінця 90-х років минулого століття, він називає себе марксистом, а автора «Вічного революціонера» «еклектиком», «аграрним соціалістом, радикалом». На ґрунті марксизму були у Вороного з Франком численні полемічні розходження, хоч загалом обидва вони стартували від драгоманівського «федерального соціалізму». В «Листі» до О. І. Білецького, який по суті є автобіографією письменника і повністю друкується в нашому виданні, він, визнаючи глибокий вплив Драгоманова на своє покоління, зауважував: «Кінчаючи оповідати про зміни в моїм світогляді, на тлі якого мусила виникнути моя поетична творчість, я ще раз зазначу, що (моя) еволюція зазначалася зворотами від утопічного до наукового соціалізму (і в духовній сфері від атеїзму через пантеїзм до раціоналістичного матеріалізму)»¹.

Марксизм як світогляд не пояснював Вороному усієї загадковості матеріального й духовного світу. І тому на свої численні запитання щодо найскладніших і найсубтильніших проблем психології творчості він шукав відповідей у Спінози, Шопенгауера, Шлейєрмахера, Ніцше, а надто у Шеллінга. При цьому Вороний виявляв себе не учнем-провінціалом, а європейським культурним громадянином-українцем, відкритим для діалогу з цивілізованим світом. Спіноза захопив Вороного філософією природи (пантеїзмом), вченням про моральні закони людського буття; Шопенгауер — поясненням хаосу світу з нерозуміння чи непізнання об'єктивно існуючої волі, песимізмом і спогляданням, якими можна було відгородитися від недосконалості цього світу.

¹ Вороний М. До статті О. І. Білецького про мене (9.IV.1928 р.).— Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України, ф. 110, № 29, арк. 21—22. До речі, це єдине джерело біографії поета, багате на самохарактеристики творчості і суспільної позиції.

Імпонувала Вороному і характеристика типів культури Ніцше — діонісійської (життєвої, оргаїстично-трагічної) і аполлонівської (споглядально-розумової, творчої, теоретико-схематичної навіть). Органічне поєднання їх мислилось заперукою творення вершинних явищ мистецтва, його героїчного песимізму, культу насолоди життям, запереченням міщанської обмеженої моралі. Що ж до культу краси, то тут Вороному була близька романтична теорія Шеллінга, для якого естетика — вершина усіх філософських вчень, всеохоплююча цінність, найвищий щабель розвитку духовного абсолюту. Прикметно, що Вороний не приховував тих суперечливих впливів, які виховували його характер. У світогляді поета дивовижне поєднання двох (матеріалістичного й ідеалістичного) начал. Паралельно з участю в робітничому русі у Вороного співіснувало визнання позасвідомого характеру творчої дії, віри у потойбічний світ, в нематеріального бога. У своєму «Листі» поет зізнався, зокрема у зв'язку із записками актора М. Чехова: «Згадав я,— зауважує М. Вороний,— за Чехова ще тому, що, читаючи його сповідь, я був надміру здивований подібністю наших психічних організацій, навіть в обставинах нашого життя можна знайти чимало паралелів, а часом і цілком однакових моментів (матеріалістичний світогляд і релігійний неспокій, тривога, вплив Шопенгауера і Ніцше, хвилини напівбожевілля, аж до маячення..., упадки духу і злету вгору, алкоголічні компроміси і моменти аскетизму і нарешті та тиха радість, яку все частіше починаю або стараюся знаходити в праці й у внутрішньому зосередженні».

Справді, багатьма рисами вдачі і вчинками обидва митці — актор і поет — дуже близькі між собою — як покоління однієї епохи — декадансу, епохи fin de siecle з її такими чинниками, як екзальтація, релігійний екстаз, культивування песимізму, «краси страждання» тощо. Втрата відчуття цілісності світу і його гармонії була для високообдарованих і високоосвічених людей цього покоління особливо загрозливою, і тому вони прагнули не розміняти свій талант на дріб'язкове «експериментаторство», не загубитися серед зливи епатуючих читача й слухача течій, напрямів. І ми ніколи не збагнемо неоднозначності естетичних пошуків Вороного, доки не усвідомимо досить простого факту, що модернізм Вороного стоїть на грані різних художніх процесів: європейського символізму, а надто раннього неокласицизму з його довершеною ліній як реакцією на неконтрольований експресіонізм символістів, і авангардизму з його культом хаотичного «потoku свідомості». Вороний був автором класично виважених «Мандрівних елегій» і символістського циклу «За брамою раю», в якому часто натрапляємо на розриви думки й образу, а то й на штучне поєднання різних сфер самовираження. Навальна змінність різних понять тримається на авторитеті авторського «я»:

...В хиткім тумані

Пливають малюнки, примами тьмяні,
Лягають смуги, снуються тіні,
Мигтять уривки в повільній зміні.
Їх загадковість — химерно звинна,
Візерунковість — свавільно плінна...

(«Тіні»)

Найчастіше, а надто в ліричних поезіях, за цією візерунковістю стоїть філософський підтекст, неприхована шопенгаурівська теза про радість в горі, імпульсивне значення песимізму («Як може кохання цвісти на ґрунті страждання»). Обидва — М. Вороний і М. Чехов — прагнуть під все розмаїття життєвих вражень підвести філософську основу, а що шопенгаурівський песимізм не давав відповіді на всю складність психологічних і соціальних конфліктів, відбувся поворот від катастрофізму до реалізму. Творчість «сама в собі» виявлялася недостатньою, як і безвольний песимізм.

Мінливість «внутрішнього світу» як у сфері особистій, так і громадській Вороний пояснював у листі О. І. Білецькому. «Перебуваючи в лавах укр [аїнської] соц [іал]-демократії і беручи політичну участь як активний член її (на партконференціях, з'їздах і в праці на місцях), я серйозним партійним робітником не міг і не вмів бути, і товариші, жартуючи, звали мене «брудним есдеком» за те, що я нерідко «нарушав кодекси» партії екстравагантними виступами і вчинками... Така вже вдача поетична. Ви подумайте, що ж то з мене за есдек був, коли десь попід ґрунтом наукового соціалізму (історичного матеріалізму) я таїв у собі глибоко на дні якесь релігійне прочуття чи релігійне сприйняття світу, а разом з тим марив про Ніцшевого «Übermensch'a» — горду надлюдину, що відкидала рабську науку християнства, в той же час лишаючись в моральній історії своїй все ж таки християнином і скрайнім гуманістом».

Для вульгарно-соціологічної критики це визнання поета — страшний гріх і злочин, для нас — доказ складної людської натури, тим більше — творця. Ось чому не будемо дорікати Вороному ні за «песимізм», ні за «непослідовність» утвердження оптимістичних мотивів, як не будемо наголошувати й на тому, наскільки серйозним було роздвоєння психіко-емоційної сфери його особистості, бо ж свідомого регламентування функцій поета і громадянина попросту не може бути. Він дуже часто забував про цю «роздвоєність», йшов назустріч культурним загальнодемократичним покликам епохи і творив цінності загальнолюдського й загальнонаціонального значення.

Микола Кіндратович Вороний народився 24 листопада (7 грудня) 1871 р. на Катеринославщині. Через півроку батьки переїхали на Слобожанщину, і там, на околицях Харкова (Гончарівка, Холодна гора), у напівсільському, напівміському оточенні минули його дитячі роки. Рід батька (він був ремісником, дрібним торговцем) ішов від учасника гайдамацького руху (Коліївщини), матері — від шляхетсько-духовного роду Колачинських, з якого походив і відомий П. Колачинський — ректор Києво-Могилянської академії в 1697—1702 рр.

Освіту Вороний здобував спочатку в Харківському, а потім у Ростовському реальних училищах, згодом у гімназії в Ростові-на-Дону. Хлопець вчитувався Майн Рідом, Жюлем Верном, Вальтером Скоттом, а також громадянською поезією Некрасова, Нікітіна, Надсона, згодом і забороненими творами Т. Шевченка, з якими вже не розлучався ніколи. Наприкінці 80-х років він познайомився з кількома народовольцями, які після замаху на царя Олександра III вели пропаганду серед ремісників та гімназистів,

і сам включився в нелегальну діяльність. На зібраннях учнів та робітників-залізничників він читає і обговорює популярні серед тогочасної російської революційної інтелігенції книжки — «Політичну економію» Мілля, «Історію цивілізації в Англії» Бокля, «Силу й матерію» Бюхнера, «Історичні листи» Лаврова, праці Писарева, Добролюбова, Чернишевського, а крім того, пише радикального змісту вірші, аж доки не потрапляє на око поліції.

З 7-го класу розпочинаються арешти, обшуки на квартирі, виключення зі школи, які закінчуються забороною вступу до вищої школи і перебування в столиці імперії та університетських містах. Захоплення забороненими творами Т. Шевченка і виставами театру М. Кропивницького поглибило національну самосвідомість юнака. Разом з драгоманівцем Степаном Ерастовим він організовує в Ростові «Українську громаду». Трохи згодом у Харкові М. Вороний зазнає національно-патріотичного впливу «Братства тарасівців».

В 90-х роках інтерес до забороненої літератури, до революційного підпілля не зникає, хоч у громадських поглядах якихось чітких і твердих переконань він усе ж не мав. Серед української інтелігенції, яка оточувала Вороного, не було нікого, хто б допоміг молодому поетові розібратись у хаосі власних суперечливих пошуків. У письменника виникає думка виїхати до Болгарії, вступити до Софійського університету і зустрітись з Михайлом Драгомановим. Пізніше Вороний у спогадах про І. Франка писав: «Мене манила й Європа, а головне — манила таємнича постать «власителя дум» радикальної, соціалістичної молоді — проф. Михайла Драгоманова. Від нього хотілося набути наукового знання і з його ближчою допомогою виробити й скласти свій політичний світогляд... Була думка, погостювавши у Галичині, махнути до Софійського університету і, ставши перед очі Михайла Петровича, чемненько попрохати: «Будь ласка, батьку, зробіть з мене людину». Але не судилося. У день мого приїзду до Львова, увечері, наспіла телеграма, що Драгоманов помер»². Це було 1895 року.

Спочатку Вороний подався до Віденського університету, — але тут його ніщо не приваблювало (із віденських вражень надовго залишилось одне — знайомство з керівником австрійських соціал-демократів Віктором Адлером), а згодом до Львова. На цей час припадає зближення Вороного з Франком, яке незабаром переросло у щире дружбу. В листі-біографії Вороний зауважував: «Вплив його могутньої особи був на мене колосальний. І тепер скажу: це був велетень, таких людей в житті я більше не стрічав». Протягом недовгого часу (1895) Вороний редагує журнал «Зоря», а потім стає членом редколегії найпередовішого в ті роки українського журналу «Житє і слово», в якому веде розділ «Вісті з Росії». Майже сам готує всі матеріали цього розділу, допомагає Франкові у виданні часописів українсько-руської радикальної партії — «Громадський голос» і «Радикал». За допомогою свого старшого друга Вороний на певний час стає режисером театру товариства «Руська бесіда», багато уваги приділяє вивченню новітньої французької та німецької літератур. Тоді ж він ближче познайомився з польськими поетами-демократами — Яном Каспрівичем і Андрієм Немоевським, які були також

² Вороний Микола. Твори.— К., 1989.— С. 667.

друзями І. Франка. Захоплювався у цей час Вроний і французькими символістами Бодлером, Мореасом, а також німецькими філософами ідеалістами.

Працюючи режисером у театрі «Руська бесіда», Вороний листувався з Кропивницьким, радився з ним у справі українського театру. Згодом був запрошений актором до його трупи і в 1897—1901 рр. багато мандрував у складі українських та російських театральних труп. Але митець не міг зробити остаточного вибору на користь поезії чи театру. До того ж його захопив вітер української національно-визвольної боротьби початку ХХ ст.

1896 р. М. Вороний у Львові разом з такими діячами, як М. Ганкевич, Ю. Бачинський, С. Вітик, бере участь в організації Української соціал-демократичної партії Галичини, а пізніше пристає до Революційної української партії (1900), стаючи її емісаром. У 1905 р. бачимо М. Вороного серед організаторів (разом з Лесею Українкою, М. Коцюбинським, Л. Мацієвичем) Української соціал-демократичної робітничої партії, у якій він входив до спеціально створеної літературної секції.

Слід зауважити, що без чіткого уявлення та вивчення змісту діяльності й програмних документів — як названих, так і неназваних партій, не можливо говорити про політичне і суспільне обличчя українських письменників, пов'язаних з революційним рухом, про єдність українського визвольного руху ХІХ і ХХ ст. взагалі, про роль у ньому таких постатей, як Шевченко, Драгоманов, Франко, Грушевський...

Головною ідеєю, котра об'єднувала (або роз'єднувала) партії, була ідея демократичної незалежної України, яка б жила у мирі й злагоді зі своїми найближчими сусідами, яка б забезпечила соціальну й національну свободу українському народові. І як би це тепер не звучало парадоксально, дані програми, увесь час перегукуючись з програмами політичних партій, які паралельно або трохи раніше виникали серед російської й польської громадськості, орієнтувалися як на світовий, так і національний досвід політичного життя, на його історико-філософське осмислення. У зв'язку з цим на свій повний зріст виступає колосальна фігура М. Драгоманова, федералістські та автономістські ідеї якого простежуються як в галицьких партіях, зокрема Українській соціал-демократичній партії Ганкевича, так і східних українських, а надто в Революційній українській партії, для яких був характерним поступовий перехід від драгоманівського народництва до марксизму.

Крім ідей М. Драгоманова, які поділялися навіть деякими організаторами ленінської РСДРП (наприклад, Павлом Тучапським), у РУПі в перші роки її існування не бракувало й прихильників ліберально-народницьких доктрин «Старої громади», які, однак, досить швидко знецінювалися. Що ж до прибічників драгоманівського соціалізму, то вони разом з марксистами сприяли реорганізації РУПу, яка 1903 р. злилася з УСП (Українською соціалістичною партією), близькою до РСДРП, а 1905 р. стала марксистською партією — УСДРП (Українська соціал-демократична робітничка партія). Показово, що М. Вороний знаходився саме в цьому середовищі колишніх рупівців, а не серед тих правих сил, які, залишивши 1902 р. РУП, сприяли утворенню

Української народної партії та Української демократичної партії, паралельних до російського «Союзу визволення», а згодом партії кадетів.

У зв'язку зі сказаним не буде виглядати випадковим у творчій біографії М. Вороного і те, що саме він на сторінках журналу «Життя і слово» дає серію публікацій, в яких засвідчив свою еволюцію від пізнього народництва через драгоманівський утопічний соціалізм до соціал-демократичної ідеології. В статтях «Вісті з Росії», «Не щербечи, соловейку!» він прихильно ставиться до суспільно-політичного руху в Росії, до її різних партій та угруповань, може, навіть інтуїтивно виділяючи ті, які дотримувалися марксистських поглядів і орієнтувалися на робітничий клас.

З 1910 р., постійно працюючи й живучи у Києві, М. Вороний видає перші збірки своїх віршів: «Ліричні поезії» (1911), «В сяйві мрій» (1913), праці про театр і драматургію. Він пише численні рецензії на театральні вистави, на художні твори письменників.

Вороний поділяв буржуазно-демократичні гасла Лютневої революції 1917 р., яка захопила його своїм масовим ентузіазмом, свободою слова, зокрема найдорожчого йому — українського. Він брав безпосередню участь у створенні Директорії, вважаючи її справжнім втіленням одвічного прагнення українського народу до державної незалежності й свободи. Він працював також і в радянських установах (був режисером Українського театру), та складні обставини особистого життя, голод і важка хвороба призвели до того, що 1920 р. він опинився в еміграції.

1926 р. уряд УРСР дозволив Вороному повернутися на Батьківщину. Життя на Радянській Україні справило на нього велике враження. Як про це пише сам поет у вірші «Весна року 1926», соціалістична Вітчизна зворушила його довір'ям, творчою працею мільйонів, радісними обличчями молоді, масовим знаменем, співами, серед яких уже немолодий поет почув і знайому мелодію перекладеного ним «Інтернаціоналу». Можливо, це й була його найбільша радість у рідній домівці.

Спочатку Вороний живе у Харкові, працює завідуючим літчастиною в оперному театрі, та згодом переїздить до Києва, де широкі кола української громадськості відзначили 35-річчя його письменницької діяльності. З нагоди ювілею поета було здійснене і згадуване видання його «Поезій» (1929).

В архіві поета зберігаються численні свідчення всенародної шани: листи й телеграми від установ та приватних осіб, промови, експромти, вірші-поздоровлення. Крім дружнього колективного поетичного послання («На ювілей», автори М. Рильський, Д. Тась, Б. Чернявський), Рильський ще написав акростих «Миколо! Вороному в радісний день 35-літнього ювілею жмуток євшан-зілля»:

Вітаю Вороного нині!
Одважно линучи з-над хмар,
Рабів будив ти у долині,
Огонь злюбивши, як Ікар!
Не відаючи супокою,
Оспалих кликав громадян.
Миколо! Це ж перед тобою
У тебе вкрадений Євшан!

Є тут і листівка від П. Тичини, надіслана ювілярові з Туреччини 22 листопада 1928 р. В ній, зокрема, писалося:

«Ще віншування — від молодшого товариша по перу і, певно, в деякій мірі як од учня. Ваш П. Тичина»³.

Здавалося, що після тривалих мандрів, матеріальних нестатків, поневіряння в еміграції, родинної невлаштованості (з дружиною Вірою Миколаївною Вороною після народження сина Марка в 1894 р.,— майбутнього українського письменника — Микола Кіндратович розлучився) наступили роки спокійного творчого життя. Однак на початку 30-х років поет зазнав переслідувань, шантажування. Він постійно натикається на замасковані й відкриті капкани, виставлені заподадливими лжепатріотами-кар'єристами на «небезпечного злочинця», «білоемігранта», «буржуазного націоналіста». Як свідчать документи з віднайдені частини архіву родини Вороних, переслідуванням незабаром був підданий і улюблений син поета: через кілька місяців після виселення Миколи Кіндратовича за межі України було заарештовано й Марка Вороного. Понад рік без суду і слідства просидів він в одиночній камері, доки не був засуджений до семи років виправно-трудових таборів у місті Кемі, що неподалік Соловецьких островів, а потім загинув жахливою смертю. Нині вдалося встановити, що батько з сином деякий час жили у Києві (Михайлівський завулок, № 32, кв. 2), коли Марко приїхав до Києва з Москви допомогти хворому і зацькованому батькові (той працював тоді завідувачем театральним сектором «Укртеатровидаву») поклопотатися про пом'якшення суворого й несправедливого вироку (березень 1934 р.) про три роки таборів, які, щоправда, були тоді ж замінені адміністративним засланням у Казахстан. Марко поїхав до Харкова разом з батьком і домігся, щоб справу було ще раз переглянуто. Врешті-решт поетові заборонялося проживання на Україні, в Білорусії, у Московській та Ленінградській областях, і було домовлено, що він виїде до Воронежа. Однак з Харкова нове рішення не надходило, в Києві батько і син жили надголодь, сподівались, що з переїздом столиці до Києва все закінчиться благополучно і що Вороному не доведеться виїжджати з Києва. 30 вересня Марко повідомляв матір про його прийняття до Спілки письменників, але скаржився, що через батькові справи він не може дістати роботу, а повернутися до Москви (в журнал «Наши достижения», де перед тим працював) також не можна. І зовсім розпачливо: «Его дела рассматривали вторично (власне, учетверте.— Г. В.), и ему все-таки придется уезжать. Куда? Куда он сам захочет. Он еще не решил куда». Отже, батько виїхав, але куди, і чи виїхав сам? Тривалий час існувала версія, що поет виїхав до Воронежа, де й помер 1942 р. Таку версію,— вона була сфабрикована органами безпеки 1956 р. під час реабілітації,— поділяв і автор цих рядків, доки не познайомився з новими матеріалами, зокрема з архівом батька і сина до арешту, збереженим матір'ю Марка і колишньою дружиною поета, ліричною героїнею циклу «За брамою раю», яка у злигоднях закінчила своє страдницьке життя.

³ Див.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України, ф. 110/27. Далі, цитуючи документи, посилатимемося на цей фонд.

Звертає на себе увагу та обставина, що син протягом п'яти місяців після зникнення батька не знав, де він перебуває, і вже з ув'язнення постійно просив матір дістати його адресу через дядька Ф. М. Вербицького.

Із листів сина до матері знаємо, що батько між тим час від часу, аж до літа 1937 р., надсилав Маркові гроші й посилки з різних міст, зокрема і з Києва. І це, звичайно, вкладалося у попередньо сфабриковану легенду, ніби поет перебував в адміністративному засланні у Воронежі, звідки тасмно часом виїжджав. Сенсацією для дослідників Вороного була публікація В. В. Яременка в газеті «Молода гвардія» 14 жовтня 1988 р. архівного документа про смерть М. Вороного у с. Новоукраїнка Кіровоградської області 24 квітня 1940 р. від атеросклерозу мозку. Ця версія не могла не викликати нових запитань: чому і як Вороний потрапив до Новоукраїнки? Чи як в'язень, якого перевозили до іншого міста, чи як вільна людина, що їхала на землю своїх батьків? У зв'язку з цим у новому ракурсі поставало і село Воронівка, розташоване неподалік від Новоукраїнки...

Цей сумнів був розсіяний публікацією доцента Кіровоградського педінституту Л. В. Куценка — «Заповнені сторінки» в «Кіровоградській правді» 13 травня 1990 р., в якій він спростовує як сфабриковане тодішніми органами безпеки свідцтво («архівне»?) про смерть М. Вороного 24 квітня 1940 р. і подає автентичні дані про останні роки життя і смерті поета на основі копії офіційного документа, надісланого авторові Комітетом державної безпеки УРСР:

«Выписка из протокола № 175

Заседание Тройки при УНКВД по Одесской области 29 апреля 1938 г.
Слушали дело № ...

Песчано-Бродского р/о НКВД.

20. Вороний Николай Кондратович. 1871 г. рождения, уроженец г. Ростова н/Дону, житель с. Новоукраинки того же района Одесской области, украинец, гражданин СССР, со средним образованием, из мещан.

До ареста без определенных занятий. В 1926 г. вернулся из Польши как резмигрант. В 1934 г. был судим Коллегией ОГПУ за контрреволюционную деятельность. Сын его Марк также осужден за контрреволюционную деятельность и отбывает наказание в Соловках.

Является участником контрреволюционной укр. военно-националистической организации.

Постановили: В о р о н [о г о] Никола[я] Кондратовича
р а с с т р е л я т ь .

Верно: Секретарь Тройки Фишман»⁴.

Як встановив Л. В. Куценко, Микола Кіндратович Вороний був тодішніми органами держбезпеки розстріляний 7 травня 1938 р.⁵

У своїй публікації Л. В. Куценко, посилаючись на друковані свідчення знайомих Вороного, подає ще такі відомості. Відбувши строк заслання, поет з'явився восени 1937 р. у Новоукраїнці і поєупив на роботу коректором

⁴ Див.: Куценко Л. Заповнені сторінки // Кіровоградська правда.— 13 трав. 1990.— № 111.

⁵ Там же.

у місцевій газеті. До села перевіз він і свою, за свідченням того ж знайомого, чималу бібліотеку, збираючись, очевидно, затриматись тут на довший час. Але перед самим арештом Вороний як неблагонадійний був звільнений з роботи, що дало можливість органам інкримінувати йому бродяжництво, оте — «без определенных занятий». Звертає на себе увагу, що місцем народження поета у цьому страшному документі названо не Катеринославщину, а Ростов-на-Дону. А чи не була й справді Новоукраїнка (Воронівка), яка колись входила до Катеринославської губернії, місцем народження поета і Ростов-на-Дону — своєрідний камуфляж, щоб не зашкодити рідним?..

Важко переоцінити поетичний набуток М. Вороного, близький за своїм ідейно-естетичним звучанням і значенням до спадку таких поетів, як П. Верлен, Ш. Бодлер, О. Жупанчич, О. Блок, К. Бальмонт. Українська критика небезпідставно порівнювала його творчість, у якій синтезовано здобутки світової модерної літератури, саме з творчістю Ш. Бодлера й П. Верлена. «Треба брати від символізму найкраще,— писав Вороний.— Любов (в широкому значенні), краса і шукання правди (світла, знання, початку чи «бога») — це сфера символічної поезії, вона найкраще про це може оповісти»⁶. Навіть порівняно з І. Франком та Лесею Українкою доробок автора поеми «Євпанзілля», відтворений ним багатий спектр почуттів людини — від громадянських, патріотичних до найінтимніших,— розробка емоційно-виражальних засобів української поетичної мови видається вельми промовистим. Ряд його творів покладено на музику.

У творчій біографії письменника доцільніше говорити про перевагу тих чи тих тенденцій і мотивів, про панівні настрої і пошуки в той чи інший період життя, ніж про якусь послідовну еволюцію. До того ж і його вірші в художньо-емоційному плані нерівні. І справа тут не тільки в тому, що за численними поїздками він не мав часу на їх ціліфування і довершення, а в тому, що тогочасна поетична мода вимагала насамперед передачі почуттів і збуджень «даного моменту». Так з'явилися, скажімо, сонети коханій жінці, написані «на корі берези, експромтом» під час прогулянки, вірші до альбомів, вірші-поздоровлення на Новий рік, на згадку про випадкову зустріч та ін. Ось чому в його поетичному доробку є більше прохідних речей, що не витримали випробувань часом, ніж у його публіцистиці, яка відзначається вдумливістю і глибиною аналізу.

У спадщині Вороного помітне місце посідає патріотична й соціальна лірика, творена в різні роки в руслі традицій української революційної і реалістичної літератури. Ці поезії написані або безпосередньо під враженням якихось важливих подій, що мали політичне забарвлення («На Тарасовій панахиді», 1911), або ж були виявом протесту проти національного й соціального гноблення українського народу («Осокорі», 1908; «Лемент», 1905; «Краю мій рідний», 1908; «Серце музики», 1912), чи то спалахом обурення

⁶ Цит. за кн.: *Лейтес Д., Яшек М. Десять років української літератури.*— К., 1928.— Т. 1.— С. 81.

боягузливстю певних кіл інтелігенції, її двурушництвом і зрадою інтересів уярмленого народу («Молодий патріот», 1902).

Серед патріотичних творів Вороного чи не найхарактернішими, побудованими за принципами історичного монументалізму, з глибинним поетичним проникненням у сутність буття цілого народу, його подвигів і мук, слід назвати такі, як «На свято Котляревському», «Краю мій рідний», «Привид», «Ти не моя» (своєрідний попередник гімну В. Сосюри «Любіть Україну») і особливо поема «Євшан-зілля», яка, попри запопадливий і несправедливий осуд з боку міщанського національного нігілізму, виховала і виховуватиме нові покоління патріотів.

Уже з перших віршів Вороного постає образ знедоленого краю, уярмленої царизмом вітчизни, скутої духовно і фізично трудової людини. Він бачить, як окремі сміливі одинаки, що намагаються особистим прикладом запалити народ на боротьбу, трагічно гинуть. На фоні орлиної відваги Лесі Українки, її могутньої віри в народ, великої ненависті й гніву Франка Вороний, здається, як же часто безнадійно опускає руки («умів лише ридать») або тікав у світ ілюзій. Але як типовий представник тогочасної трудової інтелігенції він відтворив її трагедію за умов царського деспотизму. А це вже було дуже багато.

Поет болісно переживав національний гніт, національному питанню надавав такого значення, як і соціальним проблемам життя народу. «Національний елемент,— писав він у «Листі» до О. І. Білецького,— був у мені завжди дуже сильний, крім свідомості, він превалював у мені як поетична стихія. Тому й не дивно, що, незважаючи на свої революційні настрої (в яких я теж найперше шукав поезії), я раз у раз горнувся до різних націоналістичних українських організацій».

Багато творів Вороного свідчать про досить критичне ставлення до псевдопатріотів, безбатченків, що метушилися навколо «справи народної», «справи української». Він мав мужність тверезо оцінювати і «молодих», і «старих патріотів» — отих «мерців», для яких доля народу та уярмленої України була аж надто байдужою.

Сатиричні твори М. Вороного — це певною мірою продовження традиції І. Франка (мається на увазі цикл його віршів про ботокудів і «Сідоглавому», сатиричне оповідання «Доктор Бессервіссер»). Зрада, провокації, національний нігілізм, занедбання найбільших національних святощів, фальшивий «патріотичний» пафос, взаємне пожірання заради «посад та авансів» — найтипівіші їхні риси.

Поетова сатира стосувалася не лише справи «власної», «хатньої». Його цікавили загальноросійські проблеми часів царювання останнього з Романових, обурювало фарисейство буржуазних партій, їхнє прислужництво урядові і блискавична переорієнтація. У період столипінської реакції ці «живі трупи», продовжуючи рухатись по кар'єристських сходах, душили все живе і мисляче:

Ось дикий феодал — тепер капіталіст,
Ось давній фарисей — в професорському стані,
Ось ліктор-поліцай, ось парій-журналіст —
Такі ж зажерливі, ненависні, погані!

І всі кричать вони про рівність між людьми,
Про поступ світовий, що дасть їм кращу долю,
І давлять разом з тим під тягарем тюрми
Все те, що має дух і незалежну волю!

(«Мерці»)

У найщирішій із сповідей — циклі «Осокорі», передаючи трагедію людей свого соціального середовища, яких терзали «зграї гарпій проклятих, що зуться «навіщо?» й «куди?», М. Вороний — один з небагатьох тогочасних поетів — передав усю страхітливість німої й мертвотної пустелі, де годі знайти живу душу. Треба було дійти до крайньої межі розпачу і відчаю, щоб розрядитися словами пекучого болю, скорботи:

— Гей-гей! Чи є хто в лузі,— озовися!
Чи є де в світі ще душа жива?
Гей, люди! Де ви? Чи перевелися?
Чи вас пожерла пуста світова?!
Рятуйте! Пробі!.. Ось я тут конаю..
Життя, життя — чи пекла, а чи раю!..

...Немов по кладовищу походжаю,
І біль душі, цей виплаканий спів,
В своїх сумних октавах виливаю...

(«Мандрівні елегії»)

Вульгарно-соціологічна критика полегшено трактувала усе це із знаком мінус — як занепадництво, індивідуалізм, декадентизм і т. п. гріхи, не помічаючи, що саме у цих творах поет тужить за справжньою людиною, обурюється духовним завмиранням суспільства, показує трагедію сучасника, на зойк якого озивається його власна самотина:

До громадянських тривог долучилися невдачі особистого життя. Після розлучення з коханою дружиною потяглися довгі тривожні роки на грані життя й смерті — аж до спроб накласти на себе руки. За таких умов з'явилися ліричні щоденники Вороного «За брамою раю» і «Разок намиста», які за силою безпосереднього чуття і ширості у розкритті трагедії нерозділеного кохання стоять в одному ряду із циклом «Зів'яле листя» І. Франка і «Кохання» Я. Каспровича. Зрештою, поет не раз наштовхує читача на думку, що Франків шедевр інтимної лірики служив йому за взірць. Однак якщо у Франка при всьому суб'єктивно-ліричному забарвленні теми помічаємо прагнення передати трагедію однако як наслідок все ж таки об'єктивних умов, а складні людські почуття — як вияв виняткових, але конкретно життєвих обставин, то у Вороного біль власної душі перетворюється на вселюдську скорботу, стає виразом шопенгауєрівської філософії краси в стражданні. За таких умов любов часом втрачає свою безпосередню привабливість і красу, а щире почуття губиться в театральному жесті і багатослів'ї.

Щоправда, мотиви розслаблення, духовної кволості часто змінюються пружними акордами оптимістичної віри у завтрашній день.

Кров кипить!.. Ставай на прю!
Хто відважний? Хто завзятий?
Згинь же, вороже проклятий!
Я бажанням жить горю!

(«Разок намиста»)

Пояснюючи мінорну тональність деяких своїх творів, Вороний, між іншим, у «Листі» до О. І. Білецького зазначає: «І хоч песимізм і елементи занепадництва займали в моїй творчості досить поважне місце, але головною базою її все-таки був оптимістичний бадьорий світогляд». Цей «бадьорий світогляд» проявляється як у віршах патріотичного циклу, так і в поезіях, пройнятих еллінським гедонізмом («Едіталама», «Хмари-сестри», «Хмари», «Під Новий рік»), а також у творах, де пантеїзм своєрідно переплітається з летом фантазії у безмірність, творах, у яких розкриваються необмежені можливості людини, її поривання до краси, світла, осягнення космосу («Сонячні хвилини»). Не можна не згадати у зв'язку з цим і поезії «Ікар», присвяченої «першому українському літуну» Л. Мацієвичу, в якій мовиться про близькі і нащому сучасникові речі: розгадку таїни бездонного неба, далеких світил, незвіданих космічних просторів.

Вороний не раз декларував свою закоханість у красу і порівнював її із найдорожчим:

Мій друже, я Красу люблю...
Як рідну Україну!

(«Краса!»)

Як ми вже бачили, в поняття краси слідом за німецькими філософами поет вкладає досить широке коло понять етичного й естетичного планів, аж до краси страждання. Та розглядаючи питання прагматично, можна згадувати не лише ідеалістів, а й відому марксистську тезу про те, що людина творить за законами краси. Отже, у цьому схилянні Вороного перед прекрасним немає нічого, що могло б якоюсь мірою дискредитувати поета. І все ж таки, як належить розуміти красу у Вороного? В якій залежності перебуває вона від постійних різнопланових захоплень автора «Ad astra»?

Варто наголосити на головному: в поетичну термінологію цього плану (краса, екстаз, оргіазм) поет вкладав той же зміст, що й ми. Краса для нього — це «високе формування людського духу», «вибух святого натхнення», — те, що робить людину духовно багатшою, справжнім громадянином. Скажімо, типовим виявом оргіазму в театрі була для Вороного 1910-х років реалістична гра Качалова. Більше того, він вважав, що буржуазне мистецтво нездатне викликати і творити справжню красу. «Флістер-буржуа, — пише він, — шукав у театрі не глибоких емоцій, повних ідейної краси, не молитовного екстазу, а поверхових вражень від фривольних сюжетів, жартівливої гри фантазії, словом, того, що не потребує серйозної думки, а дає лише приємне лоскотання нервів». І в іншому місці йдеться про той же буржуазний театр, який «перестав бути храмом чистого мистецтва», а «служить цілям... привілейованих, заможних класів». Що ця «краса», оце «мистецтво для мистецтва» не були тотожними гаслам занепадницької літератури, переконує нас

і таке висловлення Вороного: «Коли мистецтво має вже відігравати службову роль», то хай служить воно демократії, що має на меті загальнолюдські ідеали, ніж бути на послугах буржуазії, вдовольняючи її вузьокласові забаганки»⁷. Вороний, власне як прибічник новітніх принципів у культурі, мріє про суспільство, яке забезпечить здійснення того ідеалу: «Закони економічного соціалізму, які в останній час все більше висувають до активної участі в політичній житті широкі пролетарські маси, скажуть устами цих мас своє важливе слово і в сфері театрального мистецтва»⁸.

Не варто повторювати викладених у «листі» обставин життя і праці М. Вороного початку ХХ віку (Харків, Одеса, Київ, Чернігів), серед яких зародилася і була здійснена ідея альманаху «З-над хмар і з долин», безпосередньо пов'язаного з ідеєю краси, як вона інтерпретувалася тоді в колах української творчої інтелігенції.

Готуючи 1901 р. цей альманах (Одеса, 1903), Вороний через «Літературно-науковий вісник» звертається до письменників з таким закликом: «Бажало б ся творів..., де було б хоч трішки філософії, де хоч клаптик яснів би того далекого блакитного неба, що від віків манить своєю недосяжною красою, своєю незглибинною таємничістю»⁹.

З легкої руки С. Єфремова («В поисках новой красоты», 1902; «На мертвой точке», 1904) цей лист справедливо був оголошений маніфестом українського модернізму. Критик добачив у ньому небезпеку відходу од етнографічно-натуралістичного копіювання життя, обмеження національної тематики. Як маніфест, і то не модернізму, а декадансу (що не те саме), розглядався цей невеличкий, на кілька рядків друкованого тексту, виступ Вороного аж донедавна і радянською критикою, яка дуже спрощено спиралась тут на авторитет Франка.

Крім згаданого відкритого заклику, Вороний надіслав приватні листи багатьом українським письменникам, у яких висловлював саме ті аргументи на користь «нової штуки», які висувалися життям і внутрішніми потребами розвитку національної культури. Ось головні з них: «Увагу хочемо звернути виключно на естетичний бік видання, наблизивши його хоч почасти до новітніх течій у напрямі європейської літератури... хочемо уникати творів грубо реалістичних з щоденного життя, а натомість бажано трошки філософії (пантеїстичної, метафізичної, містичної навіть)»; «Спокою треба, відпочинку для стражденної, зневіреної душі сучасного інтелігента»; «Реалізм вважаю складовою частиною штуки, а не її цілістю. Грубого реалізму не визнаю...». А поряд з цим: «Штука чиста, без ідеї, не може бути — вона з нею складає одне ціле. Тенденція без штуки буває, звичайно, і з нею разом укупі не може бути. Між ідеєю і тенденцією (передвзятістю) лежить величезна різниця. От проти псевдоштуки чи штуки тенденційної, проти римованої прози я й виголосив свою дівізу»: «Поезії з патріотичними вигуками та покликами, а не в міру солодким щebetанням

⁷ Вороний М. Театр і драма.— К., 1913.— С. 115.

⁸ Там же.— С. 124.

⁹ Літературно-науковий вісник.— 1901.— Кн. 9.— С. 14.

та сентиментальним зітханням... поробились такими нудними шаблончиками, що годі скоріш відвернути від української поезії, ніж зацікавити нею»¹⁰. До альманаху надіслали свої матеріали далекі від «занепадництва» письменники (І. Франко, М. Коцюбинський, В. Самійленко, О. Маковей, Н. Коринська).

Отже, Вороний сигналізував про уже нові тенденції в письменстві, вказав на провідні риси явища, яке, з одного боку, було реакцією на банальні постулати народницької літератури, цебто просвітянства, етнографізму, солоденького щebetання, з другого — виражало історично об'єктивну потребу розширення меж українського художнього слова, охоплення ним широких об'єктів суспільного і духовного життя народу. Це було те прогресивне, «раціональне зерно» програми, яке приваблювало до альманаху різних за своїми ідейно-естетичними позиціями письменників. У всякому разі О. І. Білецький ще 1929 р., зваживши всі «за» і «проти», писав: «В загальному ході літературного розвитку виступ Вороного все ж таки з'являється кроком прогресу... Він з'явився дійсно як піонер, цілком свідомий і певний своєї мети»¹¹.

Однак за умов тогочасної суспільно-політичної ситуації окремі гасла Вороного (скажімо, безтенденційна література, протиставлення громадянської й інтимної лірики) могли сприйматись як такі, що відвертали літературу від участі у визвольній боротьбі народу. Це добре розумів Франко, коли від естетики переходив до політики. Зрештою, негативне ставлення Франка до європейського буржуазного декадансу (не модернізму: біда нашого літературознавства полягає в тому, що воно аж до недавнього часу отожднювало ці два різні поняття) загальновідоме. Але в нас немає підстав твердити, що заклики Вороного про чисте небо поезії, розширення її виражально-емоційних засобів сприймалися Франком як декадентські. В статті «Принципи і безпринципність», у вступі до поеми «Лісова ідилія», присвячену Вороному, переважають скоріше роз'яснювальні ноти. Франко звертається не до ідейного ворога, а до «друзьяки давнього», «ідеаліста непоправного», що ставить вірно питання («Бий одразу котурн і фальш, пустую фразу»), але ставить їх не в часі («Ні, друже мій, не та година»), ставить не чітко, розпливчато, залишаючи місце і для гасел декадентської поезії («Так не жадай же, друже милий, щоб нас поети млоу криди..., щоб опій нам давали в страви»). Адже сучасна пісня — «вся огонь, і вся тривога, вся боротьба», «безсмертна чудотворна фея, правдива іскра Прометея». Це була програма активного мистецтва, високоідейної революційної наснаги, що містила — як обов'язковий і невід'ємний — постулат поетичної краси. Отже, і Франко, і Вороний по-своєму мали рацію. Однозначних рішень тут не могло і не може бути. І будьмо справедливі: навіть такий досвідчений критик, як Франко, «прогледів» айсберг неоромантизму (модернізму) в нашій літературі, символом якого з'явилися не лише «Маніфести» та збірка «З-над хмар і з долин» М. Вороного, а й уся його поетична творчість з її загальноукраїнським відлунням. Більше того, тодішня

¹⁰ Життя й революція.— 1925.— № 10.— С. 73—75.

¹¹ Білецький О. Микола Вороний // Вороний М. Поезії.— Харків, 1929.— С. 26—27.

полеміка навколо, здавалося, часткового епізоду відволікла увагу всієї літературної громадськості від суті явища, яке сигналізувало входження української літератури в нову епоху європейської духовної спільності — спільності, яка в різних країнах одержала різні наймення — символізму, неоромантизму, модерні, «Молодої Польщі» та ін.

Наша духовність завдяки величезним зусиллям Франка і його покоління щодо синтезу світового художнього прогресу і передачі свого, національного досвіду світові, зробила в кінці XIX — на початку XX ст. такий колосальний розгін (не досить усвідомлений сучасниками), що стала в ряд з духовністю інших європейських народів. Найвиразніше бачимо це саме в модернізмі, чи краще неоромантизмі, як назвала нове літературне явище Леся Українка, в душі чільних засад якого вже фактично творили, крім неї, Кобилянська, Стефаник, Коцюбинський, а також Винниченко, Черемшина, Черкасенко... Тогочасна критика по інерції продовжувала твердити, що ідеї М. Вороного «на Наддніпрянській Україні не стали популярними»¹², що тільки в Галичині для «молодомузівців» Вороний був незаперечним авторитетом, еталоном «європеїзму, найвидатнішим майстром поетичної мови»¹³.

Прагнучи передати складність духовності свого сучасника, Вороний шукав нових поетичних форм, орієнтуючись на світову, насамперед західноєвропейську поезію кінця XIX — початку XX ст. Чи не найбільше його новаторство проявилось у сфері розширення музичних можливостей українського вірша. «Я починав не так од образу, як од звуку, — писав Вороний у «Листі». — І дійсно, мелос, спершу примітивний, а далі технічно все більше ускладнений, був джерелом моєї пісні-вірша». Світова поезія кінця століття, позначена інтересом до філософського осмислення тем сьогодення (це супроводжувалося ускладненістю поезици), була Вороному близькою.

Розпочавши з коломийкових розмірів, він спробував себе в різних метрах і їх найрізноманітніших комбінаціях, наближаючись до вільного вірша. Зміна ритмів сягає висот у «Молитві», «Скрипюньці», «Dies irae», де, як зазначає сам Вороний, «найчутлиший ліризм... підноситься на хвилях екстазу до імперативного пафосу». Вороний підкреслював, що він полюбляв рефрени, комбіновані повтори, вдавався до вживання однакових рим, ритмічну вишуканість посилював несподіваною «перепоною» у вигляді вставних слів і речень («сміявся холод — боже мій — беззоряних ночей»). Автор циклу «За брамою раю» був майстром звукопису, умів «переплавляти» слово в музику, вправно вводив риму-асонанс, внутрішні, дієслівні рими, різні форми строфи. Все тут було підкорене музичній стихії, якої вчився у Вороного і молодий Тичина. В одній з кращих поезій Вороного «Інфанта», пройнятій новітніми метафорами і співучими дактилічними і гіпердактилічними «блоківськими римами», читаємо:

У завиванні мрійнотканному
Дрімала синя далечінь,
І от на обрії туманному
Замиготіла ваша тінь...

¹² Див.: Українська хата.— 1914.— № 5.— С. 349.

¹³ Рада.— 1912.— № 39.

Нерідко захоплювався Вороной і формальними експериментами. Так з'явилися цикли «Фата моргана», «Гуморески» — отой паперовий реквізит, поетична поза — «царство сонячних надій, фарб, образів і звуку», феї, арлекіни, ельфи... Він ніби випробовував здатність нашої мови передавати вигадливу строфіку і ритміку іншомовної поезії.

Перед першою світовою війною в ліриці Вороного дедалі виразніше звучать громадянські мотиви. Свідченням того є вірш «Інфанта», де революція 1905 р. з'являється в образі блоківської Прекрасної Дами, «Старе місто», в якому крізь імлісту запону важких часів поет намагається побачити «знайоме», «завзяте, міцне, бунтівниче» обличчя робітника, нарешті, така програмова річ, як «Reguet». На жаль, збереглася тільки частина цього твору («Dies irae»), але й тут своєрідно відбиті глухі часи реакції, коли впевнено наростав гнів пригнобленої, скутої забобонами трудящої людини. Ці вірші, як свідчив сам Вороной, дуже любила Леся Українка, і власне вони відкривають нам того поета, який пізніше, 1919 р., здійснив переклад «Інтернаціоналу» і видав збірку патріотичних поезій — «За Україну!» (Варшава, 1921).

У не раз цитованому «Лісті» до О. Білецького поет підкреслював, що його натура «не чужа і не байдужа до проявів революційної боротьби не тільки в національному, але і в широкому, може, навіть і світовому аспекті. Правда, ця сторона в моїй творчості знайшла досить скупе місце, але якісно вона досить виразна». Пославшись на деякі свої урбаністичні твори, в яких виражені «симпатії до пролетарського руху», він з гордістю продовжував: «Згадайте тут же мої переклади революційних пісень — «Марсельези», «Варшав'янки» і особливо «Інтернаціоналу». Як не як, а власне мій переклад «Інтернаціоналу» от уже близько 10 років одушевляє й пориває маси. Зробив я його на спеціальне замовлення Лук'янівського робітничого клубу на початку р. 1919 в Києві (тоді ж зробив і переклад «Марсельези» й «Варшав'янки»). Того ж року його й видали з нотами, але коли прийшли денікінці, то весь наклад знищили (автор був зазначений тільки ініціалами М. В., завдяки чому я від денікінців не дістав належного «гонорару»)».

Як відомо, було кілька перекладів міжнародного пролетарського гімну українською мовою. Перший ще до Жовтня здійснив невідомий робітник-українець одного з московських заводів за російським перекладом, другий 1919 р. зробив поет-комуніст Є. Григорук, та найдосконалішим виявився переклад М. Вороного. «Не мавши французького оригіналу, — згадував поет у «Лісті», — я зробив переклад з німецького тексту, але коли пізніше я зрівняв свій переклад з французьким оригіналом, то здивований побачив, що він досить точно йому відповідає». На початку 20-х років спеціальна комісія з представників Головополітосвіти та музсектору Держвидаву прийняла український текст «Інтернаціоналу» М. Вороного, зробивши незначні зміни. Переклад гімну — яскравий приклад органічного й глибокого засвоєння Вороним світової революційної поезії. Тут доречно згадати Маяковського, який, віддаючи шану дзвінкому, крилатому українському слову, у відомому вірші «Долг Украине», цитував переклад Вороного:

Разучите
 эту мову
На знаменах,
 лексиконах алых,—
Эта мова
 величава и проста:
«Чуєш, сурми заграли,
 час розплати настав...»

Рідко у кого з поетів оригінальні й перекладні твори так тісно переплітались між собою. Театральним захопленням Вороного, мріям про репертуар, що виховує свідомих громадян і цінителів прекрасного, відповідають переклади з О. Пушкіна («Скупий рицар», «Кам'яний гість», «Моцарт і Сальєрі»), Ю. Словацького («Мазепа»), В. Шекспіра («Пролог до трагедії «Ромео та Джульєтта»), А. Шніцлера («Зелена папуга»), О. Мірбо («Злодій»), Д. Гауптмана («Ткачі»). Його приваблювала лірика: він робив переклади з М. Некрасова, І. Козлова, І. Вазова, Г. Гейне, М. Гумільова та ін.; захоплювався витонченою французькою поезією і перекладав С. Прюдома, П. Верлена, П. Бурже, Л. Бульє, інтерпретував зразки староіндійської, перської та японської поезій («Хіто-падеші», Румі Джелаладдін, Охара-То-ко).

Якби треба було охарактеризувати найближчі до Вороного течії в світовій поезії, то слід би було назвати у зв'язку з цим три явища: французьких поетів, насамперед «парнасців», яких він так активно пропагував (С. Прюдом, П. Верлен, Л. де Ліль, Ж. Ередіа), російських символістів і акмеїстів (К. Бальмонт, М. Гумільов, А. Ахматова, Й. Мандельштам), польських поетів з «Молодої Польщі», а також із групи «Скомандер» (Я. Каспрович, К. Тетмайєр, К. Вежинський, Я. Лехонь, Л. Стафф). Пов'язує Вороного з ними інтерес до тайників людського буття, висока вимогливість до слова, погляд на сучасність з точки зору вічного плину життя, відчуття єдності світу в культурі, інтелекті й красі. Туга за ідеалом домінує над усім, хоч дуже часто реалізується виключно в слові, в нових ритмах, строфіці, винахідливих метафорах і перифразах, безкінечних новаціях поетичного синтаксису, які поет дарував читачеві поруч із строфікою (сонет, октави, тріолети, рондо, станси), можливо, найщедріше (інверсія, умовчання, антитеза, градація і т. п.). В усякому разі поетичне слово Вороного органічно вписується в стильові здобутки загальноєвропейського значення кінця ХІХ — початку ХХ ст.

З французьких поетів найбільше враження на Вороного справили «парнасці» й Верлен. «Не скажу,— читаємо в його автобіографії,— що се були переспіви тих поетів або рабське їх наслідування; це було засвоєння французької культури вірша... привласнення цієї поетичної культури нашій мові, нашій версифікації». Засвоєння відбувалося (як і в інших слов'янських літературах, зокрема російській і польській) у кількох напрямках. Насамперед йшлося про те, щоб позбавити поезію нарочитої краси, патетики, багатослів'я, бездушної риторики; утвердити в ній високу культуру самовираження, досягнути невимушеності й природності виразу, суворої економії й багатоплановості образу; використати нові, ще не відкриті можливості словесного мистецтва на його перехрестях з іншими видами художньої культури, зокрема з музикою, живописом, архітектурою. Так була звернута увага на музичну

стихію мови, її здатність передати найнепомітніші відтінки думки, недомовленість, «понадсвідому» символіку предметів, вібрацію найінтимніших почуттів. У програмовій поезії «Поетичне мистецтво» Верлен проголошував: «Найперше — музика в слові», далі — поєднання сп'янілого «невизначного й точного» тонів і півтонів. «Скрути хребет риторичі», «приборкай рими», в музиці «шукай нову блакить, нову любов»:

Щоб мчав, де далеч непохмура,
Де чари діє вітерець,
Де пахне м'ята і чебрець...
А решта все — література.

(Переклад Г. Кочура)

Користуючись цими порадами, дехто з символістів потопає у звукових ефектах, досягаючи «мелодійного потоку» за рахунок затемнення смислу. Вороний хоч і не був позбавлений цієї хвороби, проте йшов властивою йому дорогою творчого засвоєння доробку свого божища як суворої єдності слова і змісту. Так, у тісному зв'язку з класичними поезіями Верлена «Осінь пісня», «Над дахом дому — неба дах», «Із серця рветься плач» перебувають такі речі українського поета, як «Наді мною скрипки плачуть», «Скрипонька» та інші поезії із циклів «За брамою раю» і «Разок намиста» — аж до прямих ремінісценцій окремих образів і мелодій.

З російською поезією кінця XIX — початку XX ст. (символізм, імпресіонізм, акмеїзм) у поезії Вороного також було чимало точок дотикання. Раціоналізм, певне смакування побуту, культ насолоди й абстрактної краси, нарешті чіткість метрики, прозорість стилю, — тут Вороний, може, найбільше перегукується з акмеїстами, хоча в нього нема ні їхнього примирення з дійсністю, ні байдужості до громадсько-політичних проблем. Помітна між ними спільність є скоріше виявом тієї традиції імпресіонізму й раннього символізму, що впливала і на акмеїстів, і на Вороного. Бачимо тут і моменталізм, фіксацію певного стану людини, зокрема любовного екстазу, і неокласичне замилювання античністю. Як і російські поети (І. Анненський, К. Бальмонт, К. Фофанов, Ф. Сологуб), Вороний часто використовує мотиви сну, фантазії, ірреального вимріяного світу. «Гуманный мир тускнеючих эмалей, мир контуров и спутанных теней» був близький не тільки Брюсову, а й Вороному (вірш «Тіні»). З Брюсовим, до речі, зближує поета інтерес до рідної історії й античності, інтуїтивне передчуття суспільних катаклізмів.

Вороний не був схильний до «мозаїки кольорів» імпресіоністів, дроблення віршів на окремі, мало пов'язані між собою частинки. Найбільше йому імпонували сюжетні вірші-легенди («Євшан-зілля», «Найдорожчий скарб», «Легенда», цикл «Дніпрові спогади» тощо), тобто ті, в яких він дотримувався традицій попередньої реалістичної поетики. Його гедонізм ближчий до пушкінської сонцепоклонної насолоди життям, ніж до хворобливих альковних смакувань декадентів, їхнього оргіастичного культу плоті. Широко вдається він до поетичного реквізиту символістів (екзотика маловідомих слів, часте вживання латинських назв і виразів), чим захоплювалися В. Брюсов і К. Баль-

шонт, представники «Молодої Полыці» Л. Стафф, Я. Каспрович, С. Пшибишевський та ін.

З російських сучасників М. Вороний чи не найближчим до себе вважав Ж. Бальмонта, вершина поетичної слави якого як символіста припадає на 1900—1903 рр. (збірки «Горящие здания», «Будем как солнце», «Только любовь»),— саме на той час, коли український митець тільки розпочинав свій поетичний шлях.

Мабуть, Вороний не був серед тої численної плеяди «бальмонтистів і бальмонтисток», які буквально заповнили російську символічну поезію на переломі двох століть і його як сина уярмленого народу не могли захопити маскарадний демонізм цього «стихійного генія», шаманство, заклинання, «магія слова», всездозволеність, прагнення будь-що-будь стати російським Бодлером чи Верленом — аж до звершення сумнівної слави гротескових, але екстраординарних вчинків (вилігнути з вікна, лежати на брукувці), вдавати з себе людину незвичайної біографії, проповідувати нібито програмі для творчої особистості егоцентризм, егоїзм тощо.

Звичайно, Вороному не могли не імпонувати всі оті «сатурналії» і «інферналії» Бальмонта — його данина чортівщині й вина, нестримність любовного пориву та ін.; разом з тим поетів єднали безпосередність почуттів, безоглядний пантеїзм, відчуття духовної пустелі, в яку їм довелося творити (порівняй з вищезитованими «Мандрівними елегіями» слова Бальмонта: «Помогите, помогите! Я один в ночной тиши. Целый мир ношу я в сердце, но со мною ни души»). Обидва поети поклонялись тим самим богам у мистецтві (Гойя, Рафаель, Боттічеллі, Роден), літературі (Бодлер, Верлен, Тірсо де Моліна, С. Прюдом), в філософії (Бергсон, Шопенгауер). В обох саме від Бергсона походить усвідомлення неконтрольованого розумом творчого екстазу, коли непевні, хвилинні враження стають предметом мистецтва. Будучи одним із теоретиків імпресіонізму, Бергсон орієнтував поетів на відтворення лише загального колориту настрою, світотіней, контурного обриса предметів. За відомим визначенням В. Брюсова, імпресіоніст привласнив право «усе відтворювати не таким, яким він це бачить, а таким, яким йому воно здається, причому видається саме зараз, в дану хвилину»¹⁴. Експерименти над словом, його здатністю передавати усі тонкощі внутрішнього стану людини, напівтони й перебіги її настроїв, натяки й недовомовленості внутрішнього монологу поєднувалися у Вороного й Бальмонта з закоханістю музикою, що йшло, як відомо, не лише від Верлена, а й від Шопенгауера, котрий вважав її царівною мистецтва, вищим виявом «світової волі». Музична стихія як засіб поетичного світовияву домінує у багатьох віршах обох поетів, домінує як «скрытая отвлеченность и очевидная красота» (К. Бальмонт). Чимало тут, звичайно, і від принципів та уявлень, що носилися в повітрі і належали всім. Обидва поети були сонцепоклонниками, їх героям властива свобода духу й вчинків, нехтї до обивательщини і сірості, хоча й самі вони за штучними звуковими ефектами часом не уникали банальностей, власних «ефемерид» — всіх отих згадуваних вище фей, арлекінів, ельфів тощо.

¹⁴ Брюсов В. Далекое и близкое.— М., 1912.— С. 159.

Таким чином, Вороний правомірно вписується у світову поезію кінця XIX — початку XX ст., а надто в українську, багатьох явищ якої неможливо збагнути поза впливами його непересічної індивідуальності.

Це стосується насамперед того впливу на поетів, що групувалися навколо журналу «Українська хата» (1909—1914), а особливо видавництва «Молода муза» (1906—1909). «Хатяни» і «молодомузівці» донедавна нашою критикою несправедливо оцінювалися негативно, при цьому так само, як і у випадку з «маніфестами» М. Вороного, критика безпідставно прикривалася авторитетом І. Франка, який, до речі, в перших абзацах своєї статті «Маніфест «Молодої музи» (1907) вітає саму появу «групи молодих митців об'єднаних спільними творчими інтересами, які поставили собі за мету витворити нову літературну школу, що з часом може цілій нашій літературі надати новий, досі в ній небувалий напрям»¹⁵.

Щодо критики (молодим поетам Франко закидав недооцінку класичної реалістичної спадщини, афішування втрати «віри й надії», пошуки «містичного неба»), то вона залишила глибокий слід у спадщині «молодомузівців», і має цілковиту рацію автор передмови до своєї хрестоматії поезії «молодомузівців» В. Лучук, коли зауважує, що їм так і «не вдалося «звільнитися» від соціальних та національних болів, тем, мотивів, і вони так чи інакше озивалися в їхніх творках»¹⁶.

Ким же був для них Вороний? Творчий доробок матеріально нужденних митців, що збиралися у кав'ярні на Бернардинській площі, а потім у «Народній гостиниці» Львова, важко переоцінити. Нагадаймо, що молоді поети, прозаїки, композитори, живописці, ілюстратори книжок, музиканти, які там зустрічалися, представляли майже усі види художньої культури українського народу. Причому група складалася з людей, які здобули освіту не лише у Львові, а й у Кракові, Празі, Відні, навіть у Римі, Парижі й Лондоні, знали іноземні мови і європейські літератури, могли вільно перейти з української на польську або чеську мови (Осип Шпитко писав навіть португальською). Отож це була перша на Україні свідомо організована група митців, об'єднана (на зразок західноєвропейських) спільними творчими інтересами, прагненням «прислужитися красві». Цей пошук у рамках європейського і особливо слов'янського модернізму мав опиратися на національні авторитети. Ним і став для «молодомузівців» європеїзм М. Вороного.

Без особливих труднощів можемо вказати насамперед на продовження молодими поетами зусиль метра над засвоєнням сучасної західноєвропейської культури вірша (різні форми сонетів, винахідливість ритміки і строфіки, посилення музичного начала як «переваги» музики над образом тощо). В дусі спроб попереднього розвитку національної літератури, зокрема й Вороного, наполегливо розробляються жанри інтимної лірики (звертають на себе увагу в любовній ліриці Пачовського скрита іронія, жарт, гра слів, несподівані в дусі Вороного закінчення поезій), а надто лірики громадянської, побудованої переважно на трагічних мотивах здобутої в муках, а потім втраченої

¹⁵ Франко І. Збір творів: В 50-ти т., т. 37.— К., 1982.— С. 410.

¹⁶ Молода муза.— К., 1909.— С. 5.

свободи вітчизни (збірка М. Вороного «За Україну!», поезії Б. Лепкого «І в мене був рідний край», «Батько й син», «Батуринські руїни», «Плач рідної мови»). Ця ж ностальгія за втраченою свободою — одна з центральних тем П. Карманського, Пачовського і М. Кічури. Цикл П. Карманського «Кривавий плач Україною несеться», а також поезії «За що тебе скатовано», «Жертва», «Розвіяли нас бурі», «За рідний край» — можливо, єдиний у нашій літературі пам'ятник нездійсненим надіям народу на свою національну честь. В кращих патріотичних творах групи могутньо відлунюють політичні інквентиви Шевченка, Міцкевича й Норвіда:

Перед тобою гну коліно
І кличу: Боже в небесах,
За кров, за муки, за руїни
Верни, верни нам Україну.
Верни нам нашу прежню волю
І добре ім'я нам верни...

(Б. Лепкий)

Поетична традиція М. Вороного, незважаючи на усі трагедії його особистого життя й заборони його творів, не була перервана. Вона відлунює не лише у творах «молодомузівців», а й у сучасних спробах молодих поетів привласнити Україні найбільші здобутки європейського модернізму і авангардизму ХХ ст.

Публіцистика М. Вороного заслуговує на пильну увагу насамперед через її патріотичний пафос і високий професіональний рівень. Його статті про театр і драматургію, образотворче мистецтво, спогади про визначних діячів культури — «Театр і драма» (1913), «Михайло Щепкін» (1913), «Сучасний український театр у Києві» (1914 та ін.) — і нині вважаються корисною лектурою у цій галузі. Адже Вороний орієнтувався на реалістичний театр, на пошуки Станіславського, Немировича-Данченка, Курбаса, власне, на ту школу, яка стала фундаментом театрального мистецтва ХХ ст. Побудовані на значному акторському досвіді й вивченні світового театрального мистецтва, його праці ще до революції набули значення підручників і порадишників для численних українських театральних труп. У них зосереджена не лише вся історія театру, починаючи від античності, а й розуміння його культурної, освітньої і громадянської ролі в кожному з епох. Критик уважно вивчав такі явища, як фаталізм Софокла, скептицизм Евріпіда, сатиру Аристофана, середньовічний театр містерій; він аналізував іспанський театр Кальдерона й Лопе де Веги, драматургію Шекспіра, французьку класицистичну драму (Корнель, Расін, Мольєр) і драму просвітительську (Дідро), звертав увагу на особливості й умови появи романтичної драми і мелодрами; нарешті, його всебічно поглинув аналіз реалістичної і сучасної йому психологічної драми.

Обстоюючи соціальну й виховну функцію театру, Вороний спирається на авторитет М. Гоголя й Л. Толстого, на гру М. Щепкіна й новаторські звернення корифеїв українського театру.

Особливість Вороного — інтерпретатора мистецтва — полягала в тому, що він розглядав національну культуру як частину культури світової, в якій основним законом є розвиток по висхідній — від нижчих форм до вищих і ускладне-

них. Причому усі види духовної культури (література, архітектура, малярство, графіка, сценічне мистецтво), хоч виразно специфічні, тісно пов'язані між собою і тому занепад однієї ланки спричиняє до занепаду інших. Вороний був непримиренний до «пейзанського сентименталізму», до «гри нутром» і фальшивого пафосу («гри на котурнах»), вимагав від театру знання і професіоналізму, розуміючи, що спритні ділки завжди можуть примусити навіть благородний закон конкуренції працювати не на високе мистецтво, а на звичайнісінький гопак. Йдучи за Гете у визнанні театру як найвищого з мистецтв, розкриваючи специфіку його дії на глядача, Вороний, як ніхто у нас, розкрив взаємодію в театрі різних мистецтв — від драми як літературного твору до його втілення за допомогою гри актора, застосування здобутків музики, архітектури, різьбярства, малярства тощо. Театр як сума сугестивних засобів розвивається за своїми внутрішніми законами, «законами чистого мистецтва, законами естетики». Тут же він додає: «Але театр завдяки своєму соціальному характеру тим не менш завжди був у залежності від часу, звичаїв, громадського устрою, відбиваючи в собі, як у дзеркалі, погляди етичні, релігійні, естетичні, політичні й інші в їх послідовних змінах».

М. Вороний вільно почувався чи не в усіх видах художньої культури. Нас не можуть не захоплювати його оцінки робіт графіків Г. Нарбути і П. Ковжуна, художників С. Васильківського і П. Холодного, гри М. Зацьковецької і М. Садовського, Ф. Левицького і Г. Борисоглібської... Ми щоразу натрапляємо на глибокі теоретичні роздуми, в яких не важко розпізнати наш, сучасний пошук істини. У праці «Пензлем і пером (думки естета)» читаємо: «В малярстві так само, як і в двох попередніх мистецтвах (скульптурі, архітектурі.— Г. В.), форма — спершу як неясна ідея, а потім як образ, символ — мислиться синтетично, а виявляється й замикається все-таки в конкретній лінії, в контурі. (Навіть у імпресіоністичних, насичених фарбою плямах-площах відчувається мислений розпорошений контур.) Значить, у малярстві як-не-як головним способом вияву форми образу є лінія... Ритм у малярстві — це своєрідне хитання ліній, цебто звороти довгих чи коротких частин її, у сфері горизонтальних і вертикальних напрямів. Згустім думку. Ритм — форма руху, що дає вираз на ст р о ю (у своєрідності руху). А врешті: ритм — настрої і в кращому разі — натхнення. Генії й таланти здавна вміли відчувати ритм у своїх творах, хоч і не усвідомлювали собі самого закону ритму».

Вороний вимагав від актора вдумливої роботи над роллю, широких знань і громадянської відповідальності. Вплив на глядача («високе натхнення», «високий спокій») може з'явитися в актора лише як наслідок безнастанної праці й пошуків. Він викривав фальш і штучний пафос, прагнучи «нетеатральності в театрі», наголошуючи на тій вічній істині, що прекрасне — завжди просте й величне. Настільними книгами для митців і сьогодні можуть бути такі його неординарні, хоч і призабуті праці, як «Режисер» (1925) та «Пензлем і пером» (1923).

Важко переоцінити внесок Вороного в українське культурне життя і як режисера, актора, організатора перекладацької справи, рецензента численних театральних вистав і нарешті автора статей про декоративне народне мистецтво

Мистецтво професіональне. Ця діяльність Вороного не лише мало вивчена, й малознана.

Досі ми були мало обізнані і з Вороним-критиком, а надто вчителем літературної молоді, дбайливим, доброзичливим і вимогливим (статті про поезію Н. Кибальчич, Х. Алчевської, молодого М. Семенка); істориком культури (статті про Панька Куліша, Римського-Корсакова, Мольєра, Васильківського), добрим знавцем сучасного йому українського мистецтва, яке здебільшого розглядається у порівнянні і зіставленні з мистецтвом західноєвропейським (стаття «О. Архипенко»). Його оцінки старших сучасників, скажімо, Куліша, розширюють, збагачують наші знання і досвід, звертають увагу на багатоплановість, багатовимірність діячів минулого. Нарешті, на прикладі Вороного можемо не лише спостерігати, яким неоднорідним було літературне оточення таких велетнів української культури, як Франко, і як завдяки таким діячам, як Вороний, здійснювалися переходи і до інших велетнів, а відтак і до інших етапів культури. Ці переходи не були прямолінійними і відбувалися у постійних суперечностях — ідеологічних, естетичних, поетико-стильових.

Щодо цього чи не найпоказовіша та оцінка, яку дав Вороний двом представникам авангардистської культури — скульпторові О. Архипенку й поетові М. Семенку. Рецензія на першу книжку майбутнього керманіча українського футуризму «Prélude» (1913) сповнена іронії, в ній глузливо підкреслюються відступи молодого поета від граматики, а то й від здорового глузду. Критик зазначає, що автор для нього незбагнений, «некто в сером», хоча в нього іноді пробивається й щире почуття. Аналіз поезії Семенка місцями вбивчий, але дивна річ: спрямована проти епігонства критика рецензента не влучає в ціль. Відбувалася зустріч двох поколінь українських митців. В межах епігонства чи не виникала нова літературна програма?! Семенко в душі приписів новонароджуваного футуризму хизується нісенітницями й алогізмами, активно застосовує асонансні рими. Вороний же на повному серйозі радить, щоб автор «пройшов бодай елементарну науку версифікації..., вивчив граматику». Зрештою Вороний поблажливо зазначає: якщо автор прагне завоювати велике майбутнє, «він не повинен лякатися гострого осуду». Виходить, щось там було у критикованого...

Мине ще тринадцять років спілкування Вороного з авангардистами, і в статті про Архипенка він спробує їх зрозуміти «зсередини», застосовуючи для їхньої характеристики їхні ж критерії оцінок.

М. Вороний стоїть у ряду наших найбільших знавців світової культури, ім'я яких — І. Франко, Леся Українка, А. Кримський, Ф. Вовк, М. Грушевський. Він розумів самобутність доробку всіх поколінь української інтелігенції, відчуваючи цей доробок як складову частину світової цивілізації. Головна думка й головна ідея, якою перейняті всі його мистецтвознавчі праці (так само, як і поезія), — це необхідність вирватися із примітивно-етнографічних форм української культури в широкий світ загальнолюдських духовних пошуків, необхідність (якщо ми хочемо вижити) творення великої культури, гідної великого народу. Третього не дано. І треба пам'ятати, що ця культура має спиратися на народні джерела, підносити вічні проблеми матерії

і духу. Його арлекин — це не лише «співець народний», а «син юрби», що пам'ятає і про давні кривди, і давні «uti possidentes»¹⁷.

Переглядаючи у світлі нинішнього відродження із мертвих величезний творчий пласт Миколи Вороного, можна стверджувати, що письменник був послідовним інтернаціоналістом і патріотом. Він не вивершував своєї нації понад інші, не виявляв погорди чи зневаги до всіх суцих під сонцем. Він зближував народи й культури, не забуваючи про їх самотність. Уся мозольна праця поета, вченого, громадянина була присвячена рідній Україні, яку він любив так само пристрасно, як красу і справедливість. Перекладач «Інтернаціоналу», він прагнув бачити свою країну вільною й незалежною, рівною серед рівних. Причини поступового згасання ідеї національної свободи в народі він вбачав, з одного боку, у важкому підневільному становищі українців і прищеплюванні їм національного нігілізму окупаційно-колоніальним режимом, з другого, у зрадницьких вчинках «своїх», українських верхів. І якщо вже мова зайшла про те, наскільки вірив поет у воскресіння нації, досить буде нагадати його поезію «Привид»: глухої місячної ночі поет чує докори Тараса: «Занедбали й те, що мали, землячки кохані, славних праддів великих правнуки погані». І у відповідь: «Мій батьку Тарасе! Люблю я Вкраїну»,— але:

...Нам приборкано крила,
Хробак лихоліття нам серце сточив,
Але не сточив він любові до діла
І творчої сили він в нас не убив.
Та сила — ознака живого народу...
І слухний час прийде — вона стрепенеться,
Всіх нас об'єднає, до купи зіллє...

Доробок Миколи Вороного — міцна і надійна частка того підмурку, на якому повстане і вже постає велична нова будівля — наша розкрита духовність.

Г. Д. ВЕРВЕС

¹⁷ Маєтності (лат.).— Ред.

ПОЕЗІЇ

СПИВИ СТАРОГО МІСТА

Tous les chemins vont vers la ville.

*E. Verhaeren **

Tout brûle, craque, fume et coule; tout cela
Le tord s'unit, se fend, tombe là, sort de là
Ouvrière, ouvriers, tout brûle au feu tout se féconde.
Salamandres partout! Enfer! Eden du Monde!

*Alfred de Vigny ***

СТАРЕ МІСТО

Тумани, тумани над містом пливуть,
Як хвилі гойдаються сонні...

І клаптями тануть, і лавою йдуть
Такі монотонні...

Завис олив'яний, імлистий тягар,
Немов перегонна отара,
І давить, і тисне,— і з хвиль його хмар
Снується примара...

Зі сну потягаючись, вийшов і став
Над містом козак величезний,
Немов Острияниця¹ або Святослав²,—
Старезний, старезний.

Чуб довгий послався йому на жупан
І хвилями вус розпустився...
Стоїть, поглядає мов сич дідуган,
Чолом похилився...

Щось ніби знайоме в тім образі є —
Завзяте, міцне, бунтівниче...
Щось інше на вигляд, а рідне, своє...
Лице робітниче!

У млі потопають доми, димарі,
Як витвори злої омани,
І сунуться, сунуться тихо вгорі
Тумані... тумани...

Київ, 1912 р.

* Всі дороги ведуть до міста. *Е. Верхарн (франц.)*.— *Ред.*

** Все палахкотить, тріщить, димить і тече; все це корчиться, спітається, розпадається, падає і піднімається знову. Праця, робітники — все палає в огні і все запліднюється. Саламандри повсюди! Пекло! Едем світовий! *Альфред де Вінї (франц.)*.— *Ред.*

ЗВІР

Уранці місто загуло,
Розбуджене гудками;
Залізо, камінь, мідь і скло
Озвались голосами.

І знов живе, лютує звір
Стотисячоголовий!
Його життя — кип'ячий вир,
Жахливий і чудовий.

Воно розкидує свій шал
В палацах і халупах
І йде, мов пишний карнавал,
По згарищах і трупах.

В ньому і поклики грізні,
І журні антифони!
Музика, танці і пісні,
Стогнання і прокльони...

І кров, і сльози без надій,
І золото, і квіти,
І твань, і пліснява, і гній,
І чисті самобцвіти.

Життя це грає і горить
В іскристих переливах,
Всіма кольорами блищить
У перебіжних звивах.

Звір їсти хоче! хоче жити!
Мовчати він не годний,—
І він, роз'юшений, гарчить,
Реве, бо він голодний.

Двигтять од рухів навісних,
Лунає голосами
Все місто в мурах кам'яних,
Обтягнуте дротами.

Київ, 1912 р

НАМИСТО

Вранці-рано на світанку
Я співав тобі веснянку,
Я тебе, немов коханку, в ясних мріях уявляв;
На душі було так чисто...
Я з тих мрій знизав намисто
І тобі, кохане місто, я намисто те віддав.

Що ж дало мені ти? Муки?
Муки ті, що до розпуки
Жерли серце, наче круки, і сушили мозок мій!
Але я нижу намисто...
І нижу ретельно, чисто,
Щоб тобі, прокляте місто, дати знов дарунок свій
Київ, 1912 р.

ТІНІ

Надходить вечір, — і сірі тіні
Повзуть, як змори, в моїй хатині;
Ступають злегка і так таємно
Про щось шепочуть в кутках, де темно;
Ось тут зберуться, ось там розтануть,
Знов сколихнуться і знову стануть,
Немов бояться збудити лихо,
Що, десь упившись, дрімає тихо...
А в шиби дощик січе дрібненький,
Такий марудний, такий злиденький,
Як пісня старця про ту неволю,
Про ту голодну сирітську долю...
І плачуть шиби, холодні рами,
І ринуть сльози по них струмками...
Душа самотня спустила вії
В німій задумі і в безнадії.
А перед нею в хиткім тумані
Пливають малюнки, примари тьмяні,
Лягають смуги, снуються тіні,
Мигтять уривки в повільній зміні,
Їх загадковість — химерно звинна,
Візерунковість — свавільно плінна...
...Велика брама, важкі засови,
Гидкі потвори, зловісні сови,
Безмежне поле і чорні круки,

До неба зняті в благанні руки,
Гірлянди квітів, лице богині...
І знову тіні, холодні тіні.
Хвилює пісня, немов зітхання,
Немов молитва без уповання...
В глухих акордах — мінорні тони
І журні дзвони, далекі дзвони...
Хлюпочуть хвилі, шепочуть хвилі,
В тумані плинуть уривки милі:
Голівка Греза¹, ескіз Родена²,
Меланхолійний ноктюрн Шопена³,
Фрагменти вірша Сюллі Прюдома⁴,
Псалми Верлена⁵... Яка утома!..
А в шиби дощик січе дрібненько,
А в серці туга... О, моя ньько!
І плаче серце моє недуже —
Йому так тяжко, йому байдуже,
Чи то розумно, чи не розумно...
Все йде — минає... Як сумно-сумно...

Ростов над Доном, 1918 р.

МЕРЦІ

Дума на початку ХХ століття

Мерці, мерці... Навколо, тут і там,
Куди не глянеш, скрізь самі ходячі трупи!
Немає ліку тим холодним мертвякам:
Вони клопочуться, згромаджуються в купи...

Ти чуєш регіт їх захриплих голосів,
Обридливу сварню, стогнання і прокльони?
Це все пережитки старих-старих часів —
Тисячолітні звичаї — забобони!

Вони не вимерли, не згинали у тьмі,
Не відмінили їх віки, тисячоліття —
Як і давно колись, вони такі ж самі
І нині з початком двадцятого століття...

Для них усе дарма, і годі їх спинить;
Наука, поступ і всі заходи просвітні
Не винищили їх, дали їм право жить,
Прибравши в форми лиш сучасні і новітні.

І всі кричать вони про рівність між людьми,
Про поступ світовий, що дасть їм кращу долю,
А давлять разом з тим під тягарем тюрми
Все те, що має дух і незалежну волю!

Навіщо гамір цей? Чого хочуть вони?
Який їх ідеал? Лад космополітичний?
Дарма! У відповідь лиш дзвонять кайдани
І стогоном гуде концерт цей хаотичний!

Кишинів, 15/1 1901 р.

ЕЛЕГІЇ

ОСОКОРІ

I

Мов зібралися юрбою
Наді мною
І шумлять осокорі...
Довгі віти розгортають,
Тихо-тихо колихають
Буйні голови старі
І зітхають сумовито
Та немов крізь сон сердито
Гомонять чуприндарі.

Ох, я знаю ту їх мову
Колискову,
Повну жалю восени,
Що, мов легіт супокійний,
Мов канон меланхолійний,
Навіває тихі сни,
І в хвилини нещасливі
Будить в серденьку тужливі
Любі спомини весни.

II

Мені вас жаль, осокорі,
Ставні, широкополі!
Ваш лист — зелений ще вгорі,
Та вже пожовк він долі...

Холодний вітер рознесе
Розкішні ваші шати,
Мов дране шмаття понесе
І буде пустувати.

Його протяглий хижий свист
Віщує перемогу...
Зів'ялий лист, пожовклий лист
Шепоче скаргу богу!

Ось він зривається, тремтить
І падає поволі...
Ще мить одна, остання мить —
І ви обдерті, голі!..

А далі... далі лютий час!
Метелиці, морози
Без жалю витиснуть у вас
Гіркі старечі сльози...

Приглушать всю нудьгу, печаль
І біль несамопитий...
Осокорі! мені вас жаль
За вік ваш пережитий.

Осокорі, осокорі,
Ставні, широкополі...
Ваш образ, велетні старі —
Зразок моєї долі.

III

Чи ж на довгий час — хто знає —
Вас лишив я для чужини,
Де ростуть чужі рослини,
Де в промінні море сяє?

А проте цей край розкішний
Не звабля мене красою;
Тихий сум іде за мною —
Невідступний, неутішний.

Тут, над морем цим погідним,
Я тужу тепер за вами,
Любими осокорами,
Мов за чимсь коханим, рідним.

Я дивлюсь в простір з нудьгою —
І ваш вигляд сумовитий,
Мовчазливо-гордовитий
Маячить переді мною.

Я вслухаюсь в плескіт хвилі —
І мов чую в нім ваш гомін.
І в душі зринає спомин
Про часи колишні милі...

Наче хмара, налягає
Сум на серце наболіле,
І воно, посиротіле,
Мов та чайка проквиляє.

Чернігів—Одеса,
Серпень—вересень 1903 р.

ВЕСНЯНІ ЕЛЕГІЇ

I. ХМАРИ

Сунуться, сунуться хмари
Темні, брудні,
Наче злих фурій¹ отари,
Мов ті привиддя страшні.
Вітер гуде-завиває,
Гілля зелене ламає,
Цвіт молодий обриває —
Цвіт навесні!

«Сонечка, сонечка з неба,
Світла й тепла!
Жити нам, житоньки треба!
Весно!.. ти нас завела...»
Тужить зелена діброва,
Плаче травиця шовкова,
Хилиться квітка чудова,
Квітка мала.

Сунуться, сунуться хмари —
Думи сумні.
Де ж ви поділися, чари,
Мрії щасливі, ясні?
Чи вже вам більш не рясніти,
А чи, як зірвані квіти,
В'янути тільки й марніти
В серці на дні?

Чернігів,
16 травня 1904 р

II. СОЛОВЕЙКО

Розцвівся пишно мій садок.
Рясна черемха, і бузок,
І яблуневий цвіт
В своїм убранні молодім

Блищать на сонці золотім
І шлють йому привіт.

Барвінок стелиться в траві;
В зеленій свіжій мураві
Рясніють квітоньки:
Жовтогарячі, голубі
І срібні, з ними ж у юрбі
Конвалій пелюстки.

Ставні, поважні явори,
Дуби, зіпнявшись догори,
Красують мовчазні.
Заледве вітер набіжить,
По їх верхах зашамотить
І зникне в гущині.

Цвіте, буяє рідний край,
Немов казковий тихий рай,
Фантазії і спів!
Ось чую... Що то ляскотить,
В яснім повітрі аж дзвенить?
То соловейків спів.

«Прийшла весна, прийшла красна,
Розкішна, люба, чарівна!
Тепло і світ несе вона,
Розбуджує від сна!

Живімо ж всі, поки життя
Дає нам світлі почуття,
Хвилини щастя, забуття,—
Не буде вороття!

Радіймо всі — весна прийшла!
Вітаймо сонце, що тепла
Дає й для мушки і стебла,—
Хвала йому, хвала!..»

Так соловейко щебетав,
А я сидів і сумував,
Мене не тишив спів.
Туманом мій повився зір,
Мов темна ніч, важкий докір
В душі моїй бринів.

Вітай, бажаний гостю мій!
Але, на жаль, спів любий твій —
Це пісня не моя.

Бо звик ти очі закривать,
Коли почнеш пісень співать,—
Цього не вмю я...

Розкішний край мій у ярмі,
Мій люд — невільники німі,
На їх устах печать.
Що бачу я, що чую я,
Те пісня й віддає моя:
Умю я... ридать.

Чернігів. 22 травня 1904.

III. СОНЦЕ ЗАХОДИТЬ...

Сонце заходить, цілючи гай,
Квіти кивають йому на добраніч,
Шепчуть, листочки зриваючи на ніч:
— Не покидай, не покидай...

В рідному краї нам долі нема:
Бурі нас нищать, пригноблює тьма,
Студять морози...
Цвіт наш, красу нашу — гублять усе!
З півночі вітер з собою несе
Люті погрози.

Мало зазнали ми світла й тепла:
Холод, тумани та сіра імла —
От наша доля!
Пáсербам в рідній своїй стороні,
Нам хіба тільки ввижаються в сні
Щастя та воля!

.....
Сонце заходить, цілючи гай,
Квіти кивають йому на добраніч,
Шепчуть, листочки звиваючи на ніч:
— Не покидай... не покидай..

Чернігів,
7 вересня 1904 р.

МАНДРІВНІ ЕЛЕГІЇ

Присячюю Юрію Тобілевичу

I

Знов стелиться переді мною шлях
Через терни, байраки, дике поле...
Куди ж по всіх зневір'ях та жалях
Знов поженеш мене, лихая доле?
Чи вже ж у мандрах по чужих краях
Ще мало мук зазнало серце кволе?
Дарма, дарма... Як Марко той Проклятий,
Я мушу все блукати і блукати.

Та не провиня, тяжча од усіх,
Мене гнітить, мов торба за плечима,
Жене на шлях, позбавлений утіх,—
Мене провадить сила невидима.
Вона страшна, як первородний гріх¹,
Знадна́, як рай, що зник перед очима.
В душі лишилась згадка того раю,—
Чи ж не його тепер я скрізь шукаю?

І ось тій силі невідомій я
Коритися без оборони мушу.
Самітність, вірна подруга моя,
Іде за мною вслід, куди не рушу,
І, мов холодна темна течія,
Вливається і студить мою душу...
Ні радощів, ні щастя, ні кохання,
Одно мені судилося: блукання!

Чи я знайду спочинок за життя,
А чи тоді, як ляжу в домовину —
Там, в царстві тіней, снів і забуття,
Куди з старим Хароном² я полину,
Відкіль немає більше вороття,
Де ніч — за день і вічність — за хвилину?
Запав туман... І в тиші урочистій
Я бачу шлях у далині імлістій.

Бери ж, мандрівцю, костур і рушай,
Прощай, похмурий, непривітний краю!
Кажу тобі востаннє це «прощай»,
Бо повернутись знову не бажаю.

Свій жаль тяжкий, зневагу і одчай,
Що ти завдав, в собі я заховаю
І, бредучи від хати і до хати,
Піду в світи порадоньки шукати.

Катеринодар,
14.II 1902 р.

II

Холодні хмари залягли блакить,
Холодний вітер дме в степу потужно,
Гне очерет додолу, шелестить,
Мов звір в байраці, виє осоружно.
І я один, без тями, мимохить,
Немов затерплий весь, іду байдужно...
Куди? пощо? Хіба не все одно
Тому, хто з рук згубив своє стерно.

Туман і мряка... Шлях ще бачать очі,
Але гаї, оселі і луки,
Немов завій жалобний, присмерк ночі
Вкриває вже поволі навкруги.
З густої мряки, буцім поторочі,
Снуються дивні витвори нудьги;
До мене линуть, простягають руки...
Я бачу їх, я чую спів і гуки...

Ні, то не спів, то ніби щось квилить
І скиглить, як підстрелена пташина,
Щось хлипає, і стогне, і кричить —
Голосить, мов охлялая дитина...
Та що ж воно? Стривай... Цить, серце, цить!
Це ж у тобі озвалась самотина,
Озвалися нудьга твоя і жаль
І давня нерозважена печаль.

Вгамуйся, серце! годі, схаменися...
Та ні, вже з уст зірвалися слова:
«Гей-гей! чи є хто в лузі — озовися!
Чи є де в світі ще душа жива?
Гей, люди! де ви? Чи перевелися,
Чи вас пожерла пустка світова?!
Рятуйте! пробі!.. ось я тут конаю...
Життя, життя — чи пекла, а чи раю!..»

Нікого. Темно. Марний поклик мій...
Хоч би луна озвалася до мене!
Єдиний відгук в темряві нічній —
То подмух вітру та виття скажене...
Іди ж, знов міряй шлях далекий свій
І знов марнуй життя своє злиденне...
Ні щирості, ні теплого слівця —
Нудьга, нудьга без краю і кінця.

Харків,
20.IV 1902 р.

III

Невже ж всесильне царство Арімана ¹?
І навіть ідеал жіночий мій,
Та світла постать, серцю пожадана,
Той любий витвір таємничих мрій,
Неначе зірка в хвилях океана,
Погасне, зникне в темряві густій?
Невже ж довіку мушу я блукати,
Нудити світом та чогось шукати?!

Як тяжко жити в ті похмурі дні,
Коли нема де серцю відпочити,
Коли обсядуть думи навісні —
Голодні, голі, мов циганські діти...
Куди від них подітися мені?
Як страшно жити, о, як страшно жити!
Скажений душу роздирає крик,
Стає на той час звіром чоловік.

О, рідна земле, люба моя нене!
Чому, припавши до твоїх грудей,
Я тільки плачу, як дитя нужденне,
А сил не набираюсь, як Антей ²?
Чому надія, що злетить до мене,
Щезає раптом геть з моїх очей?
Чому нараз я чуюся безсилий
І падаю, мов той Ікар ³ безкрилий?

Ні! не тобі, знеможеній землі,
Подати ліки на моє знесилля.
Сама ти вбога. На твоїй ріллі
Лишилося саме сухе бадилля!
Де ж візьмеш ти на болі та жалі
Цілющого та чарівного зілля?

Гіркий полин, бо́ліголов, бур'ян
Не втишать болю, не загоять ран.

Тебе я, земле, всю сходив до краю...
І ось тепер серед твоїх степів,
Немов по кладовищу, проходжаю,
І біль душі, цей виплаканий спів,
В своїх сумних октавах виливаю...
Але чи ж виллю весь? ба, шкода й слів!
Як море, що хвилює, невгаває,
Та він кінця і спóчивку не має.

Харків,
13.VI 1902 р.

MEMENTO MORI! *¹

Дівчино-серденько! Ти мов рожевий цвіт
Напрóбчуд кожному пишаєшся красою.
Хто раз тебе уздрить, забуде цілий світ
І мимохить услід полине за тобою.
Та знай: краса твоя непевна, як туман.
Минуть літа, і що ж? погаснуть очі-зорі,
Змарніє личенько, зігнеться пишний стан
І зникне навіть тїнь краси...

Memento mori!

Тепер тобі весь світ здається чарівним,
Він манить, зваблює — таємний та чудовий...
Але настане час, і досвідом тяжким
Розвіється украй твій запал поверховий;
Приваби світові обернуться у дим
І, зраджена життям, ти схилишся у горі,
Що марно вік минув на бенкеті гучнім
І ти на заході життя...

Memento mori!

Москва. 1899 р.

НА БЕРЕЗІ МОРЯ

На березі моря сидів я самотно.
Все крила навколо вечірня півтьма.
Намучене серце не билось турботно,
Заснула, здавалось, і думка сама.

* Пам'ятай про смерть! (лат.) — Ред.

Помалу за хвилями хвилі котились,
Одна здоганяючи другу, росли
І лавою грізно до берега йшли,
І з бурхотом в скелі стрімчастії бились.
Ті хвилі морські нагадали мені
Змагання юнацькі за мрії ясні —
Об скелі життя їх розбилось чимало...
І серденько стиснулось в грудях моїх:
Воно-бо зазнало тих бур життьових
І бурхоту моря тепер спочувало.

Анапа, 1895 р.

НУДЬГА ГНІТИТЬ...

Нудьга гнітить... Недуже серце скніє —
Німа, холодна пустка у душі...
Де ж ти? вернись, утрачена надіє,
І зворуши!

Нехай манюю, мрією ти будеш,
Нехай зумієш знову одурить,—
Проте в мені ти знов життя розбудиш,
Хоча б на мить!

Знемігся я... Морозом лиходійним
Моє життя прибито на цвіту,
І я дивлюсь в спокою безнадійнім
У тьму пусту.

Кудою йти? І нащо сподівання,
Коли мети в житті моїм нема,
Коли утрачено і мрії, і бажання,—
Усе дарма!

Я випив чашу муки і страждання,
Велику чашу, сповнену ущерть,
І вже тепер нема мені вагання:
Життя чи смерть..

Полтава, 1899 р.

VAE VICTIS! *

Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл зотліло,
Мою душу самотню пожерла гадюка-нудьга,
І, безсилий, хилюсь я, хоч ще молоде моє тіло...

* Горе переможеєм! (лат.) — Ред.

Я знемігся, згорів... Моє серце на попіл зотліло,—
В нім погасла снага.

Мов свобідний орел, моя думка в просторах шугала.
І я, спраглий, схилився і пив із криниці знаття.
Ні, не марно я жив,— я боровся, шукав ідеала,
Мов свобідний орел, моя думка в просторах шугала —
В тих просторах життя!

І мов нагла мара мені світ весь од сонця закрила...
У гонитві даремній минули найкращі літа,
Мрії гасли, як зорі, вломились напружені крила,
І, мов нагла мара, мені світ весь од сонця закрила
Неминуча мета.

Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина;
Зграї гарпій ¹ проклятих, що звуться «навіщо», «куди»,
Мою душу жеруть.. Як покинута в лісі дитина,
Я самотній стою. Наді мною реве хуртовина,
Замітає сліди.

Чернігів, 1904 р.

ВЕЧІРНІ АКОРДИ

Сховався в морі сонця диск,
Огнений диск,
І в небо кидає свій блиск —
Кривавий блиск.

Зітхають хвилі в сивій млі,
В холодній млі,
І тіні лізуть по землі —
Смутній землі.

Останній промінь сонця згас,
Померк і згас.
Надходить мій скорботний час,
Вечірній час.

І зла товаришка моя,
Нудьга моя,
Стихає серце, як змія...
Ох, як змія!

Самотне серце сльози лє,
По краплі лє,
А гадина ті сльози п'є.
Жагучо п'є.

Кому повім печаль мою —
Нудьгу мою,
Що в серці глибоко таю,
Давно таю?

Вечірня зірка з-за гори
Мигтить згори...
Гори ж, мій світоньку, гори,
Хоч ти гори!..

Таганрог,
14.IX 1918 р.

БАЛАДИ Й ЛЕГЕНДИ

БАЛАДА МОРЯ

Світлій пам'яті Лесі Українки

Граються,
Гойдаються
Сніжно-білі хвилі,
Млосно обіймаються,
Ніби німфи ¹ білі...
То знов надимаються
Зеленасті брили,
Вгору підіймаються
В дужому пориві —
І на коні білогриві
Німфи, сівши, грають, грають,
Линуть,
Ринуть,
Поспішають
Ген до берега імлистого...
Груди в золоті купають
В сяйві сонця променистого!
І, розпечені, пишаються
Наготою тіла млявого
І до берега ласкавого
З поцілунком пригортаються...

.....
«Тихо, хвилі...

Тихо, милі...»

Чути голос туберози ².
Ніжна квітонька зітхає
І крізь пахощі і сльози,
Пелюстки розкривши білі,
Промовляє:
«Тихо, тихо, милі хвилі...
Я скажу вам новину
Безпорадну і сумну.
Сьогодні вночі перед сходом зорі,
Коли ще ви спали,
Царівна, яку ви кохали,

Царівна, що там, на високій горі,
Самотня жила і співала,
Сьогодні сконала!..»

— Ой, леле! — шепочуться хвилі смутні,—

Замовкли пророчі пісні...

Царівна сконала...

«А як перед смертю співала вона! —

Річ далі веде тубероза,—

Була в її співі відвага міцна,

Огонь і погроза!..

І пісню її стоголоса луна

Несла понад вами світами...

А ви, заколисані чарами мрій,

Солодких надій —

Ви спали без тям.

Царівна конала... Остання струна

Урвалася, і в згуках акорда

Бриніла ще довго відвага буйна,

І віра в героїв — могоуча, міцна,

До млявих — зневага й погорда!

І тільки що ранішня зірка зійти

На темному обрії мала,

Велична і певна своєї мети,

Царівна сконала!..»

— Царівна сконала... Замовкли пісні...—

Шепочуться хвилі сумні.

«А вітер уранці сьогодні мені.

Ще звістку приніс незвичайну,

Що ніби на скелі, на височині

Угледів він тайну;

Де людська нога не була, на шпилі,

Де все, що живе, усихає,

На голім камінні, в холодній імлі

Там квітка якась процвітає

І що саксіфрагою зветься вона,

Та квітка, що камінь ламає,

І ніби вся міць і краса царівна

Царівни в тій квітці буяє!..»

Київ, 1913 р.

СРІБНИЙ СОН

Мов серпанок срібнотканий,

Пишно зорями убраний,

Розіслався,

Розгойдався

Наді мною сон різдвяний,
Білий сон.

З-за мережаних заслон
В розколисаній уяві
Мріють образи ласкаві,
Ніжні, лагідні, хупаві...

Он вони... он-он...
Полохливою юрбою
В'ються, в'ються
І сміються,
Наче бавляться зі мною;
То мов хвилі сколихнуться,
То мов хмарою поймаються,
Опов'ються
Білою габою.

А за ними, а за ними,
Ген за хмарами густими,
Ген за гронами рясними
Зоряних світів
Урочисто херувими
Свій виводять спів.
Чую... «Нова радість стала,
Що на небі хвала!» — Хвала!

Гримнула й земля
І в акордах задрижала.
Від небесного хорала
Вся душа моя заграла,
Вся душа моя!
Сполошились,
Закрутились
Думи-мрії, мов орлиці,
Мов ті вихори завії,
Сніговиці,

Забуяли молодії
Думи-мрії —
Білі птиці...

Бачу небо променисте;
Бачу поле біле, чисте...
Хто це в саях? Я і ти,
Ми мчимося без мети,
Мов яка пекельна сила
Нас на крила
Підхопила

І шалено понесла.
Пам'ятаєш: хуртовина
Зразу загула!

Що за зміна? Що за зміна
Несподівано зайшла?
Небо вкрили чорні хмари,—
І якісь гідкі почвари
 В темряві густій
Крилами зашелестіли,
Засичали, засвистіли,
Нас навколо оточили,
 Як гадючий звій.
 Понад нами,
 Мов без тями,
Хтось, регочучи, гасав,
Хтось полохав наші коні
І якісь огні червоні
 В полі розкидав.
Далі... щось мов застогнало,
Збувшись снаги;
Все ушухло враз і стало
Тихо-тихо навкруги.
Знову місяць в небі сяє
З-за розірваних заслон,
Мов чаклує, навіває
 Мрійний сон.
Пам'ятаєш, моя мила?
Нас мана тоді водила...
Ти голівоньку схилила
 На плече моє.
Небо зорями сміялось,
А до мене усміхалось
 Личенько твоє.
Пам'ятаєш: на морозі
Як ми щиро обіймались,
Як ми палко цілувались,
 І в знемозі
Зомлівали, наче п'яні?
Пам'ятаєш ті кохані
Ночі зоряні, різдвяні?
Пам'ятаєш: чисте поле,
 В саях ти і я?..
Ох, ти, доле, моя доле!..
Гей, моя бурлацька воле —
 Розкоше моя!
Без дружини і без хати,
Я не вбогий, я багатий:
Є що в мене пригадати,
 Тим і гордий я!

Ночі, ночі
Ті різдвяні!
Очі, очі
Ті кохані!

Ви той скарб мого життя,
Що беріг я, що леліав,
Щоб його десь не розвіяв,
Пилом, снігом не привіяв
Холод забуття.

А чи ж згадуєш ти, мила,
Те, як нас мана водила
В сяйві зоряних ночей?
Чи ота пекельна сила
Так тоді наворожила,
Що ти й пам'ять загубила?
Де ж бо ти? Агей!..

Чи цвіт серця твого стято,
Злою силою заклято?
Чи тебе ордою взято
Бранкою в полон?
Пригадай же хоч на свято
Цей різдвяний,
Цей коханий,
Мов серпанок мрійнотканий,
Срібний сон!

Київ, 1913 р.

БАЛАДА КОЗАЦЬКА

Один — самотою
Сидить над водою
На березі синього моря
Козак чорнобровий,
Сумний, мовчазливий
Від туги тяжкої та горя.

В задумі глибокій
Сидить кароокій,
Нічого не чує, не баче,
А море плескоче,
А море клекоче,
Мов тихо-тихесенько плаче.

От став він ходити
Та море просити,
До нього він руки здіймає:

«Ой, мореньку ж, море,
Розваж моє горе!..» —
 Гукає до нього, благає.

«Ні роду-родини,
Ні долі-дружини
 На світі собі я не маю.
Як тая билина
В степу, сиротина
 Один в самоті пропадаю.

А доля щаслива —
Така вередлива...
 Ї я не мав і не маю;
Даремно блукаю,
Ї я шукаю
 І в полі, і в темному гаю».

І став зажурився,
Аж весь похилився
 Козак скам'янілий неначе.
А море плескоче,
А море бурхоче
 Та ніби зітхає і плаче.

«Як світом нудити,
То краще й не жити!»
 Він скрикнув, у вир поглядає.
«Ачей на дні моря
Позбудусь я горя,
 Там доля мене привітає!»

І, стиснувши руки
З нелюдської муки,
 Він кинувся в холоднії хвилі.
Вони розійшлися
І знову зійшлися,
 Сховавши його, як в могилі.

З-за хмар височенько
Пливе місяченько
 І силпе проміння тремтяче...
А море плескоче,
Мов вимовить хоче,
 Та тільки тихесенько плаче.

Анапа, 1895 р.

ЛЕГЕНДА

Дівчину вродливу юнак покохав;
Дорожче від неї у світі не мав.
Ой, леле! — у світі не мав.

І клявся, божився, що любить її
Над сонце, над місяць, над зорі ясні.
Ой, леле! — над зорі ясні.

«Тебе я кохаю. За тебе умру...
Віддам за кохання і ньеньку стару!»
Ой, леле! — і ньеньку стару!

Та мила його не боялась гріха:
Була, як гадюка, зрадлива, лиха.
Ой, леле! — зрадлива, лиха.

Всміхнулась лукаво і каже йому:
«Не вірю, козаче, кохання твому».
Ой, леле! — кохання твому...

«Як справді кохаєш, як вірний еси,
Мені серце ньеньки живе принеси».
Ой, леле! — живе принеси!

Юнак мов стерявся: не їв і не спав,
Три дні і три ночі він десь пропадав.
Ой, леле! — він десь пропадав...

І стався опівночі лютий злочин:
Мов кат, витяв серце у матері син...
Ой, леле! — у матері син!

І знову до милої, з серцем в руках,
Побіг, і скажений гонив його жах.
Ой, леле! — гонив його жах!

Ось-ось добігає, не чуючи ніг...
Та раптом спіткнувся і впав на поріг.
Ой, леле! — і впав на поріг...

І серденько ньеньчине кров'ю стекло,
І ніжно від жалю воно прорекло...
Ой, леле! — воно прорекло!..

Востаннє озвалось до сина в ту мить:
«Мій любий, ти впав... Чи тебе не болить?»
Ой, леле! — тебе не болить?!

Чернігів,
25.VII 1905 р.

ХАМ І КАТ

Балада

Вірним слугам імперіалізму — присвячую.

Було їх двоє: **Хам і Кат.**
Жили вони, як з братом брат.

Хам обдирав, хапав і крав,
А Кат окривджених карав.

Нерідко, сидячи в шинку,
Вони впивались до смаку.

Тоді балачка од вина
Була хмільна і голосна.

Раз каже Хам: «Беру чуже
І не соромлюсь аніже!

Служу тому, хто нині пан,
Хто має владу і гаман.

Плюю на право і закон,
Бо це химерний забобон».

А Кат уїдливо на те:
«Закон — це правило святе.

Його сповняти я готов,—
І ллю за нього людську кров.

Люблю професію мою:
Закон прикаже — я уб'ю!»

«Закон? — Хе-хе,— сміється Хам,—
Закони пишуться ослам.

А ми, мій друже, не осли
І вже байки переросли.

Тому, як треба, той закон
Ми усуваємо за кон».

Хе-хе,— ірже хамула-гном.
Го-го,— вторує Кат баском.

І обнялися Хам і Кат;
Цілюються, як з братом брат.

«Гей, друже! Вип'ємо ж до дна!»
«Нехай живе нам Сатана!»

Го-го, го-го... Ха-ха, ха-ха...
Озвалася луна глуха.

І знов і знов: ха-ха, го-го...
Їм чути сміх,— а чий? кого?

З'явився Кат: — «А сто чортів!
Хто б там сміятися посмів?

Чи то в опівнічній добі
Чорти регочуться собі?»

А Кат, червоний од вина:
«Хоч би й сам батько Сатана!

Даремно гніваєшся ти —
Кому чорти, а нам брати.

Хто допомагає нам у всім?
Чорти! Хай слава буде їм!

А Бог... ще хоче по ділам
Воздати хамам і катам...

Ех, от якби вступив у звязь
Ще з нами сам Луципер-князь,

Тоді хай тямиться Господь...
З'явись, Луципере! Приходи!»

І враз учувся гамір, крик,
Чортячий вереск, свист і дзик.

Ущухло. Бачать Кат і Хам:
Посеред них Луципер сам.

Огненна мантия на нім,
І чути голос, наче грім.

«Вітайте, друзі! Я прийшов.
Нас об'єднає гріх і кров.

Троїсту спілку закладем,
І створимо новий Едем¹.

Де підйму я свій пернач,
Там буде лемент, рев і плач!

І де поставлю прапор мій,
Там буде пліснява і гній!

Вступити в спілку з вами рад.
Хай згасне світ і буде чад!»

Отак повстав триумвірат:
Владика пекла, Хам і Кат.

1921 р.

НАЙДОРОЖЧИЙ СКАРБ

I

«Хто бунтує?.. Князь баварський?
Що?.. Стоїть за княже право?!
Гульф не хоче підкоритись!..
Се цікаво... се цікаво!..»

Так на бѣнкеті гучному
Кидав грізні запитання
Конрад, римський імператор,
Повний гніву й дивування.

«Бач! ця гава 'хоче права!
Може, їй корона сниться?
А чи знає Гульф, що право
На кінці меча міститься?!

Е, стривай... Як бачу, треба
Обскубти хвоста цій птиці...
Завтра вранці ми рушаєм
До баварської столиці!

Ми покажем недолузі...
Начувайтесь, баварці!
А тепер на славу зброї
Нумо, друзі, ще по чарці!..»

II

Ой, то не хижа сарана,
Не круки степ укрили,—
То Конрад рушив у похід
Свої потужні сили.

В баварський край мечем, огнем
Він прокладав дорогу.
Столицю військом обступив
І взяв її в облогу;

Баварці бились, наче льви,
Жінки їх — наче львиці...
Але даремно! Не змогли
Відстояти столиці.

Скорився Гульф: на те, мовляв,
Є, певно, допуст божий,
Щоб над столицею його
Замаяв стяг ворожий.

Хай буде так... І посланців
З освідченням покори
Заслав до ворога свого
Князь гордий і суворий.

Не сяло сонце з-поза хмар,
Туманом Альпи вкрились,
І небо плакало дощем,
І Бєскиди журились...

Сумні вертались посланці,
Бо Конрад і на мову
Не дався зовсім, а прирік
Таку їм постанову:

«Столицю знищу... Хто в ній є —
Скараю і зневолю...
Але жінкам за вдачу їх
Даю життя і волю!

І що є сили взяти їм
На плечі дорогого,
Нехай беруть і геть ідуть —
Не вдю їм нічого».

Був ранок. Сонце вийшло з хмар
І глянуло в долину...
Яку ж осяяло воно
Невидану картину!

Юрбою з міста йшли жінки,
На них же, мов сувої,
Сиділи... їх чоловіки —
Уславлені герої!

«Так ось той найдорожчий скарб,
Що зважились ви взяти! —
Сміявся Конрад.— Я за ним
Не буду шкодувати...

Хвала вам, славні вояки,
І лицарі до речі,
Коли з біди вивозять вас
Жіночі ніжні плечі!

Ви горді з біса, та чомусь
Не звикли червоніти...
Чи поважатимуть же вас
Жінки, дочки і діти?»

Сміялось сонце; гори, ліс,
Шаріючи, сміялись.
А Конрад сам і військо з ним
Аж за боки хапались...

І ми з баварців сміємось...
Але спитатъ цікаво:
Чи кожний з нас, чоловіків,
На сміх той має право?

Київ, 1912 р.

Дві речі, що вічно нові і вічно в мені зростають, сповнюючи душу подивом і поборжністю, це — зоряне небо наді мною і моральний закон у мені.

Кант

I. В СЯЙВІ МРІЙ

Ворожі сили
Життя земного
Не загасили сяйва мрій,
Не загасили
Чуття святого
В душі закоханий моїй.

Живу і мрію...
Але нікому
Я сяйва мрій тих не несу.
В душі лелію,
В собі самому,
Блакитно чисту їх красу.

Чуття глибокі
І сни рожеві
Я повідаю тільки вам,
Зірки високі
І кришталеві,
Коли я з вами сам на сам.

Яка величність
І неосяжність —
Ця безліч зоряних світів!
А тут — безличність,
А тут — продажність
Людей, двоногих плазунів...

До вас, пречисті,
До вас, прекрасні,
Далекі зорі, лину я.
Шлю вам срібlistі,
Прозорясні
Свої думки і почуття!

1912 р.

* До зірок (лат.).— Ред.

II. SPHÄRENMUSIK

Музика неба

Тиха гармонія ночі.
Лагідно в височині
Сяють ласкаві, ясні
Зорі, мов янголів очі,
Мрійно-сумні.

В сяйві од шат променистих
Небо зітхає, тремтить,—
Мліє таємна блакить;
Місяць на хвилях імлистих
Марить чи снить.

Бачиться, в тиші глибокій
Крилами має весна;
Мляво хвилює луна,
Десь в простороні високій
Ледве чутна.

Легкий, як мрії зітхання,
Любий, як марево снів,
Лине з надхмарних країв
Повний краси, раювання,
Божеський спів.

Мовби в широких просторі,
Славлячи бога свого,
Духи співають його.
Слухають місяць і зорі
Співу того.

Тихо бринять і зникають
В безвісті згуки ясні,
Гаснуть, як в морі огні,
І лебедять, і спадають
В душу мені.

1904 р.

III. ЗОРЯНЕ НЕБО

Пеститься місячний промінь,
Лиже холодний сніг.
Чорною плямою кóмин
На білий килим ліг.

Сумно в німому просторі
Віє нудьга крилом.
Хмуряться сплакани зорі,
Співаючи псалом.

Вії стуляє знемога,
Нижуться перли сліз,
Мріє Чумацька дорога ¹,
Волосожар ² і Віз... ³

Вслуханий в тишу величну,
Чую: десь кулемет
Крає музїку сферичну
Розгойданих планет.

1907 р.

IV. ВЕНЕРА

Зіронько вечірняя,
Божою лампадою
З глибини величної
Тихо сяєш ти;
Вабиш мене, вірная,
Втіхою-принадою
Тиші потойбічної,
Сяйвом чистоти.

Я до тебе змучені
Очі за порадою
Обертаю з тугою,
Шлю свої жалі.
Глянь, як, збаламучені
Підступами, зрадою,
Гнутья під наругою
Люди на землі..

1912 р.

V. ВЕГА

Сніжно-біла, промениста
Вега — символ чистоти.
Межи чистими пречиста
Провідниця до мети.

До прекрасних, ідеальних
Духу творчого скарбниці,
Недосяжностей астральних
І одвічних таємниць!

Серед ночі ніби очі
В душу дивляться мені,
Голоси бринять співочі
В таємничій глибині.

Дух закутий лине з тіла
В лоно матерне стихій...
Це вона, красуня біла,
Діє чари в сяйві мрій;

Це вона, моя зірниця,
Вега — символ чистоти,
Сніжно-біла провідниця
До найвищої мети!

1912 р.

VI. ПЛЕЯДИ

Волосожар

Сім самоцвітів зоряного грона
В безмежному величному просторі.

Ф іскристому морі!

Їх появили Атлас ¹ і Плейона ²...

Дочки богів оті красуні-зорі:

Електра, і Тагета, і Стеропа,

І Майя, і Целена, і Мeroпа,

І Альціона ³, —

Сім самоцвітів зоряного грона!

Ці передвісниці нового року,

З'являючись, як золота корона,

Єднають з нами давнину глибоку...

Сім самоцвітів зоряного грона!

1912 р.

VII. ВОГНІ

Які вогні

В височині!

Свій зір туди зведи.

Вони зрідні
Тобі й мені...
Поглянь туди, туди!

Там рій світів
Пливе з віків,
Зорюючи вночі.
Ти чуєш спів
Зірок, огнів?
Не шепочи... мовчи...

1912 р.

VIII. ЗОРІ-ОЧІ

Зорі-очі, очі-зорі
Тут і там.
Тут зорять — до дна прозорі,
Там горять, як іскри в морі...
Зорі-очі, очі-зорі,
Я співаю вам!

Хай не криють хмари темні,
Зорі, вас,
Бо мені і так таємні
Ви — земні і ви — надземні...
Хай не криють хмари темні
Вас у пізній час.

Сяйте, зорі! Сяйте, чисті!
Лийте світ!
Бризки сійте променисті,
В душу вийте сни барвисті...
Сяйте, зорі! Сяйте, чисті!
Сипте огнецвіт!

Очі-зорі, зорі-очі
Тут і там.
Тут жагучі, тут дівочі,
Там блискучі, там урочі...
Очі-зорі, зорі-очі,
Я співаю вам!

1912 р.

ІХ. ЧИ ЗУМІЄШ?

Чи зумієш ти кохати,
Щоб за все, про все забути,
Щоб усі зірвати пути,
Щоб усі зламати грати?
Чи зумієш ти літати,
Щоб зі мною в парі бути?

Чи здолаєш ти в кохання
Всі скарби душі вложити,
Щоби знов перетворити
Їх огнем свого страждання?
Чи здолаєш без вагання
Так же вмерти, як і жити?

Коли так, летімо разом
В неосяжні високості,
Вище, дужче... аж до млості!
Душі, збурені екстазом,
Як раби, не гнуться плазом,—
На землі вони лиш гості!

В світовий процес творіння
Влиймо всі духовні сили.
Будьмо, як громові стріли:
Дві душі — одно горіння!
Щоб згадали покоління,
Як жили ми, як любили.

1912 р.

СОНЯЧНІ ХВИЛИНИ

Zum höchsten Dasein immerfort zu streben.

Coethe. «Faust» *

МАВЗОЛЕЙ

Дума моя —
Мов з кришталя
Мавзолей.
В нім весь мій скарб
Мрій, звуків, фарб,
Ідей.

Богині дар,
Горить там жар,
Не згаса...
А ймення їй
Богині тій —
Краса.

Там з небуття
Встає життя
Таємниць.
І лине спів
І світ огнів
З божниць.

І в танці мрій
З глибин стихій
Чарівна,
Свій вид мені
Являє в сні
Вона.

Ніхто й на мить
Не міг вступить
В цей мій храм —
Один входжу,
І там служу
Я сам.

1901 р.

* До вищого буття постійно пориватись. Гете. «Фауст» (нім.).— Ред.

КРАСА!

Мій друже! Я Красу люблю,
І з кожної хвилини
Собі ілюзію роблю,
Бо в тій хвилиності ловлю
Я щастя одробини.

Що є життя? Коротка мить.
Яке його надбання?
Красою душу напоїть
І не вагаючись прожить
Хвилину раювання.

Краса! На світі цім Краса —
Натхненна чарівниця,
Що відкриває небеса.
Вершить найбільші чудеса,
Мов казкова цариця.

Її я славлю і хвалю
І кожна їй хвилину
Готов оддати без жалю.
Мій друже, я Красу люблю...
Як рідну Україну.

1912 р.

ІКАР

Світлій пам'яті Левка Мацієвича¹,
першого українського літуна

Icare — dixit — ubi es? Quo
te regione requiram.

Ovidius *

О, Ікаре нещасливий!
О, Дедалів² славний сину,
Я мов бачу в цю хвилину
Вид і погляд твій звабливий!

Світлий образе, блискучий!
Ти стоїш переді мною,
Гордий силою міцною
І одвагою могутий.

* Ікаре — де ти? — сказав. — В якому місці тебе шукати. Ovidiū³
(лат.).— Ред.

Не спинила тебе рада
Батька любого, старого...
В сяйві сонця золотого —
Там була твоя принада!

З давніх літ вона манила
І зробилась ідеалом
І юнацьким чистим палом
Тобі душу охопила.

Світло сонця чарівливе,
Джерело життя земного!
Світло сонця золотого —
І ласкаве, і пестливе!

В нім знадна, могутча сила.
І для нього ти покинув
Землю, батька і полинув,
Як почув у себе крила.

Не лякався ти Міноса ⁴.
Ти шугав собі в просторі,
І не знав, що в темнім морі
Знайдеш смерть коло Самоса.

Віск розтанув... і — безкрилий,
Впав ти, хлопче необачний!
Та за вчинок свій безлячний
Став душі моїй ти милий.

Бо на крилах мрій щасливих
Я до сонця теж літаю
І на землю теж спадаю
З високостей чарівливих.

Але тим я не журюся...
Бо кохаю сонце красне,
Бо кохаю світло ясне,
Ним живу, йому молюся!

І коли мене покине
При кінці живуца сила,
Вільний дух мій вийде з тіла
І до сонця знов полине.

В сьайві ясного проміння
Він потоне і посполу
З ним спадатиме додолу
На земні всі сотворіння.

Харків, 1902 р.

ДО МОРЯ

Чолом тобі, синє, широкее море!
Незглибна безодне, безмежний просторе,
Могутняя сило — чолом!
Дивлюсь я на тебе і не надивлюся,
Думками скоряюсь, душею молюся,
Співаю величний псалом.

Міцне, необорне!.. Ні грому, ні хмари
Не страшно тобі, не боїшся ти карі —
Само собі вищий закон.
Звабливе, розкішне!.. В тобі й раювання,
І мрія солодка, і втіха кохання,
І любий та лагідний сон.

Прийшов я до тебе змарнілий та бідний,
Проте не чужий, але близький та рідний,
Тобі-бо віддавна я свій,—
І ось я з тобою душею зливаюсь,
В просторі блакитнім на хвилях гойдаюсь,
Втопаю в безодні твої!..

Як ти — неосяжне, хитке, таємниче,
Як ти — чарівливе, як ти — бунтівниче,
Така ж і душа у співця;
Тому і до тебе вона так прихильна.
Що пут і кайданів не зносить — і, вільна,
Бурхає, як ти, без кінця.

На пароплаві до Нового Афона.
18.VIII 1901 р.

ВІРА ЖИВА!

Віра жива!
В дні легкодухості, в дні безнадійності,
В чорні хвилини нудьги і безмрійності
Хтось мені шепче слова:
Віра жива!

Злий час мине.
Зникне все те, що гнітило зневірою;
Серце, надихане чистою вірою,
Легко і вільно зітхне.
Злий час мине.

Щастя, як сон —
Сон золотий з голубими примарами,
З ясними мріями, з любими чарами,
Котрим нема заборон.
Щастя, як сон.

Сни ж і люби!
Будь молодий, золотий, опромінений,
Сяй, ніби прапор на сонці розвинений.
Щастя свого не губи,—
Сни і люби!

1912 р.

ХМАРКА

Чарівного весняного ранку, як
сонечко встало
І всміхнулось любенько і ясним
промінням заграло,
Тихо плавала хмарка в прозорій
та чистій блакиті,
В неосяжнім просторі — самотня,
однісінька в світі.
Задивилася хмарка на сонце і вся
зчервоніла:
Золотого проміння і втіхи вона
захотіла,
Захотілося їй пригорнутись до
сонця палкого —
І летіла, летіла вона, поспішала
до нього!..
І, сп'янівши від світла, зітхнула
в солодкім зомлінні
І, мети не досягши, розтанула
в яснім промінні.

1912 р.

ХМАРИ-СЕСТРИ

В синім небі ходять хмари,
Ходять хмари позлотисті,
Усміхаються і линуць —
Променисті!

Я люблю вас, рідні сестри,
Вільні хмари, дуже-дуже;
І я знаю, вам до мене...
Не байдуже.

Ви говорите до мене
Любо, мило, як до брата,
І мої думки все з вами —
Як орлята.

Бо зріднила й поєднала
Нас до купи спільна доля,
Що не кожному судилась,—
Вільна воля!

1912 р.

ЩО ЗІ МНОЮ ТАКЕ...

Що зі мною таке, я ніяк не збагну...
Мов я в серці ховаю якусь таїну,

Мов лелію в душі якийсь скарб дорогий,
Що сьогодні я радий, щасливий такий...

Легких образів, тіней проноситься рій
У прозорій імлі розколисаних мрій;

Виринають, зникають, заледве мигтять,
Буцім крилами ті херувими тремтять...

Чи побачив я в сні давню милу мою
І від неї почув знову слово «люблю»,

Чи то світлі надії, які пречуття,
Що так гарним здалось мені бідне життя?

А в душі все гудуть, все лунають пісні,
Все бринять у ній струни її голосні...

Як в тумані блуджу, не отямлюсь од сну;
Що зі мною таке, не збагну, не збагну!..

Катеринодар, 1901 р.

В СТУДІЇ

В малярській студії побачив я портрет —
Інтимний спів душі кольорами пастелі.
З стіни він виглядав, мов нижній силует
Голівки пензля Сандро Боттічеллі.
Я погляд зупинив,— і в відповідь мені
Розкрились очі ясносапфірові,
Такі замислені і лагідно-чудові,
Що їх я затаїв в сердечній глибині.
Відтоді очі ті зі мною, де не рушу;
Блакитним сяєвом вони мені зорять,
З собою вносячи в мою бентежну душу
Давно жаданий рай і тиху благодать.
Не знаю, хто вона, та невідома панна,
Але душа моя співає їй: «Осанна!»¹

1911 р.

ГЕЙ, ХТО МАЄ МІЦЬ!..

Експромт на святі Лесі Українки

Гей, хто має міць
Грізних блискавиць,—
Той уміє з бою брати,
В саме серденько влучати
Молодих орлиць!

Гей, хто має дар
Запалять пожар
В душах піснею святою,—
Той засяє над юрбою
Сонцем з-поза хмар!

Гей, хто з юних літ
Любить сонце, світ,—
Той зустріне всюди-всюди,
Де за волю б'ються люди,
Ласку і привіт!

Гей, кому щомить
Серденько болить
За народ, за край коханий,—
Той робітник пожаданий
Знає, що робить!

1913 р.

ТОСТ

Варіант

Гей, хто має міць
Грізних блискавиць,—
Той уміє з бою брати,
В саме серденько влучати
Молодих орлиць!

Гей, хто має дар
Викликать пожар
В душах піснею святою,—
Той засяє над юркою
Сонцем з-поза хмар!

Гей, хто вільний світ
Любить з юних літ,
Той зустріне всюди-всюди,
Де за волю б'ються люди,
Ласку і привіт.

Гей, хто сам готов
Лити власну кров
В боротьбі й на ешафоті,—
Той несе в своїй істоті
Світові любов!

Випиймо ж за міць
Грізних блискавиць,
За поетів буйномрійних,
Юнаків революційних
І дівчат-орлиць!

1928 р.

ФАТА МОРГАНА

ЗАСПІВ

На втіху вам
В акордах дам
Я вірш химерний, кучерявий,
Хоч знаю сам,
Що сим рядкам
Судився усміх ваш лукавий.

Навію чар,
Як той Ронсар ¹
Або вигадливий Маріні ²,
І скину з хмар
Волосожар
До ніг укоханій богині!

Але свій пал
Я, мов кинджал,
Здержу тремтячою рукою,—
І мадригал,
Як чемний галл,
Замкну музичною строфою.

І. ПАЖ І КОРОЛІВНА

Люба панно, дайте руку...
Перед нами царство мрій,
Царство сонячних надій,
Фарб, і образів, і звуку!..
Люба панно, дайте руку.

Тихо... Ви спустили вії,
Ваше серденько тремтить...
Тихо... мить, ще тільки мить —
І засяють ясні мрії!
Тихо... Ви спустили вії.

Боже мій! Які фантоми!..
Подивіться навкруги:
Замки з баштами, луги,
Феї, рицарі і гноми...
Боже мій! Які фантоми...

Я — ваш паж, ви — королівна!
Але межі нами мур...
Хто я? Бідний трубадур,
Ви — красуня богорівна;
Я — ваш паж, ви — королівна!

Я співаю про кохання,—
І всміхаються мені
Ваші очі чарівні...
О, хвилини раювання!
Я співаю про кохання...

Ось насунулись примари:
Фея добра, фея зла...
Фея зла перемогла?
Не до пари, не до пари!..
Ось насунулись примари...

Струни лютні, віщі струни,
Сипте іскри золоті!
Грайте по́риви святі,
Залунайте, мов перуни ¹,
Струни лютні — віщі струни!

Перемога! Зникли тіні.
Нас у сонячний простір
Легким по́дихом зефір ²
Підхопив на хвилі сині...
Перемога! Зникли тіні.

Але що се? Де ми, де ми?
Співи... танці... вільний рух...
Я не паж, а світлий дух;
Ви... у сьйві діадеми!..
Але що се? Де ми, де ми?..

II. ЕЛЬФ І ФЕЯ

Ви цариця прозорих, як марево, фея.
Ви Моргана ¹ прекрасна;
А я ельф, білий ельф, я, мов усміх лілей,
Мов та мрія неясна.

Ми, гойдаючись, линею в легкім танку
По незнаному краю;
Я з проміння спілітаю мережку тонку
І ваш стан обвиваю.

Я співаю вам пісню, співаю без слів,
Ніби тільки зітхання,
Ніби шепіт душі я вкладаю в той спів
Неземного кохання.

Я так ніжно дивлюсь на богиню мою,
На красуню Моргану...
Я за вами лечу, я ваш образ ловлю,—
І в тім образі тану...

III. АСТРОЛОГ І АЛЬЦІОНА

Сховала все холодна тьма.
Ніч темна, як могила.
Се що? чи замок... чи тюрма?..
Холодна ніч... Холодна тьма
Все тайною покрила.

Я — астролог... столітній дід —
Кудлатий, з бородою...
Я весь поморщився і зблід...
Я білий дід, старезний дід —
З душею молодою.

На вежі в замку я сиджу
З наказу злої сили;
Вночі на зорях ворожу
Або, замислений, сиджу
Над книгами Сивіли ¹.

Мені спотворила життя
Злочинна чарівниця;
Але я маю пречуття,
Що верне всю красу життя
Мені одна зірниця.

І я в натхненні думи шлю
До зоряного грона,
Де стежу зіроньку мою...
Я між Плеяди думи шлю,
Де сяє Альціона!

Вже близько слухний час. Летить
Хвилина урочиста.
Я дію чари... Fiat! Мить...
І ось зірвалася... летить
Зірниця промениста!

Упала в замок чарівний,
Розсипалась огнями...
Все зникло... Знов я молодий.
А ви?.. О, фатум чарівний!..
Зірниця стала вами.

IV. ПАСТУХ І ПАСТУШКА

Дінь-дінь, дінь-дінь... дзвенять
дзвінки,—

Пасеться череда.
Щебечуть весело пташки...
Виблискує вода...

На оболоні край ставка
Пастушка і пастух;
В його руці її рука,
У грудях сперся дух.

Вони плывуть на крилах мрій...
Прекрасні, молоді,
Вони на хмарці золотій
Відбились у воді.

Се ж я і ви, се ж ви і я —
В екстазі чарівнім!
Вітають небо і земля
Нас усміхою своїм.

Дінь-дінь... Пасеться череда.
Цвірінькають пташки.
Пастух, пастушка молода...
І сонце, і квітки...

V. FINALE

Рожеве проміння на краплях роси
Брильєнтами грає;
Міняються тони, кольори краси,—
І сяйво згасає...

.

Тіні фантастичні,
Образи величні
Губляться в тумані сонної землі,
Але миготіння
Ясного проміння
Мріятися буде в сумерковій млі.

Так, моя кохана,
І фата моргана,
Що промиготіла в чепурних рядках,
В пам'яті затреться,
Але знов озветься
Образом кохання у дівочих снах.

1913 р.

ГРОТЕСКИ

І. БЛАКИТНА ПАННА

Має крилами Весна
запашна,
Лине вся в прозорих шатах,
У серпанках і блаватах ¹...
Сяє усміхом примар
з-поза хмар
Попелястих, пелехатих.

Ось вона вже крізь блакить
майорить,
Довгожданна, нездоланна...
Ось вона — Блакитна Панна!..
Гори, гай, луги, поля,—
вся земля
Йй виспівує: «Осанна!».

А вона, як мрія сна
чарівна,
Сяє вродою святою,
Неземною чистотою,
Сміючись на целюстках,
на квітках
Променистою росою.

І уже в душі моїй
в сяйві мрій
В'ються хмелем арабески,
Миготять камеї ², фрески,
Гомонять-бринять пісні
голосні
І сплітаються в гротески.

1912 р.

II. ЧАРИ

«Дивись, коханий мій, дивись —
В моїх очах весна!» —
Казала так мені колись
Красуня чарівна.

І я дивився в очі їй...
Але з її очей
Сміявся холод — боже мій! —
Беззоряних ночей.

«Цілуй уста, цілуй чоло...—
Вона казала знов,—
Я, мов Кастальське джерело ¹,
Натхну твою любов!»

І я в чаду солодких мрій
Припав до уст і млів,
Той поцілунковий напій
Мене труїв, труїв.

«Стискай, коханий мій, стискай!
До серця пригорни!
В моїх обіймах — щастя, рай
І сни, рожеві сни!..»

Я чув той шепіт вже крізь сон
В обіймах білих рук,—
І гинув, мов Лаокоон ²
В стисканні двох гадюк.

1912 р.

III. СЕРЕНАДА

Зорійте ви, очі дівочі!
Вколисуйте піснею мрій,
Чаруйте щодня і щоночі,
Топіть у безодні своїй!

Хай сиплються з вас блискавиці,
Хай грають гадючки-вогні.
Щоб легше було таємниці
Ховати у серці на дні.

Люблю ваш огонь і принаду...
Нехай ви зрадливі,— нехай!
Але ж я й люблю вас... за зраду,
За пекло і рай!

1912 р.

IV. КОНТРАСТИ

Чому сумна вона була
Тоді, в хвилини раювання,
Коли прекрасного чола
Ще не торкалися страждання?
Чому сумна вона була?

Душа її, закохана
Примарами весни,
Побачила, сполохана,
Якісь недобрі сни.

Чому всміхалася вона
Тоді, в хвилини розставання,
Коли душа її смутна
Ридала піснею благання?
Чому всміхалася вона?

Душа її, що мукою
Впилася через край,
Всміхнулася розпукою,
Згадавши давній рай.

1912 р.

V. СПОМИНИ

Сумеркові тони...
Похоронні дзвони —
Дінь-дон...
Ніби на екрані
Образи в тумані,
Крізь сон.

Рухи молитовні,
Погляди любовні,
Німі...
Крила сніжно-білі...
Хвилі, сині хвилі
У тьмі.

Миготливі тіні...
Хатка в полонині...
«Вона»...
Спомини кохані —
Пахощі весняні
З вікна.

Тихий, елегійний,
Колисково-мрійний
Канон...
Дзвони монотонні,
Дзвони похоронні —
Дінь-дон...

1912 р.

VI. ТАЄМНІСТЬ

Покохала ти співи мої,
Бо вони і мої, і твої —
Наспівали їх нам солов'ї.
В чім краса їх акордів сумних?
Бо зронули на них
Квітоньки
Слізоньки.

Покохала ти душу мою...
Але ні — не мою, а свою,
Бо не знала, що в ній я таю.
Хочеш знати, що є там на дні,
В потайній глибині?
Хробаки...
Кістяки.

1912 р.

VII. МРІЇ-СНИ

Де ви, сни умріяні, чарами навіяні,
Співи недоспівані —
Коліскові сни?
На шляху посіяні, бурями розвіяні,
Ви, мої сподівані
Дітоньки весні.

Те, що я коханими квітами весняними
Убирав з турботою
І беріг од тьми,
Стоптано поганими, гайдуками п'яними,
Хижою звіротою,—
Друзями-людьми.

1912 р.

VIII. ДІВЧИНА-БЛИСКАВКА

Блискавко гнівна!

Ти люба мені
Тим, що крізь темряву ночі
Кидаєш стріли свої вогняні
І, розтинаючи хмари грізні,
Блисками радуєш очі.
Дівчино рідна!

Ти люба мені
Тим, що змагання дівочі
Крешуться в серці твоїм, як огні,
І, розбиваючи думи сумні,
Грають, як блискавки ночі.

1918 р.

IX. SENTENTIA *

І сміх, і плач — з одніого джерела.
Вони бринять в однім акорді
З глибин таємності Добра і Зла,
Де бережуть їх душі горді.

І сміх, і плач — з одніого джерела.
Коли від болю серце рветься.
Будь гордим же, не зраджуй серця ти,
Як плаче сміх, як плач сміється.

1912 р.

X. НІМФА

Хто там ходить? Хто там бродить
Лісовими манівцями?
Хто так жалібно заводить?
Хто там ходить
За кущами?

* Сентенція, вислів (лат.).— Ред.

Німфа в'яла, що зламала
Заборону Афродіти ¹
І людину покохала.
Була б знала...
Що робити?!

Німфа гляне — серце в'яне;
Руки ломить, ніби просить;
Ходить-бродить, потім стане,
Дико гляне
І голосить.

А рогатий, волохатий
З купини сатир ² сміється:
«Фе!.. людину покохати!
Будеш знати —
Не минеться!»

1912 р.

ГУМОРЕСКИ

*Cum grano salis **

CREDO

Хто удить хитрістю велику славу,
Я правдою ловлю одну простоту;
Хто хитро позолочує мідяний,
А я вінець ношу без позолоти!

«Троїл і Кресіда» В. Шекспір — П. Куліш ¹

Хто кохає край свій рідний
Для високої ідеї;
Я ж кохаю не для неї,
А для того, що він бідний.

Хто любов свою до люду
Прибирає в пишні шати;
Я ж не хочу прибирати,
Бо любов моя без бруду.

Хто шукає щастя-долі
У розкошах та пишанні;
Я ж у щирому братанні
Та в труді на ріднім полі.

Хто на святі в честь Ваала ²
Віддає Красу в наругу;
Я в душі ховаю тугу
За красою Ідеала.

Хто вклоняється природі,
Коли їй складає оди;
Я ж співець тії природи
При кожнісінькій нагоді.

Хто від запалу кохання
Вміє вчасно утриматись;
Я ж кохати і кохатись
Рад до власного сконання.

Хто сміється для звичаю,
Хоч йому на серці й нудно;

* З дрібною солі (лат.).— *Ред.*

Я ж сміюся привселюдно,
Бо веселу вдачу маю.

Хто соромиться признатись,
Що він чарку зажимає;
Я ж не п'ю... коли немає,
А як є — чому ж ховатись?

Хто, як рими не снуються,
Все натхнення дожидає;
Але я?.. та хто їх знає,
Відкіля вони й беруться.

Одеса, 1902 р.

Я — ПОЕТ

Ти питаєш: чому я буваю чудний —
То дивлюся на тебе побожно,
То уперто мовчу, а мій погляд німий
Щось вистежує пильно й тривожно?
Моя любя! Ховаєш ти тайну якусь,
На лиці ж твоїм ласка і... маска.
Я нечемний роблюсь, я під маску дивлюсь,
Ти не гнівайсь на мене, будь ласка.
Твоя тайна для мене цікавий сюжет —
Я поет.

Ти питаєш: чому в самім розпалі вітх
На устах моїх усмішка грає,
І здається, що з них ось-ось вибухне сміх,
Хоч причини для сміху немає?
Моя любя! Мій розум — досвідчений шпиг,
А до того ще й блазень штудерний,—
Свідок фіглів твоїх і любовних інтриг,
Як він їдко сміється, химерний!..
Але жарти його це мій творчий секрет —
Я поет.

Ти питаєш: чому я натхненням горю,
Коли п'ю з твоїх уст поцілунок,—
Чи то правда, що я в ту хвилину творю
І готую тобі подарунок?
Моя любя! В душі моїй повно казók
І пісень танцюристого раю;

З тих пісень і казок я сплітаю вінок
І тебе тим вінком убираю.
В поцілунках твоїх я вже чую сонет —
Я поет.

Ти питаєш: чому я, зачувши про шлюб,
Надимаюсь і скривлюю губу,
Потім знов випростовуюсь гордо, як дуб,
Відганяючи думку нелюбу?
Моя люба! Ярмо вміє зносити раб,
А я вільний, як вітер у полі,
І тому ні для яких у світі приваб
Не віддам я коханої волі,
Не віддам для приваби і шлюбних тенет —
Я поет.

Київ, 1914 р.

ТАЄМНЕ КОХАННЯ

Сеньора Анджеліні
І рицар Піколіні
Кохалися собі.
Про їх святе кохання
Живуть оповідання
Ще й досі у юрбі.

Він рицар був славетний,
Рубака достометний...
А хто була вона?
Тендітна, гарна пані,
Два роки по віддані,
Покірлива жона.

Їх доля вередлива,
Година нещаслива
Немов на глум звела,
Щоб очі їх зустрілись,
Щоб душі запалились,
А потім — розвела.

Раз якось на турнірі
Між натовпом, у вирі,
Побачились вони.
Ласкавий усміх.. очі...
Нудьга щодня, щоночі
І божевільні сні!..

Вчинити шлюбну зраду
За втіху, за принаду
Вони не сміли, ні.
Воліли вже терпіти,
Щоб потім не горіти
В пекельному вогні.

Закохана сеньора
Блукала, наче змора,
По замку уночі;
А вдень плела панчішки,
Забула жарти, смішки,
Самотньо живучи.

І рицар Піколіні
Сеньору Анджеліні
Кохав шалено так,
Що від недосипання
Та з горя запивання
Сухий став, як будяк.

І як вони кохали,
Про те лиш зорі знали
І тайну берегли;
Самі ж вони нікому,
Тим більш одне одному
Сказати не могли.

Так марно дні минали,
Тихесенько спливали,
Як по воді листок.
Запали в неї груди,
А з нього, кажуть люди,
Вже сипався пісок.

І от, як сил не стало,
Як листячко опало
І промінь сонця згас,
Вони тоді зітхнули
І вічним сном заснули
В один і той же час.

Геть-геть аж за три милі
Лежать коханці милі
І тайну бережуть.
Над ними коник скаче,
Пожовкла тирса плаче
І бджілоньки гудуть.

Сеньора Анджеліні
Аж змкла в домовині —
 Все дрібні сльози лле;
Сама зубами дзвонить,
А сльози ронить, ронить...
 І не перестає.

А рицар Піколіні,
Згадавши Анджеліні
 І свій самотній вік,
Застогне, нещасливий,
І ляже то на лівий,
 А то на правий бік.

Чи вміють же кохати
І почуття ховати
 Отак тепер і в нас?
Еге! шкода й питання —
Бо на таке **коханн**я
 Тепер урвався бас.

1912 р.

Т Р І О Л Е Т И ¹

І. МУШКА

Правда, вам цікаво знать,
Як мене вкусила мушка?
Я почну оповідать...
Правда, вам цікаво знать?
Тільки цур не заважать.
Наставляйте ж добре вушка...
Правда, вам цікаво знать,
Як мене вкусила мушка?

Раз пішов собі я в сад,
Бо весна мене манила
Пишним маревом принад.
Раз пішов собі я в сад...
Хто ж весні не був би рад?
Ах, весна розкішна, мила!
Раз пішов собі я в сад,
Бо весна мене манила.

Був чудовий ясний день —
Сонце, пахощі і співи!
Я ж поет, не дуб, не пень...
Був чудовий, ясний день,
Щонайкращий для пісень
На закохані мотиви.
Був чудовий ясний день —
Сонце, пахощі і співи!

Йду, а ж бачу угорі
Наді мною гарна мушка!
Крильця — мов два янтарі...
Йду, а ж бачу угорі,
В променистій сонця грі
Золотиста чепурушка!
Йду, а ж бачу угорі
Наді мною гарна мушка!

Я хотів її піймать,
Як вона на груди сіла,
Так щоб крильця не помнять...
Я хотів її піймать
І хіба поцілувать,
А вона мене вкусила...
Я хотів її піймать,
Як вона на груди сіла.

Від солодкого жалá
Защеміло бідне серце,
Засвербіло від тепла.
Від солодкого жалá,
Що ним мушка протяла,
Щось занило край реберця...
Від солодкого жалá
Защеміло бідне серце.

З того часу в'яну я,
Що робити — сам не знаю;
Ох, недоленько моя!
З того часу в'яну я,
Вгамувати почуття
Не здолаю, не здолаю!..
З того часу в'яну я,
Що робити — сам не знаю.

Я зложив сей мадригал,
Наче баєчку жартливу
Про химерний серця пал.

Я зложив сей мадригал,
Мов цвяхований кинджал
На панянку вередливу!..
Я зложив сей мадригал,
Наче басчку жартливу.

1902 р.

II. ПОЕТ І АМУР

Я складу вам тріолет
Про поета і амура
На старий-старий сюжет.
Я складу вам тріолет
На сюжет: амур — поет,
Фоном буде нам натура...
Я складу вам тріолет
Про поета і амура.

Як звичайно, навесні
Захотів поет кохати
І складать свої пісні.
Як звичайно, навесні
Всі поети навесні
Йдуть за місто віршувати...
Як звичайно, навесні
Захотів поет кохати.

Але тихо... Це секрет!
В його серце вже підбилось.
І не міг кохати поет...
Але тихо... Це секрет:
Серце стерлось, як паркет,
Серце в любовошах зносилось...
Але тихо... Це секрет!
В його серце вже підбилось.

Взявши довгий олівець
І великий жмут паперу,
Наш поет, мов той стрілець,
Взявши довгий олівець,
В ліс подався навпростець
Вдовольнять свою химеру...
Взявши довгий олівець
І великий жмут паперу.

Незабаром він присів
Край лісочку, на горбочку
І до неба очі звів;
Незабаром він присів —
І полився вищий спів
В поетичному куточку...
Незабаром він присів
Край лісочку, на горбочку.

Коли чує: «Не співай!..—
Хтось до нього промовляє.—
Ти ревеш, мов той бугай...»
Коли чує: «Не співай,
Звуків ніжних не вдавай,
Бо їх решето не має...»
Коли чує: «Не співай!» —
Хтось до нього промовляє.

Зирк — а поруч з ним божок,
Вітрогон, амур крилатий,
Що сховався під бузок.
Зирк — а поруч з ним божок.
Долі — стріли і лучок,
А з пов'язки — тільки шмати.
Зирк — а поруч з ним божок,
Вітрогон, амур крилатий.

«Ох, біда! — мовляв амур,—
Я знічев'я... закохався!
Мав не серце я, а мур...
Ох біда! — мовляв амур,—
Бо тепер мій каламбур
«Мур-амур» на посміх здався.
Ох, біда! — мовляв амур,—
Я знічев'я закохався!»

«Що ж, — поет йому сказав,—
Жни тепер, що сам посіяв.
Добре ти колись влучав...»
«Що ж! — поет йому сказав,—
Ти ж не схибив, а попав —
От і вавку заподіяв!»
«Що ж! — поет йому сказав,—
Жни тепер, що сам посіяв».

Я скінчив свій тріолет
Про поета і амура

На старий-старий сюжет...
Я скінчив свій тріолет
Про цікавий пірует ¹,
Що викидує натура.
Я скінчив свій тріолет
Про поета і амура
1912 р.

III. ПОЕЗІЯ Й ПРОЗА

Was willst du, mein
Liebchen, noch mehr?

H. Heine *

Була і в мене любка,
Вродлива, як весна,
Невинна, як голубка,
Як лялька, чепурна.

Шалів я від кохання!
Зітхав і умлівав,
Думки і почування
Усі їй віддавав.

А що вона ховала
У серденьку на дні,
Про те чомусь мовчала —
Ні слівонька мені.

І от одного ранку
Прийшов до неї я:
Що скаже наостанку
Красунонька моя?

Прийшов — і в мові пишній,
У виразах палких
Признався, неутішний,
Їй в почуттях своїх.

«Паничу, — відказала
Всміхаючись вона, —
Про це вже я чувала,
Але це все — мана!

Скажіть мені ви краще,
Чи грошики в вас є?
Та ще про... «настояще»
Становище своє?»

* Чого тобі ще хочеться, моя мила? Г. Гейне ¹ (нім.). — Ред.

І на московським слові
Спіткнулася на мить —
Панни на рідній мові
Не звикли ж говорить.

Становище... посада...
Чи гроші в мене є?
Я думав: в тім і вада,
І горенько моє!

А панна знов казала,
На вид зирнувши мій:
«Чи ви їсте так мало,
Що ви такий худий?»

Для вас потрібні ліки,
На вас і глянуть страх!
Подерті черевики
Одежа вся в дірках...

Ви ж не мудрець афінський,
Що в бочці їв і спав...» — ²
«Поет я український!» —
Я тихо відказав.

І полилися сльози,—
Течуть вони, дзюрчать...
Поезії і прози
Не можна спарувати!

Катеринодар, 1901 р.

IV. ПЕРЕВАГИ-ВАГИ

Прісі

Знову літньою добою,
Ніби для розваги,
Ми гуляємо з тобою
В переваги-ваги.

Ти вгорі, а я ось долі;
Ти вже долі, я вгорі...
Чи ми знайдемо в цій грі
Рівновагу щастя-долі?

Чи сказати правду щирю.
В нас нема відваги,
Що хитаємось допіру —
Ваги-переваги.

Я вгорі, а ти вже долі,
Знов я долі, ти вгорі...
О, які з нас штукарі!
Поробилися поволі!
1918 р.

V. NIE WOLNO! *

Зосі, на корі берези, експромтом

Nie wolno! Слово це холодне і пекуче
В устах твоїх бриніло так свавольно,
Так мило... Але в нім відчув я щось могуче,
Чому спротивитись було... Nie wolno.
О, мово польська! Ти і гарна, і блискуча,
Але... нехай це не бринить фривольно —
У тебе є одна лиш вада нестерпуча,
Вона міститься в слові цім: Nie wolno.
«Чом не моя?» — думки мої заграли блиском,
Коли заочив я тебе в кущах малини, —
Аж раптом слово це «Nie wolno» ніби приском
Мене вразило і... тиняюсь я бездольно...
Ох, не для мене сонячні хвилини,
Коли про тебе й думати — Nie wolno!

с. Радиславка на Богуславщині,
1913 р.

LE SONNET SANS TÊTE **

Експромт Марусі М-ковій

Ось вам сонет, що зветься «безголовий».
Так охрестив його колись Мейнар.
Sans tête... (comme votre poëte) ***.

Чи вільно в дар
Вам принести такий зразок віршовий?

В нім тільки першої строфи нема,

* Не можна (польськ.).— Ред.

** Сонет без голови (франц.).— Ред.

*** Без голови (як і ваш поет) (франц.).— Ред.

А врешті — форма вірша та ж сама,
Обмежена лиш десятьма рядками.

Що не звіршовано — це мій секрет,
І... друже мій, хай буде це між нами,
Коли скажу вам його tête á tête*.

Київ, 1914 р.

Л И С Т У В А Н Н Я

І. ЛИСТ ПАННИ

Мій поете славний, рицарю коханий!
Не дивуйся дуже, що пишу тобі...
Що ж робити мушу, любий мій, жаданий,
Коли серце мліє, в'яне у журбі!

Сил не маю більше в глибині ховати
Виношене в муках щире почуття...
Що ж, коли судилось міцно покохати,
До самозневаги, самозабуття!

Личко помарніло в сяйві діадери,
На очицях знати слізоньок сліди...
Голівки схилили білі хризантеми...
Зглянься, мій коханий,— і прийди, прийди!

Поцілунків прагнуть устонька дівочі...
Я — твоя принцеса,— я тебе люблю!..
Буду цілувати твої ясні очі,
Щастям і коханням душу напою.

ІІ. ВІДПОВІДЬ

Не ті часи — перевелись принцеси,
І пози їх тепер смішні.
Є панночки, спосібні на ексцеси...
Але які ж вони дурні!

Для них життя — химерний жарт, забава
Для примхи власної та втіх;
Для них чуття — марниця, гра лукава...
Хай глум боронить нас од них.

* Сам на сам (франц.).—Ред.

З такою грою йди на торговиці,
Я грати в жарти не люблю.
Коли ж пече, напийсь води з криниці
І погаси жагу свою.

ТАБЛО

*Rondel simple **

Табло: Тамара і Омар!
Вона — з Чорнобиля чи з Бара...
Він з острова Мадагаскара
Попав до Львова на базар.
Зайшла якось Тамара в бар
І... з'їла бідного Омара!
Табло: Тамара і Омар!
А потім... О, тяжкий удар!
Тамара блудить, як примара,
Тамара терпить од катара
І стоне: «О, Ма-да-га-скарppp!»
Табло: Тамара і Омар!

Львів, 1921 р.

ТАЛІСМАН

*L'imromptu rondel — double ***

Любов — це талісман,
Урочий подарунок.
Любов — кип'ячий трунок
З ілюзій та оман.
Хай трапиться титан —
Сп'янить його цілунок!
Любов — це талісман,
Що кидає в туман
Замріяних пестунок,
Чіпнувши серця струнок,
Веде в шалений тан!
Любов — це талісман,
Що нищить обрахунок,
Псує весь план, керунок
І завдає нам ран...

* Простий рондель ¹(франц.).— Ред.

** Експромт подвійного ронделю (франц.).— Ред.

Чи ж є на цей дурман
Сякий-такий рятунок?!.
Любов — це талісман,—
Це той заклятий стан,
Коли снує малюнок,
Химерний візерунок
В душі у нас... шайтан!
Любов — це талісман.

Львів, 1921 р.

ЗАСТІЛЬНА ПІСНЯ

Вип'ємо, вип'ємо
Та ворога випремо
Геть за Сян.
Зборемо, зборемо
Та землю зоремо —
Власний лан.

Чарочки дзінь-дзінь...
Вип'єм та й амінь.
Потім буки в руки —
Згинь, враже, згинь!

Годі нам, годі нам
Потурати злодіям —
Ворогам...
Бідоньки, бідоньки
Чинять ці сусідоньки —
Кривда нам!

Чарочки дзінь-дзінь...
Вип'єм та й амінь.
Потім буки в руки —
Згинь, враже, згинь!

Сонечко, сонечко,
Виглянь у віконечко,
Привітай
З волею, з волею,
З таланом та долею
Рідний край!

Чарочки дзінь-дзінь...
Вип'єм та й амінь.

Потім буки в руки —
Згинь, враже, згинь!
(Тьфу!)

1903 р.

СПІВ АРЛЕКІНА ¹

Я арлекін — артист народний,
Зачувши бренькіт мандолін,
На кін виходжу я, голодний,—
І ллється з серця спів свободний...
Я арлекін.

О, не здивуйте, excellenses *,
В тім співі — відгук боротьби
За давнє — uti possidentes **,
За гасло: Panem et circenses! ***
Я син юрби.

Wart Paс palаса, palас Paса... ****
Я панським примхам не гожу,
За те, вітаючи паяца,
Тремтить од оплесків piazza *****—
Я їй служу.

Летять слівця, мов ті колючки,
Під дзвін і ляскіт кастаньєт;
Отруйно звинні, як гадючки,
Лунають жарти, фіглі, штучки
Злих канцонет.

Чого життя без сміху варте?
Нам сміх скрашає кожну мить
І нищить зло, скажу а parte...
Addio et evviva l'arte! *****
Хай сміх бринить!

1910 р.

* Вельможні (лат.).— Ред.

** Маєтності (лат.).— Ред.

*** Хліба і видовищ! (лат.).— Ред.

**** Варт Пац палаца, а палац Паца... (польськ.).— Ред.

***** Площа (італ.).— Ред.

***** Набік... Прощай, хай живе мистецтво! (італ.).— Ред.

Е П І Г Р А М И

I. КАМО?

Куди сховаюсь од злоби
Іуди ¹, Каїна ² і Хама ³?
Куди подінусь од юрби
Патріотичного Бедлама,
Коли скотинячі лоби
Не втне ні меч, ні епіграма!..

II. МОЛИТВА

Ховай нас, боже, од щадниць,
Од видавців дипломатичних,
Од патріотів архаїчних,
Ховай од грому, блискавиць
І... од обіймів істеричних
Сорокалітніх молодиць!

Київ, 1916 р.

РАТРИОТИСА

МОЛОДИЙ ПАТРИОТ

Ось він ввесь, немов живий —
Любий, щирий та сердечний,
Патріот наш молодий,
Легкодухий і безпечний.

Тип культурний козака,
Вміє він і заспівати.
Шпарко вчистить гопака,
Потім подиспутовати.

Чарку він не лє за пліт
І прокаже без упину
Ввесь Шевченків заповіт,
Навіть другу половину.

Рідну мову любить — страх!
І, поводячись по-свинськи,

Просторікує в шинках
Виключно по-українськи.

Розважати панночок —
Це у нього спеціальність.
Ловить рибку на гачок
І скидає одвічальність.

Панночки, як рій, гудуть,
Панночки до нього линуть,
Патріотками стають,
Потім покритками гинуть.

На селі в святковий час
Він уп'ється з «меншим братом»,
І зовуть його у нас
Хлопоманом, демократом.

О, він щирий демократ!
Невмивака і нечоса,
Він усюди (супостат)
Пальцем висякає носа.

Серце хай йому пусте,
Хай він буде ідіотом,
Він уславився, проте,
Українським патріотом.

Хай приходить слухний час,
Хай буяє хуртовина:
Патріоти єсть у нас, —
Ще не вмерла Україна!

Харків, 1902 р.

СТАРИМ ПАТРІОТАМ

*В стилі Беранже*¹

Хто кличе всіх за народ свій «на прю»,
Сам же склав руки, сидить без роботи
Та тільки дбає про власну сім'ю?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто каже: «Я Україну люблю»,
Патріотизмом обрид до нудоти,
Бо він чужинець у ріднім краю?

Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто до народу не має жалю,
Пісню ж народну заводить у ноти,
Що в ній народ вилив тугу свою?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто завдає всім у вічі брехню,
Сам же оббріхує все без срамоти,
Справу громадську і власну, хатню?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто на обіди, вечері й гульню
Тратить свій час, бо не любить нудоти,
Вічно щебече, мов пташка в гаю?
Ви землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Хто демократ, сам готовий в петлю,
Тільки б поліпшити долю голоти,
Вчинками ж вам нагадає свиню?
Ви, землячки мої і патріоти,
Вам я присвячую пісню мою.

Київ, 1918 р.

МИШАЧА СВАРКА

Байка

В злиденну пору утікали
Раз мишенятка від котів,
І що ж то лишенька зазнали,
Щоб збутись клятих ворогів!
І підтоптались, і підбились,
Втікаючи, але й на мить,
Щоб одпочити, не спинились,
Бо треба шкуру боронить.
Упріли, піт з чола їм ллється...
Аж зирк! — простісінько байрак
З калюжею; її, здається,
Не перескочить їм ніяк.
Що в світі божому робити?

От найжвавіші козаки
З розгону, мов несамовиті,
Перестрибнули залюбки.
За ними дехто вплинь подався,
Бо не наважився стрибнуть,
А дехто й навмання попхався,
Аби від лиха учкурнуть.
От ті, що вже перестрибнули,
Собі на пригорку сидять
І з тих, що ще не досягнули
До них, регочуться й кричать:
«Тю-тю! Диви, які погані!
Чи подорожні, чи старці,
Але не наші... Може, п'яні?
Та й упилися ж, мов шевці!»
А ті в одповідь їм: «Чи ви ж не показались,
Що вам приверзлося казна-що, мов у сні,
Це ж ми, свої... Ось тільки забруднились...» —
«Геть-геть од нас, задрипані, кальні!
Ми вас цураємось. Адже ж ми добре чули,
Що всі ви до котів збирались на ралець...» —
«Так цебто ми... А ви хіба забули,
Що коб не ми, то вам би був кінець?
Пройдисвіти, поганці, бузувіри!» —
«А ви — облесники, лакузи, лицеміри!»
І поки лаялись вони та гомоніли,
Коти здогнали їх і всіх передушили.

Глядіть же, патріоти, не сваріться,
Щоб вам у пазурах котів не опиниться.

1895 р.

ШУМКА

— Ой, дівчино чорноброва,
 Будь здорова, будь здорова!
 Подивися,
 Усміхнися,
 Любо привітай!
 Маєш серце до любові,
 До коханої розмови,—
 Як стемніє,
 Звечоріє,
 То виходь у гай.

— Ой, козаче-небораче,
 В тебе думка зла неначе.
 Постидайся,
 Не чіпайся,
 З серцем не жартуй...
 Ти питаєш, чи кохаю?
 Ба, який! або я знаю...
 Відчепися,
 Не в'яжися,
 Ну-бо, не пустуй!

Темна нічка — рідна мати —
 Вміє добре колисати...
 Повкривала
 І приспала
 Все село і гай.
 Тільки в гаї аж до рання
 Чути ніби цілування...
 Гаю-гаю,
 Мій розмаю!
 Тайни не зраджай.

* Любовне (італ.).—Ред.

Ох, які ж вони хороші
Тії любовці-розкоші,
Як воркоче
Те дівоче
Серце молоде!
Ох, які ж вони гарячі
Тії пестоці козачі...
Хай цілує,
Хай милує —
Молодість не жде!

[1913]

ЕПІТАЛАМА

Присвячую Юр. С-му

Завтра кай кохає той,
Хто ще не кохався;
Хто ж кохався вже, нехай
Той кохає й завтра
Публій Флор

Людський вік — недовгий вік.
У **всесвітньому просторі**
Лине в **бездзість чоловік**,
Як галера в синім морі.

На галері тій — пісні,
Танці, жарти, сміковини...
Так ідуть за днями дні,
За хвилинами хвилини.

Ми пливем у далечінь
Таємничу і незнану;
Круг нас неба глибочінь
І безодня океану.

Але певно: час не жде,
І колись таки над нами
Буря грізно загуде
Стоголосими громами!

І заходять буруни,
І закрутять чорторії —
Озоветься з глибини
Голос дужої стихії!

І з піднесеним чолом
У хвилині тій тривожній
Заспіваємо псалом
Ми стихії переможній.

Світовий коловорот
Всіх нас в обіг свій затягне...
Хай же тішиться Ерот ¹,
Г'є Псіхея ², доки прагне!

Хай же грає в серці пал,
Як на морі хуртовина!
Пийте, пийте свій фіал,
Поки ще не збігла піна!

Доки в серці є чуття,
Щоб кохатись і кохати,
Поспішайте від життя
Взяти все і все віддати!

Вільна спілка — вільний шлюб!
Бо нема без волі шлюбу.
— Будь же мій — мені ти люб!
— Будь моя — кохаю люблю!

Шлюб закоханих істот —
Справжнє свято Гіменей ³!
Помічник у них Ерот,
Помічницею Псіхея.

Дзвін тимпанів, бренькіт лір
І гучні весільні хори...
Кров кипить, палає зір...
Хай же піняться амфори!

Хай же леться з грона сік
Бурштиновий, виноградний...
Людський вік — недовгий вік,
Хоч недовгий, та принадний!

Хай на славу буде шлюб!
Хай бринять жагучі звуки,
Щоб шукали губи губ,
Щоб сплелись з руками руки,

Щоб злучилися в одно
Животворче, спільне — двоє...
Поки в чашах є вино,
Пийте жадібно... Евоє *!

Київ, 1910 р.

ДНІПРОВІ СПОГАДИ

I

То літньої ночі було на Дніпрі...
Чудової теплої ночі!
Горіли брильянти в небеснім шатрі,
І очі зоріли дівочі...
То літньої ночі було на Дніпрі...

Як тихо та любо було навкруги!
Все лагідним сном спочивало.
На гори, долини, Дніпра береги
Розкинула ніч покривало.
Як тихо та любо було навкруги!

І серце спочило в щасливому сні...
Тривоги його не лякали,
Розмова солодка і очі ясні
Голубили і колисали...
І серце спочило в щасливому сні...

Як буря, хвилина страшна надійшла!
І серце, немов яка сила,
Схопила в обійми, кудись понесла
І довго шалено крутила...
Як буря, хвилина страшна надійшла!

То літньої ночі було на Дніпрі...
Чудової теплої ночі!
Горіли брильянти в небеснім шатрі,
І очі зоріли дівочі...
То літньої ночі було на Дніпрі...

Харків, 1902 р.

* Евоє — вакхічний вигук.

Я її в домовину живу поховав
 Без процесії, без похорону,
 Не читав псалтиря¹, молитів не співав,
 Не було і посмертного дзвону;
 Тільки пугач кричав, тільки вітер ревів,
 Похоронний виводячи спів.

Ніч зловіща була, як безодня страшна.
 Жовтий місяць дивився з-за хмари,
 Мов обличчя мерця... І та хвиля сумна
 Була хвилею лютої кари.
 «Вічну пам'ять»² у лісі десь вовк завивав,
 Як її в домовину живу я ховав.

Довга вічність пройшла за ту хвилю одну...
 Власне серце я видер руками
 І до неї поклав у холодну труну,
 І стояв, і дивився без тям.
 Чи я знав, що чинив? Чи того я хотів?
 Сам собі я тоді пояснить не умів.

І скінчивши злочинство, ногою став я
 На руйновищі щастя булого;
 Скам'янілий стояв, без думок і чуття,—
 Не було в мені місця живого.
 Не зігхав, не ридав і волосся не рвав,
 Наче пам'ятник, я мовчазливий стояв.

Я її в домовину живу поховав,
 Без процесії, без похорону,
 Не читав псалтиря, молитів не співав,
 Не було і посмертного дзвону;
 Тільки пугач кричав, тільки вітер ревів,
 Похоронний виводячи спів.

Харків, 1902 р.

ФРАГМЕНТ

Чи це був дивний сон, чи маячня слабого?
 Ні, ні, це діялось — я пам'ятаю все,
 Все до найменшого, незначного, пустого...
 Бо й досі навіть, як я згадую про се,
 Тріпоче серденько від спомину самого.

Кінчився літній день, і сонце на урузі
Вечірньому було. Легенько подихав
Вітрець із півночі. Тополі, мов у тузі,
Стояли мовчазні... І гомін ущував...
Кувала тільки десь сумна зозуля в лузі,
А ти, мов янгол той з надхмарної країни,
Рожевим світлом вся, од голови до ніг,
Осяяна на тлі червоної калини,
Стояла з усміхом на личеньку... Й не міг
Я одвести очей від пишної картини!
І довго-довго я стояв перед тобою,
Зворушений до дна, у захваті німім,
Мов зачарований надземною красою...
О, що б я дав тепер, аби в житті моїм
Ти і лишилась так... щасливою манюю!

1899 р.

В ДУШІ МОЇЙ НЕ ЗГАС...

В душі моїй не згас, ще сяє образ твій.
Як часом стрінемось, твій погляд чарівний
В мені бентежить кров.
Та про любов твою, далекий друже мій,
Не марю я вночі в розпуці навісній,—
Нащо мені твоя любов?

Ти в царстві мрій моїх ввижаєшся мені
Такою гарною, в такій височині,
Якої в дійсності й сліду шукать шкода!
Твій образ — то мій твір; я так люблю його,
Як той фанатик любить божество,
Що геть далеко десь, мов зіронька бліда!..

Я зустрічі не жду,— не хочу я розбити
Твір мрій моїх святих і в серці погасить
Огонь життя мого, мій рай...
І ти її не жди і твору моїх мрій,
Що богом став мені в буденщині сумній,
Рукою грішною своєю не займай!

Написано у Відні 1895 р.,
пізніш виправлено

З ГАЛИЦЬКОГО ЗШИТКУ

I. ПОГЛЯД

Погляд твій, мов промінь ясний
Сонця навесні,
Так голубить, пригріває
Серденько мені.

Він і пестить, він і вабить,
В душу загляда...
Ой, від нього мені сталось
Горенько-біда!

З того часу, як уперше
Він на мене впав,
Ні вночі, ні вдень спокою
Я собі не мав...

Та кінець прийшов би певно
Тій моїй журбі,
Якби в серденько заглянуть
Зміг і я тобі.

Львів, 1896 р.

II. НА БАЛІ

Байдужа, весела вона танцювала.
А я, мов той привид, по залі блудив;
Вона усміхалась, вона жартувала,
Я ж тільки очима за нею слідив.

І думав тоді я: «Дівчино-голубко!
Коли б же ти знала всю тугу мою,
Коли б же могла ти збагнуть, моя любко,
Як щиро, як палко тебе я люблю!

О, певно б, тоді і до мене забилося
Відгучливо серденько в грудях твоїх,
Мов крига на сонці, воно б розтопилося
Від палу кохання в обіймах моїх!

Я взяв би тебе, мою зіроньку ясну,
Поніс би далеко на крилах пісень
В ту світлу країну, чудову, прекрасну,
Де вічно царює весна день у день,

Де співи, і квіти, і сонячне сяння,
Де ясний, веселий та радісний май,
Де в парі сплелися краса і кохання,
Де втіха, і згода, і щастя, і рай!»

Ця мрія спокою мені не давала,
Від мрії цієї мій мозок горів...
А панна байдуже собі танцювала,
Я ж тільки очима за нею зорив.

Львів, 1896 р.

ІІІ. МАНА

І знов вона... вона, та дівчина кохана,
Ввижається мені! Що не почну робить,
Де не піду я, скрізь за мною, мов з тумана,
Вона з'являється і все зорить, зорить!

На устоньках її рожевих усміх сяє,
І іскри сиплються з-під довгих чорних вій...
Від усміху того у мене серце в'яне,
І мов огнем пече той погляд чарівний!

Чого тобі, мано? Лиши мене, дай спокій...
Несила вже мені терпіти далі, ні!
Хай біль мене гризе пекучий та глибокий,
Не додавай же мук пекельних ще мені!

Адже ж сама мене ти трутила від себе,
Сама на глум взяла кохання перший пал
І кинула в багно той скарб, що я для тебе
В душі своїй носив, як мрію, ідеал!

Навіщо ж знов тепер приходиш ти до мене,
Бентежиш мозок мій, до себе вабиш знов?
Хай вже вгамується те почуття шалене
І похова навік свою любов.

Львів, 1896 р.

ІV. ДВІ ХМАРКИ

Дві хмарки хвилясті в прозорій блакиті
Назустріч одна одній тихо плили
І сяйвом злотисторожевим повиті,
Неначе серпанком, обоє були.

Але, порівнявшись, вони не з'єднались,
Їх подмухом вітру навик рознесло,
Немовби ніколи вони не стрічались,
Мов їх на небосхилі і не було.

Так, люба, і ми пострічались з тобою
Якось на веселім бенкеті життя;
Мов діти, себе одурили манюю
Споріднення душ і святого чуття.

Як тільки ж полуда з очей нам упала,
Все в іншому світлі здалось тоді нам:
Мана розлетілась, кохання не стало,
І ми розійшлися, подібно хмаркам.

Львів, 1896 р.

V. КУЗОЧКА

Ти — мов кузочка маленька,
Що на квітці чи вербі
Проти сонечка любенько
Лазить, гріється собі.

Ти голівку не схиляєш
Під вагою чорних дум,
Бо, як кузочка, не знаєш,
Що то в світі жаль і сум.

Проживеш ти так до смерті,
Не зазнаєш хмарних днів...
Але ж «кузочкою» вмерти
Я б ніколи не схотів.

Львів, 1896 р.

ПІСНІ

I. МОЛДАВСЬКА

Тема народна

Ой, ти, дівчино — очі, як рута,—
Вийди до мене, жду тебе тут.

Вийди до мене ти за ворота,—
З ніг мене валить нудьга-гризота.

Ой, тій дівчині, очам тим, брате,
Не слід ніколи віри діймати:

Як присягнеться, скаже «їй-богу»,
То певно зрадить, май осторогу.

Зелені очі — зелена рута,
В них і утіха, і горе-скрута!

Зелене листя має й кислиця...
Краще, мій брате, і не жениться!

Бо за кохання тяжка розплата,—
Невірні стали усі дівчата.

Що оженитись, я б оженився,
Т'але ж з поганою б не одружився.

Та й з уродливою не хочу братись —
Будуть до неї всі залицятись.

Бо уродливій не до кохання,
Їй аби пустощі та женихання.

Котра не годна вірно кохати,
Такій у батька й вік звікувати.

Котра зів'яла, як мак у цвіті,—
Якого дідька й живе на світі?

В котрої ж серце — пишная рожа,
Нехай шанується, то дівка гожа!

Чи ж двох, чи трьох я горнув до грудей?
Плакали тяжко за мною всюди.

Ой, пригорну ж я й тебе, побачиш,—
Колись за мною і ти заплачеш!

Кишинів, 1898 р.

II. БУРЛАЦЬКА

Ой, чого ж мені журитись,
Нудьгувати?
Чого марно серцю жалю
Завдавати?

Ой, я ж таки козацького
Роду-плоду,
То й не звик ще потурати
На пригоду.

Хоч не маю собі долі,
Маю вдачу:
Хто зачепить, незчується,
Як віддячу!

Йде багатий-череватий,
Не вклонюся,
Бо нікого ж таки в світі
Не боюся;

А як з дівчиною часом
Пострічаюсь,
То гарненько, звичайненько
Привітаюсь...

Ой, піду я степом, лугом,
Заспіваю,—
Може, доля й відгукнеться
В темнім гаю...

Може, знайдеться дівчина
Пишна, гожа,
Мов на небі зірка ясна,
В саду рожа!

Біле личко, карі очі,
Чорні брови,
Серце ж чуле та гаряче
До любови.

Покохає мене щиро,
Незрадливо —
Усміхнеться й мені доля
Милостиво!

Візьму милу за рученьку
Та й до шлюбу.
Дивуйтеся, воріженьки,—
Беру любов!

Дивуйтеся, воріженьки,
Беру люблю,
Бо й я ж собі козарлюга —
На всю губу!

Відень, 1895 р.

Л Е Т Ю Ч І Л И С Т К И

НА ЗЕЛЕНІ СВЯТА ¹

Прісі

В цей любий час Зелених свят,
Коли квітчається Україна,
Вітаю щиро вас як брат
І здавна приязна людина.

І квіти рідної землі,
Ці ніжні, білі маргаритки,
Я вам лишаю на столі,
Там, де лежать книжки і зшитки.

Цих маргариток білий цвіт,
Їх молода весняна ніжність —
Це наших мрій примерклий світ
І душ самотніх білосніжність.

Тим так і любі нам вони,
За те ми так їх і кохаєм,
Що в них ми бачим юні сни
І ті чуття, які ховаєм;

Нам шкода ранішніх утрат,
Нам жаль нездійсненого раю...
Зелених свят, веселих свят
Я вам на все життя бажаю!

Київ, 1917 р.

НА ВІД'ЇЗД

Експромт Прісі

Далеко стелиться твій шлях
В безмежності німій;
Але в моїх думках-чуттях
Лишиться образ твій.

Не знаю я, де підеш ти,
Де кинеш погляд свій;
Але з тобою у світі
Полине образ мій.

Київ, 1916 р.

ЛИСТ

*La réponse à belle Natalie **

Французький вірш і білі хризантеми!..
Від кого б це? Хто автор цих рядків?
Чи це не сон, не фантастичний спів,
Не відгомін ліричної поеми?

Це Ви, чий образ, ніби взятий з геми,
Чарує всіх артистів, малярів,
Що є красою жвавих вечорів
Нової української богеми!

Це Ви мені прислали свій привіт,
Як сонце шле своє тепло і світ
І кличе до життя, до праці, до розвою.

Я щиро вдячний Вам,— я знов поет!
І по літах зневір'я і застою
Я перший Вам шлю перший свій сонет.

Київ, 1916 р.

ПОДВІЙНИЙ СОНЕТ

Лист до Наталі Л-кої

I

Нехай дзвенить розпещений сонет!
Нехай сміється блисками кришталю,
Нехай зітхає тонами роялю
В акордах слів, як давній менует.

Таємний друг, інтимний Ваш поет
Вам шле його як добрий дар, Наталю.

* Відповідь прекрасній Наталі (франц.).— Ред.

Прийміть його в ці дні журби та жалю.
А разом з ним і авторів портрет.

Згадаєте колись, як у Варшаві
Я Вам писав оці рядочки жваві,
Згадаєте самотнього співця,—

І, глянувши на вид меланхолійний,
На риси Вам знайомого лица,
Спитаєте: «Де ж він, поет сновійний?»

Н

Де буду я, бентежний, буйномрійний,
Про це питатися — даремна річ.
Я, мов повітря, я, мов день і ніч,
І тут, і там — я всюди гість постійний.

Де кину слово, вірш свій мелодійний,
Я зачеплю струну і лину пріч.
От і тепер до Вас я шлю мій клич,
Коли віршую цей сонет подвійний.

До Вас од мене простяглись нитки,
В які вплелись усі мої думки,
В яких брилять співочі почування.

І знов я з Вами — щирий і чудний,
Шлю Вам свої найкращі побажання...
Ваш добрий друг Микола Вороний.

1920 р.

СЕРЦЕ ДІВОЧЕ

Серце! серце дівоче, від людського ока заховане,
Серце, повне краси і снаги...
Ох, і як же ти рвешся... Куди? Чи не в те зачароване
Розхвильоване море жаги?

Стереже тебе жаль... Він, як хмара вночі, насувається;
Віє вітер холодний, зближається хвиля грізна...
Прагне серце кохати,— і плаче самотнє, стискається
І квилить-проквіляє, мов чайка сумна.

Київ, 1918 р.

ОЧІ-БІСЕНЯТА

Експромт

В оченята я загляну сміло,
В ті веселі карі оченята,—
І всміхнуться з них до мене мило
Грою сяйва жваві бісенята.

Брівоньками поведеш лукаво...
Ох, і стрілоньками-брівоньками,—
І зав'ються хмелем кучеряво,
Заплетуться мрії-сни вінками...

.

Львів, 1925 р.

БАЛЕТНИЦІ

Експромт Валі

Танцюй, танцюй, моя кохана!
П'яни театр, сама п'яній...
Танцюй, як з вечора до рана
Танцюєш ти в душі моїй.

Харків, 1927 р.

* *
*

Припавши до дзбана
Любовник утіх,
Душа моя п'яна
Від пахоців їх.

Не смійся, кохана,
Сміятися гріх —
Ізольда Трістана ¹
Не брала на сміх.

Варшава, 1920 р.

ЗА БРАМОЮ РАЮ

Роки 1903—1910

Йй, Незабутній...

Автор

ПРИСВЯТА

Цвіту зів'ялому,
Листу опалому,
Зіроньці згаслій моїй —

Серця самотного,
Серця скорботного
Спів без надій...

НА СКЕЛІ

Я стою на гострій скелі,
Мов маяк в одкритім морі,
Зір мій губиться в просторі,
Що прославсь до неба стелі.

Ясне сонячне проміння
Золотим дощем спадає.
Ухо ледве зачуває
Плескіт хвилі об каміння.

Синє море піді мною,
Наді мною сонце красне;
Небо чисте, небо ясне
Усміхається весною.

В серці любе почування
Пишним цвітом розцвітає,
І душа моя співає
Гімн щасливого кохання.

Одеса, 1903 р.

ХВИЛЯ

Ізумрудна, блискуча, з перлистою ніжною піною
Хвиля котиться, грає, співаючи пісню дзвінку,
І сміється до сонця, і вабить раптовою зміною,

І пустує, і плеще, цілюючи скелю стрімку...
Так кохання у серці, в його тайнику
Виграє хвилиною.

Одеса, 1903 р.

ПАЛІМПСЕСТ

Коли в монастирях був папірусу брак,
Ченці з рукопису старе письмо змивали,
Щоб написати знов тропар¹ або кондак²,
І палімпсестом той рукопис називали.
Та диво! час минав — і з творів Іоанна³
Виразно виступав знов твір Арістофана⁴.

Кохана! Це душа моя — той палімпсест.
Три роки вже тому твій образ чарівливий,
І усміх лагідний, і голос твій, і жест —
В душі я записав, зворушений, щасливий...
І хоч виводив час на ній своє писання,
Твій образ знов повстав і з ним моє кохання!

Одеса — Київ, у потязі, 1903 р.

НА БУЛЬВАРІ

Понад морем, на бульварі
Я, самотній, походжаю
І тихесенько зітхаю,
Як побачу очі карі.

Ох, такі ж бо очі має
І моя далека любка...
Як то там вона, голубка,
Десь без мене пробуває?

Серед натовпу і шуму
Сів собі я на ослоні.
Грав оркестр в мінорнім тоні,
Навіваючи задуму.

Серце мліло від самоти...
Біля мене ж до коханки,
Волоокої панянки,
Швець чинив свої зальоти.

Я цікаво прислухався
Залицяння запальному
І, рушаючи додому,
Так в душі своїй озвався:

— Ви щасливі, голуб'ята,—
Бо за *втіхами кохання*
Не тяжкі вам сподівання
На веселі шлюбні свята.

Одеса, 1903 р.

НА ОЗЕРІ

Верболозом, осокою
Молодою
Плесо озера ясне
Огорнулося і сяє,
Виграває
В сяйві сонця, мов скляне.

І пливуть по ньому хмари,
Мов примари
Сніжно-білі, осяйні,
Усміхаються і линуть —
Ніби гинуть
У прозорій глибині.

Так в душі моїй спокійній,
Тихомрійній
Любий образ твій встає
І небесною красою,
Чистотою
Вабить серденько моє.

Чернігів, Лісковиця, 1904 р.

НІЧОГО!..

Нічого, нічого!.. Ні цвіту буйного,
Ні променя сонця, ні усміху з неба,
Ні сну чарівного... Нічого, нічого
Не треба!

Несила, несила... Бо рученька мила
Влила в моє серце отрути,
Мій рай оганьбила... Несила, несила
Забути!..

Чернігів, 1905 р.

ЗРАДА

Зрада! Зрада!.. Воно,
Це словечко одно,
В моє серце вп'ялося гачками,
Вляло в душу мою
Заразну течію
І сточило її хробаками.

Мов злочинна рука,
Невблаганна, важка
Впала раптом розбурхана сила —
Розірвала в пшатки
Найніжніші квітки,
Найсвятіший огонь погасила.

І тепер всюди тьма...
Порятунку нема,
Зникли радощі, втіхи, принада...
Всі думки і чуття,
Всю окрасу життя
Проглинуло словечко це: зрада!

Зрада, зрада!.. Вона,
Ця потвора страшна,
Зрада, наче той смок, невмолима,
Наді мною щомить
В'ється, б'ється, сичить
І зеленими світить очима!

Що вчинив я кому?
І за віщо? чому?
Я не знаю, не знаю, не знаю...
Де мій згублений рай?
Серце крає одчай...
Я ж за брамою раю конаю!..

Чернігів, 1907 р.

ТВОЇ УСТА!

І ти кляла!.. Твої уста,
Що про кохання говорили,
Посіла чорна клевета,
І ті уста... мене ганьбили!

Твої уста! Твої уста,
Що в поцілунках розцвітали,
Де сяла усмішка свята...
Мені прокльони посилали!

Нехай ти стала вже не та...
Чому ж вони не зацікавили,
Твої уста? Бо ті уста
Ще ж не зів'яли, не змарніли!

Чернігів, 1906 р.

ТИ НЕ ЛЮБИШ МЕНЕ...

Ти не любиш мене, ти не любиш мене—
Вже нема повороту до раю!..
Не всміхнеться мені твоє личко ясно...
Чи то ж правда, мій боже? Благаю!

Розлюбити тебе, розлюбити тебе.
Та чи ж сонце розлюблюють квіти?
Та чи ж можна примусити серце слабе
Те, чим б'ється воно, не любити?

Ти минаєш мене, ти минаєш мене,
Коли часом тебе я стрічаю,
А коли твоя постать востаннє мигне,
Розривається серце з одчаю!

Чи верну я тебе, чи верну я тебе,
А чи буду весь вік туманіти?
Не вернути тебе — загубити себе...
Боже милий! пожалься на діти!..

Чернігів, 1905 р.

О, НЕ МИНАЙ!..

О, не минай!.. Перед тобою
Схиляюсь я, мов пілігрим,
Що перед брамою святою
Стоїть у захваті німім.

Дивлюсь в лице твоє кохане,
Читаю відповідь в очах,—
І, наче квітка, в'яне, в'яне
Мій поцілунок на устах.

Чернігів, 1906 р.

ЧИ ПАМ'ЯТАЄШ?

Чи пам'ятаєш дні ті гарні, ясні,
Коли сміялось сонце, грало море,
А ми на скелі вдвох стояли щасні...
Чи пам'ятаєш їх ти, моя зоре?

Чи пам'ятаєш всі ті обіцяння
Ділить зі мною радощі і горе —
Ті любі мрії вірного кохання...
Чи пам'ятаєш їх ти, моя зоре?

Чи пам'ятаєш ті слова облуди,
Що досі крають серце моє хоре:
«Ні, не розлучать нас ніколи люди...»
Чи пам'ятаєш їх ти, моя зоре?

Чи пам'ятаєш, що, як перше Музі,
Я все чуття розкішне і прозоре
Віддав одній тобі, моїй подрузі...
Чи пам'ятаєш все те, моя зоре?

Чернігів, 1907 р.

НІ, НЕ ЗАБУВ...

Ні, не забув тебе я, люба зірко,
З свого чуття і з пам'яті не збув...
Хоч як було на серці гірко-гірко,
Ні, не забув тебе я, люба зірко,
Ні, не забув.

Хоч добре знав, що все пішло намарне,
Що враз з тобою все я потеряв,—
Все те розкішне і принадно гарне,
Хоч добре знав, що все пішло намарне,
Хоч добре знав...

Проте кохав, кохав до божевілля!..
Ківшамі сліз я жаль свій заливав,
А жаль той ріс, буяв, як чад похмілля...
Проте кохав, кохав до божевілля.
Проте кохав!..

Ох, жаль, той жаль пекучий, невимовний,
Він серце бив на часті, мов рискаль,
А в іскрах сяв там образ твій коштовний...
Ох, жаль, той жаль пекучий, невимовний,
Ох, жаль, той жаль...

Так рік минув, та не минули муки.
Бодай би вже востаннє спалакнув
І згас огонь кохання та розпуки...
Так рік минув, та не минули муки...
Так рік минув...

Чернігів, 1905 р.

ЧОРНЕ ДОМІНО

Регіт, жарти і шепіт зальотних зітхань...
Наче хвилі морські впливають,
Колихаються пари в танку *pas d'Espagne* ¹.
Виринають і знову зникають.

Арлекін, королева, циганка і паж,
Капуцин і метелик моторний...
Оксамит, і єдваб, і вуаль, і плюмаж ²...
Колір білий, малиновий, чорний...

Лється звуків журливих танечний каскад,
І ті звуки чарують, гойдають...
У потоці бурхливім шумить маскарад!
Очі сяють, обличчя палають...

Тільки я в тій юрбі метушливій, як тїнь,
Як той привид, самотній блукаю;
Не шукаю інтриг і цікавих вражїнь,
Байдуженько на все поглядаю.

Коли враз біля себе я шепіт почув:
«Чом ти, друже мій, так зажурився?»
І той шепіт мене наче в груди штовхнув,
Мов отрутою в душу полився.

Чи я чув десь той голос, той шепіт давно?
Чи колись мені голос той снився?
І побачив я — чорне якесь доміно...
І очима в ньому затопився.

Але що ж це? Мов промінь з-під маски, з очей
Впав і постать осяяв незнану...
Я пізнав, я пізнав ту округлість плечей,
Ту зваблівість розкішного стану!

І я весь затремтів і поблід... Це вона!
Моя мрія, і щастя, і згуба!..
Мить, одна тільки мить — і в юрбі, як мана,
Мені зникла з очей моя люба.

Я мов вихор зірвався, не чуючи ніг,
І, штовхаючи пари завзято,
Протискався, шукав, та знайти вже не міг:
Доміно ж так багато, багато...

Регіт, жарти і шепіт зальотних зітхань...
Наче хвилі морські впливають,
Колихаються пари в танку *pas d'Espagne*,
Виринають і знову зникають.

Чернівці, 1906 р.

СКРИПОНЬКА

Ніч безока над містом стоїть,
Візники... пішоходи... майдан...
Дрібно сіється дощ, хлюпотить;
Світло гасне і знов миготить
Крізь туман.

Попідстінню, мов тїнь, я снуюсь,
Наче злодій, скрадаюсь у тьмі,
Ока людського, світла боюсь,
Бо я раб і ганебно хилюсь
У ярмі.

І здригається серце моє
У стисканні невірних пут,

А нудьга, як той спрут,
Присмокталась і кров з нього п'є...
. ,
. ,

Тихо... Що то ніби грає,
Ніби жалібно співає,
Іскорками, блискавками,
Огневими стрілоньками
Блискає, тремтить?

Чуєш знову, чуєш знову
Ти розкішну, любов мову,
Що в кольорах пишних квітів,
У промінні самоцвітів,
Сяючи, бринить?

То мов стогоном залетється,
То мов буря понесеться...
Чи ридає? Чи сміється?
Тихо, серце, цить!
. ,

Ось вона хвилями суму хлюпочеться,
В душу вливається, ніжно лоскочеться,
Чайкою скиглить, безтямно ридаючи,
Мов найдорожче в могилу ховаючи...

Мов над життям, переповненим мукою,
Грозить прокльонами, стогне розпукою,
І, наче вибух чуття неподільного,
Крик у ній чується — крик божевільного!

. ;
. ;

То знов звивається
Срібними жалями,
Переливається
І розсипається
Слізьми-кришталями!

Мов зомліваючи,
Руки ламаючи,
Хтось на могилі голосить,
Серцем зневаженим,

Тяжко ображеним
Вже не благає, не просить...
.
Скрипонько-зрадонько,
Люба принадонько,
Тихо-помаленьку грай,—
Серця самотного,
Серця скорботного
Вкрай не вражай!..
.

Уночі під дощем,
Загорнувшись плащем,
Я ловлю, я хапаю ті звуки,
А вони все ростуть,
Моє серденько рвуть
І клубочаться в нім, як гадюки!..

Дрібно дощ капотить,
Світло ледве мигтить...
І поволі туман налягає...
Хто прогляне крізь тьму?
Чи болить же кому,
Що поет безпритульний ридає?!
Чернігів, 1907 р.

FIAT!.. *

Тоді, як лишаюсь я сам,
В ті хвилини святого спокою,
Коли наді мною
Розкривається небо, мов храм,—
І там
Я чую, як співи велебні лунають,
Як журно в небесних житлах
Херувими пречисті зітхають
В сльозах...
Коли я себе почуваю їх братом,
Таким чистим, прозорим, крилатим,
З душею, як арфа чутка.
І ніжновразлива,
Така,
Чутливо-гучлива,

* Хай буде (лат.).— Ред.

Що від подиху вітру бринить,
Зітхає, як пахощі квітів таємних...

В ту мить

Почувань невимовних, надземних

В людині святого ества

Я виймаю портрет її, образ мого божества,

Я дивлюся, дивлюся без краю,

І, мов любу дитину свою,

Тихенько гойдаю...

Цілувати не смію, а тільки молю,

Благаю відчути, як вірно, безмежно кохаю,

Люблю..

І співаю молитву-надію

І мрію, і млію..

І вдивляюся знову в коханії риси лица,

І, напруживши волі останні зусилля,

В екстазі, в огні божевілля

Воскресить намагаюсь мерця!

І певен, що те, чого люди

Не можуть зробити,

Я силою чуда зроблю, і вона буде жити!

Хай же станеться чудо! хай буде! хай буде!

Чернігів, 1907 р.

ЧИ НЕ ДОСИТЬ?..

Чи не досить вже ілюзій

І даремних мрій?

Хвилювання, сподівання,

Страчених надій?

Вирви з серця геть кохання!

А коли сього

Не захоче серце, разом

Вирви і його.

Чернігів, 1908 р.

РАБ

На роздоріжжі, в пустелі німій, серед темної ночі

Впав знеможений раб, стративши сили свої.

Палко він волі бажав, лиха ж йому доля судилась:

Втікши з неволі, не міг зняти кайдани важкі,

Ось він зірвався, мов звір той, і дико поводить очима,

Рани криваві шкребе, вие від болю, вищитть,
Знов за кайдани береться, і рве, і гризе їх зубами,
Та не порвати йому, ані послабити їх.
О, як подібний до нього і ти, нещасливий коханцю!
Глянь-бо у душу свою — раб той нікчемний се ти!

Чернігів, 1909 р.

НЕХАЙ І ТАК

Нехай і так, що я той раб нікчемний,
Що часом падає, щоб підвестися знов,
Та знай і ти, що біль мій — недаремний,
Що він вигоює, витроює любов.

Коли я раб, то раб, що рве кайдани,
Що не скоряється, нести не хоче гніт.
Нехай горять, нехай ятряться рани,
Та крізь криваву млу тих мук я бачу світ.

Як прагну я його, як хочу волі!
Бажанням тим моя істота вся тремтить,
І прийде час — засяє в ореолі
Душа відновлена і чиста, як блакить.

Бо на вогні, що палить мої груди,
Згорить і ся любов. Кайдани упадуть,
Зітреться й слід колишньої полуди,
І ясний тихий світ мою осяє путь.

І замість помсти, вороже коханий,
До тебе в серці тім, що ти точила кров,
Зросте чуття високої пошани
І, мов лампади світ,— безгрішна любов.

Чернігів, 1910 р.

FINALE

Шість літ щодня надіятись і ждати,
Шість літ в огні горить і не згорать,
Удари стріл з руки коханої приймати
І все прощать!..

Свій біль тяжкий я переміг любов'ю,
Для неї всі образи переміг,
І виспівав тебе, омивши серце кров'ю,
Потоком сліз.

Зорій же ти, мій образе пречистий!
В тобі я власну мрію покохав...
Благословен той час великий, урочистий,
Як ти повстав!

І ось тепер всім страдникам нещасним
В своїх піснях я образ той несу:
Відбити в душах їх сіянням чистим, ясным
Його красу.

Чернігів, 1910 р.

РАЗОК НАМИСТА

I

Ущухла буря. Розійшлись хмарки,
І скрізь панує тиша урочиста...
Душа всміхнулась, знов прозора, чиста
І отрясає перли-слізоньки
В разок намиста.

Чернігів, 1910 р.

II

Червоне коло блискуче, красне
За гори тихо ген-ген сідає,
Та доки зникне і доки згасне,
Огнем пожежі воно палає.

Мов жар червоні і кармінкові
Круг його хмари хиткі, хвилясті —
І позлотисті, і бурштинові,
І фіалкові, і попелясті...

Поволі, тихо зайшло за гори
Червоне коло блискуче, красне...
В душі зринають жалі-докори...
Упали тіні, проміння гасне...

III

В киреї темній тихо суне ніч
І все в свої обійми загортає.
Як повновладно, впевнено рушає
І світло дня жене від себе прічі!..
Душа в тривозі, мов щось пречуває...
Аж ось... Що там чорніє на путі?
Голгофа¹ — і на ній марою виступає
Моя любов, розп'ята на хресті!

IV

Друже любий мій,
Що читаєш се,
Ти хоч зрозумій
Біль, що серце ссе.

Найстрашніший гріх,
Найтяжча вина —
Се погорди сміх,
Зради трутизна.

Найгідший удар —
Той, що ззаду б'є,
Найгірший пожар —
Що у грудях є...

Ох, горить, пече...
Друже любий мій!
Як то боляче —
Ти хоч зрозумій.

V

Мій друже, дивуєшся ти
І робиш питання:
Як може кохання цвісти
На ґрунті страждання?

О, як ще, мій друже, цвіте —
Бодай не казати!..
Одна лиш порада на те —
Косою підтяти.

VI

Одпочинь, одпочинь, на хвилину засни
Ти, зневажене серце украй.
Не бентежся даремно, життя не клени,
Не ридай!

Час мине, промине, ніби оком змигне,
І не знати де дінеться жаль,
І ти, серце смутне, будеш знову ясне,
Мов кришталь.

VII

Нічка на землю упала
Синім, прозорим серпанком.
Сумом душа оповита,
Стомлені вії примкнула.
Тихо... Вона задрімала,
Щастя їй мріється ранком...
Бідна душа сумовита,
Ніби дитина заснула.

.....

Тихо. Важкою ходою
Хтось обережно ступає.
Хто се? чужий... незнайомий...
Став. Ані слова, ні звука...
Тіні снуються юрбою...
Хтось ніби важко зітхає...
Крила простер Невідомий...
Хто се? Ні слова... О, мука!..

VIII

Знову ранок, знову світ!
Знову квіти і проміння,
І надії, і тремтіння,
І усмішка, і привіт!

О, сей ранок буде мій!
Від життя так мало взято,
А я кочу ще багато
У дорозі життєвій!

І що хочу, те зроблю,
Бо я сміливий і дужий;
Не схилюся я байдужий —
Грім і блискавку люблю!

Душу вільну, молоду
Я намарне не розвію —
Я кохаю ясну мрію,
Я назустріч сонцю йду!

Кров кипить... Ставай на прю!
Хто відважний? хто завзятий?
Згинь же, вороже проклятий!
Я бажанням ж и т ь горю!

НІ!

Наді мною скрипки плачуть,
Скрипки плачуть наді мною уночі;
Наді мною круки крячуть,
Круки крячуть і регочуться сичі.

Скрипки плачуть: «Необачний!
Необачний, нащо ти згубив свій рай?
Ситий щастя, ти, невдячний,
Ти, невдячний, чи беріг його — згадай?»

Круки крячуть: «Кари-чари,
Кари-чари підуть скрізь, де підеш ти:
В гори, в ліс і на базари —
На базари світової суєти...»

«Може, вернеш знов до неї,
Знов до неї?» Так сичі кричать мені
І що є снаги моєї
Я гукаю: ні!

ЛІЛЕЇ Й РУБІНИ

I. ЛІЛЕЇ

Лілеями сумними, злотоокими
Цвітуть у серці давні почуття;
Лілеями минулого життя
Встають вони з безодні забуття
Такими ніжними, такими самотніми...
Колись вони в гармонії буття
Бриніли тонами величними, високими,
Акордами могутими, глибокими!
Діждався я тепер їх вороття
Лілеями сумними, злотоокими...

Київ, 1911 р.

II. ПЕРЕД БРАМОЮ

Що буде потім — я не знаю...
Але поріг святого раю
Відважно я переступлю,
Бо знову крила почувую
І знову вірю і люблю!
Що буде потім — я не знаю...

Хай божа ласка буде з нами!
Тяжкими довгими стежками
Я йшов крізь хащі і терни,—
І ось я стукаю до брами
І знов гукаю: «Відчини!»
Хай божа ласка буде з нами...

Київ, 1912 р.

III. РУБІНИ

Одкриваються рани —
Давні рани, нудьгою роз'ятрені знов...
І червону, гарячу, мов полум'я, кров

Вже не стримує зілля омани.
Одкриваються рани...

Рани, серця рубіни!
Ви — єдиний той дар, ви — той скарб жебрака,
Що дала йому з ласки кохана рука
На розстанні, в останні хвилини...
Рани, серця рубіни!..

О, рубіни червоні!
А хто ж вам дав багровість і полиск огня?
Моя гордість, ображена гордість моя,
Що тримала мій гнів на припоні.
О, рубіни червоні!..

Київ, 1911 р.

ІНФАНТА

Різьблю свій сон... От ніби вчора ми
Зійшлися, — і стріча та жива.
На землю тканками прозорими
Лягли осінні дерева.

Акордами проміннострунними
День хвилював і тихо гас.
Над килимами вочелунними
Венера кинула алмаз.

У завивалі мрійнотканому
Дрімала синя далечинь, —
І от на обрії туманному
Замиготіла ваша тінь.

Дзвінкою чорною сільвестою
Вона упала на емаль,
А поза нею вуалестою
Стелився попелястий жаль.

Ви йшли, як сон, як міф укоханий,
Що виринає з тьми століть.
Вітали вас — мій дух сполоханий,
Рум'яне сяйво і блакить.

Бриніли в серці домінантою
Чуття побожної хвали,

**Коли величною інфантою
Ви поуз мене перейшли.**

**Ви усміхнулись яснозоряно
Холодним полиском очей,—
І я схилився упокорено,
Діткнутий лезом двох мечей.**

**Освячений, в солодкій муці я
Був по той бік добра і зла...
А наді мною Революція
В червоній заграві пливла.**

**Накидано 1907 р.
Викінчено 1922 р.**

З ХВИЛЬ БОРОТЬБИ

ЗА УКРАЇНУ!

За Україну!
З огнем завзяття
Рушаймо, браття,
Всі вперед!

Слушний час
Кличе нас —
Ну ж бо враз
Сповнять святий наказ!

За Україну,
За її долю,
За *честь і волю*,
За народ!

Ганебні пута
Ми вже порвали
І зруйнували
Царський трон.

З-під ярем
І з тюрем,
Де був гніт,
Ми йдем на вільний світ! ¹

За Україну,
За її долю,
За *честь і волю*,
За народ!

О, Україно!
О, рідна Ненько!
Тобі вірненько
Присягнем.

Серця кров
І любов —
Все тобі
Віддати в боротьбі!

За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Вперед же, браття!
Наш прапор має
І сонце сяє
Нам в очах!

Дружній тиск,
Зброї блиск,
В серці гнів
І з ним свобідний спів:

За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Київ, 1917 р.

ЄВШАН-ЗІЛЛЯ

Поема

Присв[ячується] Іванові Липі ¹

Да луче есть на своей земли
костю лечи
ине ли на чюже славу быти.
Літопис, за Іпатським списком ²

В давніх літописах наших
Єсть одно оповідання,
Що зворушує у серці
Найсвятіші почування.

Не блищить воно красою
Слів гучних і мальовничих,
Не вихвалює героїв
Та їх вчинків войовничих.

Ні, про інше щось говорить
Те старе оповідання.
Між рядками слів таїться
В нім якесь пророкування.

І воно живить надію,
Певну віру в ідеали
Тим, котрі вже край свій рідний
Зацурали, занедбали...

Жив у Києві в неволі
Ханський син, малий хлопчина,
Половецького б то хана
Найулюблена дитина.

Мономах, князь Володимир³,
Взяв його під час походу
З ясирём в полон і потім
При собі лишив за вроду.

Оточив його почотом
І розкошами догідно —
І жилось тому хлоп'яті
І безпечно, і вигідно.

Час минав, і став помалу
Рідний степ він забувати,
Край чужий, чужі звичаї,
Як за рідні, уважати.

Та не так жилося хану
Без коханої дитини.
Тяжко віку доживати
Під вагою самотини.

Зажурився, засмутився...
В день не їсть, а серед ночі
Плаче бідний та зітхає,
Сну не знають його очі.

Ні від кого він не має
Ні утіхи, ні поради.
Світ увесь йому здається
Без краси і без принади.

Кличе він гудця до себе
І таку держить промову,
Що мов кров'ю з його серця
Слово точиться по слову.

«Слухай, старче, ти шугаєш
Ясним соколом у хмарах,
Сірим вовком в полі скачеш,
Розумієшся на чарах.

Божий дар ти маєш з неба
Людям долю віщувати,
Словом, піснею своєю
Всіх до себе привертати.

Ти піди у землю руську,
Ворогів наших країну —
Відшукай там мого сина,
Мою любую дитину.

Розкажи, як побиваюсь
Я за ним і дні і ночі,
Як давно вже виглядають
Його звідтіль мої очі.

Заспвай ти йому пісню,
Нашу, рідну, половецьку,
Про життя привільне наше,
Нашу вдачу молодецьку.

А як все те не pomoже,
Дай йому євшану-зілля,
Щоб, понюхавши, згадав він
Степу рідного привілля».

І пішов гудець в дорогу.
Йде він три дні і три ночі,
На четвертий день приходить
В місто Київ опівночі.

Крадькома пройшов, мов злодій,
Він до сина свого пана
І почав казати стиха
Мову зрадженого хана.

Улещає, намовляє...
Та слова його хлопчину

Не вражають, бо забув вже
Він і батька, і родину.

І гудець по струнах вдарив!
Наче вітер у негоду,
Загула невпинна пісня —
Пісня вільного народу:

Про славетнії події —
Ті події половецькі,
Про лицарські походи —
Ті походи молодецькі!

Мов скажена хуртовина,
Мов страшні Перуна громи,
Так ревли-стогнали струни
І той спів гудця-сіроми!

Але ось вже затихає
Бренькіт дужий, акордовий,
І замісто його чути
Спів народний, колисковий.

То гудець співає тихо
Пісню тую, що співала
Мати синові своєму,
Як маленьким колисала.

Наче лагідна молитва,
Журно пісня та лунає.
Ось її акорд останній
В п'ятьмі ночі потопає...

Але спів цей ніжний, любий,
Ані перший сильний, дужий,
Не вразив юнацьке серце;
Він сидить німий, байдужий.

І схилилася стареча
Голова гудця на груди —
Там, де пуста замість серця,
Порятунку вже не буде!..

Але ні! Ще є надія
Тут, на грудях, в сповиточку!..
І тремтячими руками
Роздирає він сюрочку

І з грудей своїх знімає
Той євшан, чарівне зілля,
І понюхатъ юнакові
Подає оте бадилля.

Що ж це враз з юнаком сталось?
Твар поблідла у небоги,
Затремтів, очима блиснув
І зірвавсь на рівні ноги.

Рідний степ — широкий, вільний,
Пишнобарвний і квітчастий —
Раптом став перед очима,
З ним і батенько нещасний!..

Воля, воленька кохана!
Рідні шатра, рідні люди...
Все це разом промайнуло,
Стисло горло, сперло груди.

«Краще в ріднім краї милім
Полягти кістями, сконати,
Ніж в землі чужій, ворожій
В славі й шані пробувати!»

Так він скрикнув, і в дорогу
В нічку темну та пригожу
Подались вони обоє,
Обминаючи сторожу.

Байраками та ярами
Неутомно проходили —
В рідний степ, у край веселий
Простували, поспішали.

*

Україно! Мамо люба!
Чи не те ж з тобою сталось?
Чи синів твоїх багато
На степах твоїх зосталось?

Чи вони ж не відцурались,
Не забули тебе, неньку,
Чи сховали жаль до тебе
І кохання у серденьку?

Марна річ! Були і в тебе
Кобзарі — гудці народні,
Що співали-віщували
Заповіти благородні,—

А проте тієї сили,
Духу, що зрива на ноги,
В нас нема і манівцями
Ми блукаєм без дороги!..

Де ж того євшану взяти,
Того зілля-привороту,
Що на певний шлях направить,—
Шлях у край свій повороту?!

Полтава, 11/VIII 1899 р.

НА СВЯТО ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА ІВАНОВІ КОТЛЯРЕВСЬКОМУ ¹

Був один такий час: на важких терезах
Вже хиталася доля України,
А вона, наша ненька, стояла в сльозах,
В сподіванні страшної хвилини.

По широких степах ще котилась луна,
Марний відгук кривавої січі...
І надходила ніч непрозора, сумна,
Що, мов пугач, дивилась у вічі.

Де-не-де серед тиші ще хтось з кобзарів
Грав, неначе прохав на подзвіння;
То не дума була, то був лірницький спів,
Над труною тужне голосіння...

Ніч і тиша сумна присипляли усіх,
Навіть тих, хто і в бою не гнувся...
Коли раптом веселий зневажливий сміх
Серед мертвої тиші почувся!

І здригнулися всі у питанні німім:
Хто б посмів так одважно сміятись,
Коли звикли усі, щоб не вдарив той грім,
І від власної тіні ховатись.

Ще ж у пам'яті свіжа подія була,
Як в неволі сконав Калнишевський...²
Хто ж сваволець, що має відвагу орла?
То сміявся Іван Котляревський.

Він співав і сміявся. І голос його
То лунав соловейковим співом,
То нараз затихав,— і він замість того
Реготався, охоплений гнівом.

Він до бою не кликав, бо знав, що у сні
Спочиває натруджена сила,
Що по довгій, столітній козацькій війні
Ніч столітня тепер наступила.

Він не плакав, бо серцем прозрів, що народ,
Відпочивши від мук лихоліття,
Зрозуміє причини колишніх пригод
І завдання нового століття.

Та він бачив, що люд той не мав голови,
Що вже пан свого краю цурався,—
Тоді жовч закипала у нього в крові
І він з панства того реготався! —

Так минали літа... І новітні співці
Відгукнулись на голос той дужий.
Засвітились помалу в хатах каганці,
Прокидався слабий і байдужий.

І збирались один по однім вояки,
І під прапором правди святої
Виростали з землі, шикувались полки,
Чувся поклик: «До зброї! до зброї! ...»

Не неволя чужа і не сила меча —
Гаслом стало: освіта й наука,
Проти нападу злого і тьми і бича
Ся найкраща в житті запорука!

Та не всі вирушали, відкинувши страх,
Як ті лицарі славні, завзяті —
Ще багато їх спить, поховавшись в норах,
Ми не бачимо їх на цім святі!

Годі ж спати! Прокиньтесь! Ви спали сто літ!
Мабуть, виспались добре, нетяги?!

Чи ж сховали в душі ви святий заповіт?
Чи набралися сил і відваги?

День надворі! Нас кличе новий наш гетьман,
Не гетьман військовий, а культурний.
Тим гетьманом тепер у нас батько Іван,
Що вказав нам шлях літературний!

Він між нами тепер! Він зібрав нас усіх
Хто ж на поклик його не озветься?!
З-поза довгих ста літ чи ви чуєте сміх?
То Іван Котляревський сміється!..

С. Осняки, на Чернігівщині, 24/VIII 1903 р.

ДІВЧИНІ

Посв[ята] Людмилі Старицькій¹

«Мізерія, мізерія навколо».

«Мрія» Л. Старицької.

Не журись, дівчино, в тугу не вдавайся,
На свою недолю ти не нарікай;
В серці май надію, з нею сподівайся,
Що на землю прийде той жаданий рай.

Що, втомившись, люди в боротьбі кривавій
Здіймуть очі вгору за пролиту кров,
Кинуть чвари, заздрість і думки лукаві,
В світі запанують правда і любов.

Жінка, що в знесиллі тихою ходою
Рівності і волі мала добувати,
Наче янгол божий, чистою рукою
Серцем чоловіцтва буде керувати!

Годі ж, не журися, кинь свої вагання,
Стань в пригоді людям бідним і сліпим
І на людське лихо, сльози і страждання
Озовись серденьком чулим і живим.

І під стогін вітру, бурі і негоди
В лютій колотнечі завжди пам'ятай,
Що, втомившись, люди забажають згоди
І на землю прийде той жаданий рай.

«Зоря»², 1893 р.

РОЗВАГА

Присвячується Марусі Комарівні¹

Коли мимоволі, мов тая гадюка,
На серденьку туга кубельце зів'є
І буде вас гризти нудьга і розпука,
І горе кайданами душу скує,—

Тоді, в ту сумну, безпорадну хвилину,
Щоб серцеві бідному дати супокій,
На рідну кохану свою Україну
Полиньте на крилах укоханих мрій.

І роки дитячі в тих мріях повстануть,
Мов марево любе хороше у сні,
І з усміхом чистим ласкаво поглянуть,
Як перше — байдужі, веселі, ясні!

Згадається вам вся краса і принада,
Якою багатий розкішний наш край:
І в буйному цвіті садок, і левада,
І батьківська рідна оселя, і гай,

І Ворскло, й кущі верболозу гнучкого,
І став, і тополі сріблясті, стрункі,
І, повні того почуття чарівного,
Пісні соловейка зваблivi, дзвінкi...

Ті згадки рожеві про давнє, забуте
Росою цілющою з неба впадуть
І в серденько, лютим морозом окуте,
Живущої сили вони увіллють.

1894 р.

КРАЮ МІЙ РІДНИЙ!..

Краю мій рідний, зневажений краю!
Де ж те сподіване щастя твоє?
Крається серце від болю, одчаю,
Як тільки долю твою нагадаю —
Горе моє!

Люду мій бідний, окрадений люду!
Що у твоїх я побачив очах,

То вже й довіку свого не забуду,
Де б я не був, всюди бачити буду —
Голод і жах!

Чернігів, 1908 р.

i

ГОРАМИ, ГОРАМИ...

Горами, горами,
Над ярами й борами,
На весь край
Горенько, горенько
Розлялось, як моренько,
Через край...

Доля кується
У боротьбі.
Дужий не гнеться,
Гнуться слабі.

*

Зраджений, зраджений,
Рідний край зневажений
У ярмі.

Змучений, змучений,
Люд наш збаламучений
Стогне в темі.

Помстою люто
Серце кміпять...
Дух не закуто —
Хочеться жити!

Чернігів, 1904 р.

КОЛИ ТИ ЛЮБИШ РІДНИЙ КРАЙ..

Коли ти любиш рідний край,
Радій, співай!
Прийшла пора, прийшла година —
Сміється Київ, сль Львів!
Ярмо одвічних ворогів
Скидає вільна Україна!
Але, козаче, позір май,
Коли ти любиш рідний край.

Коли ти любиш рідний край,
В ряди ставай!
Гори відвагою святою!
Бо тільки меч — а не слова —
Здобуде нації права
У ворогів її розвою.
Вперед же сміливо рушай,
Коли ти любиш рідний край!

Коли ти любиш рідний край,
То тям і знай,
Що гук війни, вогонь Перуна —
Дочасні, як і свист бича,
І щастя дасть не блиск меча,
А вільна школа і трибуна,
Про це, про це найбільше дбай,
Коли ти любиш рідний край!

*

Коли ти любиш рідний край,
Гори, палай!
Коли в огонь живої мови
Чуття святого надаси,
Ти станеш лицарем краси,
І визволення, і любови.
За честь і правду все віддай,
Коли ти любиш рідний край!

Київ, 1918 р.

ТИ НЕ МОЯ!

Нехай з-поміж усіх ти мов зірниця сяєш,
Хай цінний скарб краса твоя,
І чарамн її ти всіх собі скоряєш...
Та коли ти України не кохаєш —
Ти не моя!

Нехай у грудях ти чудове серце маєш
І серце те усіх звабляє,
Бо всіх до нього ти ласкаво пригортаєш,
Та коли ти України не кохаєш —
Ти не моя!

Нехай ти розумом всю землю оглядаєш
Згори, мов сміливе орля,

А стріхи рідної не бачиш і не знаєш,
Та коли ти України не кохаєш —
Ти не моя!

Нехай за правду в бій ти чесно виступаєш,
Нехай не жалуєш життя,
А кривди нації в душі не відчуваєш
Та коли ти України не кохаєш —
Ти не моя!

Ти не моя! О, ні,— даремно ти гадаєш,
Що сам прийду до тебе я.
І хоч би ти прийшла, мене не убагаєш,
Бо коли ти України не кохаєш —
Ти не моя!

Чернігів, 1905 р.

ПРИВИД

Сон у ніч під 26 лютого

Ніч. Тихо, як в усі. І важко, і душно.
Замовк цілоденний гармидер і шум,—
І я у знемозі лежу, непорушно,
Один, самотою, без сили і дум.
Весь день проминув у даремних турботах,
Весь день був зужитий на працю гидку,
Ту працю, що лине в щоденних клопотах
Про власний добробут у власнім кутку.
Доволі, над силу. Спокою, спокою...
Не треба нічого, байдуже про все —
Знемігся на силах я, впав під вагою...
Нехай же хоч ніч забуття принесе.
Як тихо навколо. Зійшов срібнорогий
Мандрівець північний і все освітив,
Зирнув і до мене в покоїк убогий
І весь його сяєвом ясним залив.
Химернії тіні прослалися долі
Від столу, завіс і квіток на вікні.
Лежу я безсилий, позбавлений волі,
І втоплюю очі в портрет на стіні:
Замислене чоло додолу схилилось,
Поважний і страдницький вираз лица,
Неначе в нім горе всесвітнє відбилось,
І очі глибокі, сумні без кінця...
У шапці й кожусі і вуса козачі...

Не могу очей одвести, притягла
Мене якась сила могутня й неначе
Солодка дрімота всього поняла.
Як пильно, докірливо дивляться очі,
Немовби говорять... Ні, се не портрет,
Се в місячнім світлі зимової ночі
Стоїть він, живий наш великий Поет!
Стоїть і з докором хита головою...
Мій боже! либонь, він говорить зі мною?!

.

Довго-довго я дивлюся
З високого неба;
Виглядаю, та не бачу,
Чого мені треба.
Над могилою моєю
Чорний ворон криче,
А душа моя убога
Сумує та плаче...
Сини мої, дочки мої,
Квіти — мої діти —
Знеможені, зубожені,
Морозом прибиті!
Виростав вас, доглядав вас
На втіху та диво,
Сіяв зерно, сподівався
На добрії жнива...

Та ба! думка одурила,
Як і перш дурила —
Зледащіла, знікчемніла
Козацькая сила!
Пішли в найми до сусіда,
Своє залишили,
Запродали Україну,
Степи та могили!
Занедбали й те, що мали
Землячки кохані,
Славних прадідів великих
Правнуки погані!..

.

І враз я прокинувсь... Химерною грою
Сріблясті проміння в вікні миготять.
Портрет на стіні... Але що ж це зі мною?

Чому в мене сльози на віях тремтять?
— Мій батьку, Тарасе! Люблю я Україну,
Її не цурався я; щастя мое
Я в ній покладаю, за неї я згину,—
Віддам їй всі сили, здоров'я своє!
Але я знемігся... Не велет я дужий,
Я син свого часу, і хрест мій важкий,
Але до святих твоїх дум не байдужий,
І в серці зберіг заповіт дорогий,
І всі ми такі... Нам приборкано крила;
Хробак лихоліття нам серце сточив,
Але не сточив він любові до діла
І творчої сили він в нас не убив.
Та ж сила — ознака живого народа;
Її ніщо в світі не може спинить,
Вона, як сама невмируща природа,
Будує, руйнує, щоб знову творить.
І слухний час прийде — вона стрепенеться,
Всіх нас об'єднає, до купи зіллє,
Нехай же просяє, нехай усміхнеться
Повите журбою обличчя твоє!

Катеринодар, 1902 р.

ІВАНОВІ ФРАНКОВІ

Відповідь на його Послання

La poésie n'a pas la vérité pour
objet, elle n'a qu'elle-même.

Charles Baudelaire *

Ні, мій учителю і друже,
Про мене все це не байдуже,
Життя з його скаженим шалом,
З погонею за ідеалом,
З його стражданням і болінням
І невгамованим сумлінням,
Життя — се дві противні сили,
Що між собою в бій вступили.
Одна з них — велетень-гнобитель,
А друга — геній-визволитель;
Його двосічна гостра криця
Влучна, як з неба блискавиця;

* Предметом поезії є тільки вона сама, а не дійсність. Шарль Бодлер¹
(франц.).— Ред.

Але і велетень могучий
В руці тримає меч блискучий;
Страшні, тяжкі його удари,
А ще страшніш таємні чари...
Як маю я його цуратись
Чи від ударів ухилятись?
О, ні! Я, взявши в руки зброю,
Іду за генієм до бою.
Рубаюсь з ворогом, співаю,
В піснях до бою закликаю
Всіх тих, що мляві, чи недужі,
Чи під укриттям сплять байдужі.
І знаю я, що замість плати
Мене чекають кари, страти...
Та чи ж грізний удар обуха
Там, де буяє творчість духа?
Одна хвилина раювання
Там відкупляє всі страждання.
Бо то чуття свободні, щирі
Бринять у святобливій лірі.
І прикро, як ураз зі мною
Стають, немовби теж до бою,
А справді для пихи своєї
З порожнім серцем фарисеї²
І паперовими мечами
Вимахують над головами.
Хто кликав їх? Чого їм треба?
Чи хробакам потрібно неба?
Нехай ідуть всі ті нездари
На торговиці та базари!
Нікчемний крам, дрібні вигоди —
От їх найвищії клейноди!
Але коли повсякчас битись,
То серце може озлобитись.
Охляти може, зачерствіти,
Зав'януть, як без сонця квіти.
Душа бажає скинуть пута,
Що в їх здавен вона закута,
Бажає ширшого простору —
Схопитись і злетіти вгору,
Життя брудне, життя нікчемне
Забути і пізнати надземне.
Все неосяжне — охопити,
Незрозуміле — зрозуміти!
О, друже мій, то не дурниці —
Всі ті щасливі небулиці

Про райських гурій ³, про нірвану ⁴,
Про землю ту обітовану.
Вони тягар життя скидають
І душу раєм надихають.
Чи все ж те розумом збагнути,
Що дасться серцеві відчутти?
І чи можливо без втрати
Свобідний творчий дух скувати?
І хто Поезію — царицю
Посміє кинуть у в'язницю?
Хто вкаже шлях їй чи напрямок,
Коли вона не зносить рамок?
В ній в с і краси кольори сяють,
В ній в с і чуття і змисли грають!..
До мене як горожанина
Ставляй вимоги — я людина.
А як поет — без перепони
Я стежу творчості закони;
З них повстають мої ідеї —
Найкращий скарб душі моєї.
Творю я їх не для шаноби;
Не руш, коли не до вподоби.
І ще скажу, мій славний друже,
Я не беру життя байдуже.
Високих дум святі скрижалі,
Всі наші радощі і жалі,
Всі ті боління і надії
І чарівливі гарні мрії,—
Все, що від тебе в серце впало,
Не загубилось, не пропало...
Моя девіза: йти за віком
І бути ці л и м чоловіком!

Харків, 1902 р.

Д І Т Я М

I. СНІЖИНКИ

Білесенькі сніжиночки,
Вродились ми з води;
Легенькі, як пушиночки,
Спустилися сюди.

Ми хмарою носилися
Від подиху зими

І весело крутилися
Метелицею ми.

Тепер ми хочем спатоньки,
Як дітоньки малі.
І линемо до матінки —
До любої землі.

Але вітрець буйнесенький
Жене та крутить нас.
Не дми, не дми, дурнесенький
Бо вже нам спати час.

Матуся наша рідная
Холодна і суха,
Бо дуже змерзла, бідная,
Вона без кожуха.

Отож її нагріємо,
Устелимо сніжком.
Мов ковдрою, накриємо
Легесеньким пушком.

Нехай зимою злючою
Вона спочине в сні,
Щоб зеленню пахучою
Прибратись навесні.

Щоб з ниви колосистої
Був добрий урожай,—
То й долі променистої
Зазнає рідний край!

Київ, 1919 р.

II. ПРИВІТАННЯ

Синові на іменини

Любий сину України,
Я тобі співаю!
І в хороші ці хвилини —
Твого віку роковини —
Ось чого бажаю:

Більше розуму та хисту,
Талану без краю;

Мати душу добру, чисту,
Вдачу чесну, кременисту —
Ось чого бажаю.

Серце тішити красою,
В ній шукати раю,
Впитись творчістю святою,
Науковою метою —
Ось чого бажаю.

Правду завжди боронити
Чесно, по звичаю,
Серцем всім її любити
І для неї вік прожити —
Ось чого бажаю.

Не ходить рабом похилим,
Плачучи з одчаю,
А з обличчям ясним, милим
Бути певним, бути смілим —
Ось чого бажаю.

Працювати для народу
І для свого краю,
Боронити честь і вроду
І умерти за свободу —
Ось чого бажаю!

Чернігів, 1905 р.

НА ТАРАСОВІЙ ПАНАХИДІ

Пам'яті Т. Шевченка

Дим од кадила розноситься хмарами,
Вгору все вгору снується примарами...

Пісня ридає.

Сумно з свічками

Всі скам'янілі стоять, як мерці.

«Вічная пам'ять» з посмертними чарами
В душу лягає важкими ударами.

Журно витає

Десь понад нами

Тінь Кобзарєва в терновім вінці.

Тільки в серця з панахидними співами

Б'ють переливами

Інші бажанья,

Інші надії...

Груди тремтять і палають в огні.

Думка літає над рідними нивами...

Жити ми хочем і бути щасливими!..

Всі поривання,

Думи і мрії

Вилити грізно в діла голосні!

Київ, 1911 р.

СЕРЦЕ МУЗИКИ

Пам'яті М. Лисевка¹

I

Серце музики спинилось...

Чуєте — серце музики!

Серце, що ритмами билось,

Вже заціміло навіки.

* Про мертвих (лат.).— Ред.

Ох, як те серце любило —
До нестерпучого болю!
Як воно тяжко боліло
За Україну, за волю...

Повне святої розпуки,
Серце музики стискалось,
Далі — не стерпіло муки —
І розірвалось!..

II

Яка краса! Усе життя
В акорди перелить,
З високих дум і почуття
Нове життя творить!

Нести любов, будити гнів,
Творити чудеса...
О, віщий спів, натхненний спів!
Яка в ньому краса!

Хай серце, болю повне вщерть,
Розірветься... нехай!
Висока честь: прийняти смерть
За любий, рідний край!

Висока честь: усі скарби
Зложити на вітвар,—
І жити в пам'яті юрби
Як лицар і кобзар!

Серед братів, серед сестер,
Де пісня гомонить,
Співець почив, але не вмер
І вічно буде жить.

Київ, 1912 р.

ПАМ'ЯТІ І. ФРАНКА

I. AVE REGINA!.. *

Вперше хлопчині всміхнулась вона,
Як своє свято справляла весна
І завітчалася рідна країна...

* Радуйся, царице! (лат.).— Ред.

Дзвонами в золоті сонця бринів,
Душу хвилюючи, спів:
Ave Regina!..

Ріс він у мріях... І серце красу
В себе вбирало, мов квітка росу;
Він же, побожно схиливши коліна,
Слухав, як шелестом лісу і трав
Голос таємний співав:
Ave Regina...

І він зустрів на дорозі своїй
Ту, що була королевою мрій...
Боже! Яка чарівна каватіна
Хвилею щастя з душі піднялась
І переможно лилась —
Ave Regina!..

Стоптані перли, зів'ялі листки
Вслали його перехресні стежки...
Зрадила доля мужицького сина!..
Але, й останній свій ронячи цвіт,
Серце їй слало привіт:
Ave Regina...

1913 р.

II. ІВАН ФРАНКО

*В 40-літній ювілей
його подвижницької праці*

Іван Франко — трибун народний,
Пророк-ватаг, ратай-співець
І громадянин благородний...
Як той Орфей ¹, герой рапсодний,
Він з неба віщий посланець!

Іван Франко — мов дух стихії,
Що творить в нас і серед нас,
Що будить сили молодії,
Руйнує зло, живить надії
На Україні в лютий час!

Іван Франко — могоуча сила,
Як гордий дуб, міцний граніт,
Котрого буря не зломил

І хоч верхівля опалила,
А він красує сорок літ!

Чолом тобі, життя стражденне!
Хай стисне зранена рука,
Як меч, перо своє натхненне!..
Хай сяє нам благословенне
Ім'я славетного Франка!

1913 р.

ПАМ'ЯТІ Г. Ч. ¹

Ти — чарівник, віщун-співець.
Ти знаєш тайни волхвування,
Знайшов ти в нетрях світознання
Шляхи до зір і до сердець.
Ти носиш страдника вінець,
Вінець надлюдського страждання,
Бо ти співець.

Твій дух сягає понад хмари,
Туди, в незміряний простір,
До ясних зір, до чистих зір
І там пасе він мрій отари,
Там бачить снища і примари,
Там чує спів і бренькіт лір,—
І діє чари.

Ти кинув серце, що в тернах
Омилось кровію любові,
На жертovníк світобудови.
Як чорний птах, як віщий птах,
Твій дух квилить, і у піснях,
Як голос сліз, як голос крові
Лунає жах.

Для віри ще потрібна дія.
Се ти найкраще зрозумів,—
І весь свій пал, і весь свій гнів,
І що дала в розпуці мрія
Ти — саможертва, самодія —
Вложив у свій натхненний спів,
Як Єремія ².

Київ, 1911 р.

НА БАТЬКОВІЙ МОГИЛІ

Спи, батьку мій... В пухкій землі
Забудь всі лиха, муки злі,
Всі кривди, що терпів на ній.
Спи, батьку мій.

Тяжкий тобі судився шлях.
Спочинь же добре по трудах,—
Ти заслужив спочинок свій.
Спи, батьку мій.

Той, хто дає всьому життя,
Дає і втіху забуття —
Святий та вічний супокій.
Спи, батьку мій.

І я колись отак, як ти,
Дійду останньої мети...
Сьогодні — цар, а завтра — гній...
Спи, батьку мій.

Син кріпака — ти вільний став,
І вільний дух в тобі буяв.
Твій дух живе в душі моїй.
Спи, батьку мій.

В огні палає рідний край!..
Спи, любий мій, не потурай —
За тебе син полине в бій!..
Спи, батьку мій...

1918 р.

ЛЕМЕНТ

О, за віщо ж ці муки, ці кари страшні через край,
Катування вороже?
Не карай!..

Схаменись, лютий боже!
Чи то ж любо тобі чути наші жалі,
Чути в небі стогнання, і лемент, і дикі прокльони,
Похоронні дзвони
На нещасній землі?
Кинь свій гнів і жорстокі погрози,
Порятуй!

Як людина, всім серцем відчуй,
Придивись, прижили своє вухо, пожалься на сльози,
Що кривавою хмарою в небо ідуть,—
І коли тільки може
Твоє серце всю гіркість і біль їх відчуть.
Заридаєш ти, боже!

Чернігів, 1905 р.

REQUIEM

Світлій пам'яті М. Лисенка

I. REQUIEM AETERNAM * ¹

Вічний спокій... О, Боже ласкавий!
Знайде тіло натружене спокій
В домовині глибокій...
А душа? О, премудрий і правий!
Чи даси ти їй спокій?

Чи даремні були її муки,
Сподівання і мрії надземні,
Її сльози таємні
І до тебе простягнені руки...
Чи даремні, даремні?

Ні, мій Боже! Проглине безодня
Тільки пам'ять, а душу — не зможе.
Тьму душа переможе.
Хай же діється Воля Господня,—
Все в руці Твоїй, Боже!

Вічний спокій... Не спокій могили,
А від злоб і тривог чистий спокій
В простороні високій,
Спокій вищої, творчої сили —
Вічний спокій...

.

Боже сильний! Боже правий!
В сяйві ясному, святому,
Золотому.

* Вічний спокій (лат.) — Ред.

В царстві вічності і слави
Дай душі цій самотній
Вічний спокій.

Пригорни її до лона,
Як улюблену дитину;
Як перлину
Прилучи до свого грона
Духів чистих, сил небесних,
Безтілесних...

І нехай у спільнім хорі
Так, як тут вона співала —
Умлівала,
Заспіває в смутку, горі
Пісню змученого краю
Там, у раю.

.

Вічний спокій, вічний спокій
Дай їй, Боже.
І в безмежності глибокій,
Зореючій
Стрінь її Ти любо-гоже;
Там, в обителі високій,
Привітай її, ласкавий
Боже правий,
І даруй їй вічний спокій,
Вічний спокій...

II. DIES IRAE * ²

День гніву, день божого гніву настав!..
І в душах на гвалт задзвонила тривога,
І очі з благанням звернулись до бога,
Аби не карав!..
Але милосердя його доточилось до самого краю,—
І лютий був Господа гнів!
Він голосом помсти бурхав і гримів,
Як перше з вершини Сінаю ³.

* День гніву (лат.).— Ред.

Спиняє їх свобідний рух,
Примушує схилитись.
Вони ідуть, вони ідуть
Дорогою сумною,
Тягáр життя свого несуть
За любою труною.
За ними линуть дві мари:
Розпука і Безсилість,
Дві поневолені сестри,
Дві — різні, і дві — цілість.
«Защо? чому? навіщо жить?» —
До бога звівши руки,
Розпука кидає в блакить
Крик нависної муки.
Але Безсилість край труни
Хитає готовою.
Вони ідуть, ідуть вони
Покірно за труною.
А там на ббрію, в хвості
Процесії, за ними
Тумани сунуться густі
Привидями страшними.
То він, зрадливий друг людей,
Одвічний ворог богу,
Справляє шабас Асмодей,
Святкує перемогу.
Вони ідуть, вони ідуть
Непевною ходою,
Тягар життя свого несуть
І гнуться під вагою.

.

Київ, 1912 р.

Нехай і так... У боротьбі тяжкій,
Незломна волею і вірою людина,
Я виклик кидаю, могутий виклик свій
Тобі, тринадцятій...

Хай грає хуртовина!
Багато бур зазнала Україна,
Та не схилилася і не схилитись їй!

1924

Я спалюю тисяча дев'ятсот двадцять
четвертий.

Останню ось карту зриваю, щоб кинути в піч...
За хвилину він полум'ям буде пожертий

І згине в безодні сторіч.
Зрадливий, продажно лукавий,
Підступно кривавий
Шахрай і псубрат,

О, скільки облуди, о, скільки неслави
Наброїв той рік-дипломат!

Він був для нас Юдою Іскаріотом ¹,
Пілатом ², що видав на муки Христа,
Що правду огидив, обкидав болотом,
І нині... здихає, як пес попід плотом,

Потвора ота!

А що ж нам лишає старий рік у спадок,
Крім жалю, журби і нудьги?

Чи тільки зневіру, чи тільки упадок,
Несплачені векслі й борги?

Чи тільки безрадість, оспалість і млявість,
Що в серці остуджують кров?

О, ні! Є в тім спадку ще й люта ненависть,
Ненависть, що шаблю виймає з піхов,
Що в стомлені члени надихує жвавість
І родить до бою любов!

.
Гаразд. Не зрікаємось цієї пожертви,
Приймаєм данайські дари ³.

Гей, тисяча дев'ятсот двадцять чет-
вертий!

Ось карта остання... Ти мусиш умерти —
Гори!

Писано на еміграції, у Львові.

Тисяча дев'ятсот двадцять п'ятий.
 Той, що під знаком Марса йде —
 Благословенний чи проклятий —
 Рік тисяча дев'ятсот двадцять п'ятий
 Гряде!

Важко ступає, дзвонячи кроком,
 Постать спиждова з мечем у руці;
 З-попід прилбиці блимає оком...

Гей, загадайтеся ви, мудреці,
 Перед цим Рицарем-Роком!

Чи буде в помсті справедливий
 В ту мить, як здіме в гору меч?
 Чи ознаймить зворот щасливий
 В грі колотнеч?

Темний,
 Таємний
 Гостю незнаний!

Що б ти з собою не ніс,
 Шле тебе Фатум неблаганний
 Через потоки крові й сліз.
 Хай буде суд твій огню і криці,
 Жорстокий суд,
 Хай з неба грім і блискавиці
 Впадуть на люд —
 Щоб тільки був це чин хрещення
 Святим огнем,
 Що дасть утіху визволення
 З усіх ярем.

.
 Мовчить. Ховає шолом пернатий
 Тайни сліди...

Рицарю-гостю, просим до хати.
 Тисяча дев'ятсот двадцять п'ятий
 Гряди!

Львів.

ДОДАТКИ

* *
*

Ні, не хочу я тих
Ні палаців бучних,
Ні розкішно оздоблених салы!
Там під тягарем їх
Стін холодних, німих
Моє серце охоплює жаль.

Там в мурах кам'яних
Між бенкетів гучних
І людська кам'яніє душа,
Там для власних утіх
На поталу і гріх
Віддається і честь, і краса!

Ні, не хотів би я жить,
І робить, і служить
Для народу у хаті ж його;
Там уся моя хіть,
Бо ті стіни й на мить
Не придавлять серденька мого!

Там у вільних синів
Наших славних батьків
Ще не вмерла душа і мета;
Там ллють піт свій і крив
За шмат хліба без слів
І шанується правда свята!..

Ні, не любі ж мені
Ті палаци бучні,—
Там не люди живуть, а мерці,
Ваблять очі мої
Лиш хатки чепурні,—
Там брати мої, люди-борці!

[1895]

ОЧАМ

Зорить мені, очі дівочі!
Вколисуйте піснею мрій,
Чаруйте щодня і щоночі,—
Топить у безодні своїй!

Хай сиплються з вас блискавиці!
Хай грають гадючки-огні,
Щоб легше було таємниці
Ховати у серці на дні...

Люблю ваш огонь і принаду...
Нехай ви зрадливі, нехай!
Але ж я й люблю вас за зраду:
За пекло і рай!

1912 р.

РАНОК

Знову ранок, знову світ!
Знову квіти, і проміння,
І надії, і тремтіння.
І усмішка, і привіт!

О, сей ранок буде мій!
Від життя так мало взято,
А я хочу ще багато
У дорозі життєвій!

І що хочу, те зроблю,
Бо я сміливий і дужий;
Не схиляюсь я байдужий —
Грім і блискавку люблю!

Душу вільну, молоду
Я намарне не розвію —
Я кохаю ясну мрію,
Я назустріч сонцю йду!

Кров кипить... Ставай на прю!
Хто відважний? хто завзятий?
Згинь же, вороже проклятий!
Я бажанням жить горю!

Весна на рідній Україні,
Такий новий, немов чужій —
Не безнадійно жовто-синій,
Але червоно молодій.

Величне свято. Перше травня.
Музики, співи, жарти, сміх...
І я в юрбі — син марнотравний,
Що повернувся до своїх.

Гуде; хвилюється навала
Робітників-товаришів,
І від квартала до квартала
Червоне море прапорів!

Лунають поклики, промови,
Перейняті одним чуттям,
І натовп тисячоголовий
Живе об'єднаним життям.

Немов потоки буйноводні,
Бурхає пролетарський спів:
«Повстаньте, гнані і голодні
Робітники усіх країв!».

І я дивлюсь любовно в очі —
Щасливі, п'яні без вина —
В оці хлоп'ячі і дівочі,
Де сяє радістю весна.

ОДА ДО ПОЕТІВ

Manibus date lilia plenis.
Vergilius Maro * («Енеїда», VI)

З хвиль боротьби
Знову на хвилі
в буйні простори!
З хвилі на хвилю
в ірій прозорий
З вами, поети нової доби,
Аеронавти,
конквістадори!

* Кидайте лілії оберемками. *Вергілій Марон* (лат.).— Ред.

ПРИМІТКИ

До видання ввійшли поетичні твори, літературно-мистецькі та публіцистичні статті, окремі ліричні переклади та переспіви М. Вороного. Вперше друкується розгорнена автобіографія письменника «До статті Ол. Ів. Білецького про мене».

За життя поетичні твори М. Вороного публікувалися в численних альманахах («Складка», «З-над хмар і з долин», «За красою», «Багаття», «На вічну пам'ять Котляревському», «З потоку життя»), антологіях («Акорди», «Розвага», «Вік», «Українська муза»), періодичних виданнях («Зоря», «Літературно-науковий вісник», «Нова громада», «Рада», «Дзвін», «Шлях», «Українська хата» та ін.). Переважна більшість поетичних творів видавалася у збірках: «Ліричні поезії» (К., 1911), «В сляві мрій» (К., 1913), «Поезії» (Черкаси, 1920), «За Україну!» (Варшава, 1921), «Поезії» (Харків, 1929). Літературно-мистецькі й театрознавчі праці вийшли окремими виданнями: «Театр і драма» (К., 1913), «Драматична примадонна» (Львів, 1924), «Режисер. Театральний підручник» (Львів, 1925), а також друкувалися в періодиці. Збереглися лише поодинокі автографи творів М. Вороного; майже скрізь стоїть авторська дата.

Останнім часом здійснено кілька видань спадщини М. Вороного — «Твори» (К., 1989), «Театр і драма» (К., 1989). Однак цим не вичерпується доробок М. Вороного, «першого піонера вільної естетичної молоді поезії» (Г. Чупринка), критика, історика, теоретика мистецтва, ідеолога нового українського театру.

Дане видання доповнене окремими новими публікаціями спадщини поета і критика, архівними матеріалами.

Поетичні твори, а також переклади і переспіви подаються за останнім прижиттєвим виданням (1929 р.) із збереженням циклічного характеру упорядкування поезій, запропонованим самим автором. Статті упорядковані за тематично-хронологічним принципом.

Посторінкові авторські виноски позначаються зірочкою (*) і даються беззастережно. Тут же подаються переклади іноземних текстів з ремаркою «Ред.». Коментовані імена, назви, вирази, історичні події тощо позначаються цифрами в межах твору і пояснюються у примітках.

ПОЕЗІЇ

Підготовка найповнішого видання поезії М. Вороного неможлива без аналізу всіх попередніх подібних спроб. А такою, по суті, була остання прижиттєва збірка «Поезії», видана у Харкові 1929 р.

Архівні матеріали, зокрема листування М. Вороного з І. Лизанівським, розкривають досить драматичну історію створення цього видання. Іван Лизанівський, колишній міністр преси та пропаганди Української Народної Республіки, відомий літературний критик, в 30-ті роки був головою видавничих справ у Харкові (товариство «Рух»). Напередодні 35-літнього ювілею творчої діяльності М. Вороного І. Лизанівський, який у своїх критичних розвідках

початку ХХ ст. значною мірою солідаризувався з творчими принципами М. Вороного і міг оцінити його не нігілістично, як це робила соціологічна й авангардистська критика, запропонував М. Вороному здійснити ювілейне видання його творів. 18 серпня 1928 р. він писав: «Чи Ви зібрали всі поезії Ваші, що друкувалися в «Зорі»? Я все-таки думаю, що це видання треба б зробити повним виданням Ваших поезій. Погодіться на це, дорогі Миколо Кіндратович, і не викидайте нічого. Що було, того не вичеркнеш, а воно не було погане, а відповідало духові часу. Критика в нас стає розумніша, а коли якийсь неук-блазень буде писати антимонії, то чи ж рахуватися з ним! Зараз уже поволі настають такі часи, що науковий підхід до письменника це — головна річ. І тому я певен, що це видання Ви зробите повним» (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України (далі ІЛ), ф. 110, № 120). На прохання І. Лизанівського передмову мав написати О. І. Білецький. З цією метою М. Вороний готує підготовчі матеріали, які називає «До статті Ол. Ів. Білецького про мене». Однак публікація збірника затримувалась через цензуру. Листи І. Лизанівського, який повідомляв поета про цензурні зауваження і вимоги, дозволяють бачити сам процес укладання збірника, а отже, і ті зміни, які відбулися в опублікованому варіанті 1929 р. 2 жовтня 1928 р. І. Лизанівський пише: «Але цензура присікалась до деяких поезій. Кілька викинула цілком, «Євшан-зілля» скоротила — викинула кінець за націоналізм і вимагає, щоб під ксжним віршем була дата написання цього вірша. Ми перешлемо Вам рукопис, і Ви це негайно зробите. Крім того, категорична вимога — написати від видавництва вступне слово з марксівським підходом*, в якому-то вступному слові підчеркнути «дрібнобуржуазність» українського інтелігента, як вона виявилась у Ваших творах, ну і т. ін. Це вже зробить член правління, комуніст. Тільки після переднього слова від видавництва можна буде друкувати книжку зі вступним словом проф. Білецького. Воно дуже хороше». 10 жовтня 1928 р. Лизанівський просить прискорити роботу над укладанням збірки: «Прошу негайно поставити дати під віршами, остаточно упорядкувати вірші, в якому порядку треба їх друкувати, доповнити новими матеріалами і передати т. Черкаському**». 16 жовтня 1928 р. І. Лизанівський звертається до поета ще раз: «З Ваших поезій цензура ось що сказала зробити:

Під вірш «Соловейко» (с. 28), «Сонце заходить» (32), «Мандрівні елегії» (33), «О рідна земле»*** (40), «За Україну!» (209), «На свято Котляр [єсько-му]» (213), «Краю мій рідний» (224^а), «Горами, горами» 224^б, «Коли ти [любиш] рідний край» (225), «Ти не моя» (226^б) — поставити дати. Під віршем «1924» поставити примітку: написано на еміграції 1925 р. Викинути вірш «Гостіас» і кінець поеми «Євшан-зілля», починаючи із слів «Україно моя люба» аж до кінця — і все!»

Однак збірка не була видана ювілейного 1928 р. Висилаючи коректуру, 3 червня 1929 р. Лизанівський пише: «Як побачите, і тут цензура зробила поправки: замість Вашого «злостяться нишком л ю д и-п і г м е ї», ми друкуємо «т і і п і г м е ї», виходить, на думку цензора, що «л ю д и» стосується до комуністів. Так що я «люди» вичеркнув, а дав «тії» (вірш «Ода до поетів». — Т. Г.). Незручно вийшло і з весною (вірш «Весна 1926 р.» — Т. Г.), але тут ніяких змін не зроблено, так лише пожартовано, що: як була «жовто-синя», то не була чужа, а «червоно-молода», «немов чужа». Отаке воно лихо. Хоч круть, хоч верть — як сказано десь там.

Ну, а книжка попсована».

Однак «Поезії» М. Вороного 1929 р. завдяки І. Лизанівському, який до того ж підготував і подав у збірці бібліографію творів Вороного і критики про нього, були найповнішим прижиттєвим виданням лірики поета і охоплювали майже всю поезію, написану ним.

* Передмову «Від Видавництва» написав А. Березинський.

** Черкаський — представник кооперативного видавництва «Рух» у Києві.

*** Йдеться про вірш «Невже ж всесильне царство Аримана?».

Збірку можна розглядати і як мистецьку єдність: художнє оформлення, передмова О. І. Білецького, збереження такого важливого і характерного для поета поетичного дійства, як циклізація, все це відображало той артистичний естетизм, носієм якого в українській літературі був саме М. Вороний.

Заслуговує на увагу лист О. І. Білецького до М. Вороного від 5 листопада 1928 р., який доповнює передмову до збірки. В ньому Олександр Іванович писав: «Примите мою искреннюю и глубокую признательность за помощь и руководство, кот[орые] Вы оказали мне в написании моей статьи о Вас для «Руха». Не буду сейчас говорить о самой статье: надеюсь, что другая, порученная мне Инст[итуту] Шевченка работа на ту же тему, Вас удовлетворит больше, чем эта статья — да и я в написании этой, второй работы буду чувствовать себя менее связанным различными, не имеющими прямого отношения к истории лит[ерату]ры и лит[ературной] критики соображениями... Смею надеяться, что Вы не откажете в своей помощи мне и тогда, когда я к этой работе приступлю: могу во всяком случае «одверто» сказать, что если в наших с Вами лит[ературных] вкусах и частных пунктах эстетической программы есть расхождения, то все же к моим, может быть, порой и ошибочным суждениям и оценкам Вашего творчества не примешивается никакого кружкового или иного пристрастия... По происхождению своему я украинец, выросший впрочем в великорусском окружении и воспитанный русской культурой: однако я очень давно изжил в себе какие-либо националистические пристрастия (если они и были, то гл[авным] об[разом] эстетического свойства) — а сейчас украинская лит[ерату]ра мне близка и дорога прежде всего как лит[ература] высвобождающегося от извечного гнета народа, в будущее которого я верю... Ваш вклад в укр[аинскую] лит[ерату]ру я глубоко ценю и знаю, что в этом отношении оценка моя безошибочна» (ЛЛ, ф. 110, № 7).

СПИВИ СТАРОГО МІСТА

Цикл віршів уперше надруковано в журн.: Дзвін.— 1913.— № 1.— С. 3—4. До його складу входили поезії: «Душа міста» (пізніша назва — «Старе місто»), «Звір», «Намісто». У виданні 1929 р. цикл відкривався двома епіграфами. Перший з творів бельгійського поета Е. Верхарна (1855—1916), другий — з французького письменника-прозаїка Альфреда де Вінї (1797—1863), у виданні 1929 р. також додаються вірші «Тіні» й «Мерці».

Старе місто. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Острияниця — йдеться про Якова Остриянина (? — 1641), одного з керівників народного антишляхетського повстання 1638 р. на Україні. Був гетьманом нерестрового козацтва.

² Святослав Ігорович (? — 972/3) — великий князь київський (945—972), полководець і політик.

Звір. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Антифон — пісенспів, що виконується по черзі двома хорами або солістом і хором.

Намісто. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Тіні. Вперше надруковано в журн.: Літературно-науковий вісник (далі ЛНВ).— 1918.— Т. 71.— № 9.— С. 192—193. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Грез Жан Батіст (1725—1805) — французький живописець, представник сентименталізму. Уславився моралізуючими жанровими композиціями з життя третього стану, солодким зображенням жіночих і дитячих голівок.

² Роден Огюст (1840—1917) — французький скульптор, елементи творчості якого споріднені з імпресіонізмом.

³ Шопен Фридерик (1810—1849) — польський композитор і піаніст. Представник романтизму.

⁴ А. Сюліл Прюдом Франсуа Арман (1839—1907) — французький поет-парнасець.

⁵ Верлен Поль (1844—1896) — французький поет-символіст.

Мерці. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1901.— Т. 14.— Кн. 4.— С. 1—2. Вірш друкувався в антології «Розвага» (К., 1908.— С. 134). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Між текстом першодруку і виданням 1929 р. є різночитання: «Тисячолітні звичаї — забобони» (1901) — «Тисячолітні забобони» (1929); крім того, у виданні 1929 р. знято п'яту строфу:

Ось дикий феодал — тепер капіталіст,
Ось давній фарисей — в професорському стані,
Ось ліктор — поліцей, ось парій — журналіст —
Такі ж зажерливі, ненависні, погані!

ЕЛЕГІЇ

Окремі вірші циклу вперше друкувалися в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903) під заголовком «Мандрівні елегії». В антології «Українська муза» (1908) цикл уже складається з трьох груп віршів: «Мандрівних елегій», «Весняних мелодій» і триптиха «Осокорі». Цикл під назвою «Елегії» виділений у всіх збірках поезій М. Вороного.

Осокорі. Підцикл об'єднує три поезії: I. «Мов зібралися юрбою...», II. «Мені вас жаль, осокорі...», III. «Чи ж на довгий час...» і в такому складі передруковувався в усіх наступних виданнях. Весь триптих датується 1903 р. Автограф невідомий. Подається за виданням «Поезії» 1929 р.

Весняні елегії. Таку назву підцикл дістав у виданні 1929 р. У попередніх публікаціях — «Весняні мелодії», «З весняних мелодій». В антології «Українська муза» до підциклу включено вірш «Sphärenmusik (Музика сфер)». У виданні 1929 р. він ввійшов до циклу «Ad astral»

I. *Хмари*. Вірш друкувався в антологіях: Розвага//Артистичний збірник.— К., 1908.— С. 356—357, та: Українська муза.— К., 1908.— С. 843—844. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Фурія — у давньоримській міфології богиня помсти.

II. *Соловейко*. Вірш друкувався в антологіях: Розвага.— С. 295—296, та: Українська муза.— С. 844—845. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

III. *Сонце заходить*. Вірш друкувався в антологіях: Розвага.— С. 381, та: Українська муза.— С. 845—846. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Мандрівні елегії. Починаючи від публікації в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903), підцикл друкувався у всіх виданнях без змін. «Мандрівні елегії» присвячено синові українського драматурга і актора І. К. Карпенка-Карого (Тобілевича) Юрію Тобілевичу.

I. «Знов стелиться переді мною шлях...» Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Первородний гріх — гріх першої людської пари — Адама і Єви, які вкусили заборонений плід з дерева пізнання добра і зла, порушивши заповіт бога. За це були вигнані з раю і приречені здобувати собі хліб у поті чола, позбувшись безсмертя.

² Харон — у грецькій міфології перевізник мертвих у царство смерті водами підземної ріки Стікс.

II. «Холодні хмари залягли блакить...» Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

III. «Невже ж всесильне царство Арімана?..» Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Аріман (грецька назва; в релігії зороастризму — Анхра-Майнью) — божество, що уособлює зле начало, тьму.

² Антей — у грецькій міфології велет, син Посейдона, бога моря, і богині землі Геї. Мав надзвичайну силу, поки торкався матері-землі.

³ Ікар — у грецькій міфології син Дедала. Зробивши собі й синові крила і склеївши їх воском, Дедал та Ікар тікають з острова Крит, переслідуювані царем Міносом. Від променів сонця віск розтанув, і крила Ікара розпалися. З високості неба Ікар упав у море.

Memento mori Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1899.— Т. 6.— Кн. 4.— С. 21. Вірш друкувався також в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903). Пізніше у збірках поезій увійшов до циклу «Елегії». Автограф твору зберігається в ІЛ, ф. 72, № 18. Подається за виданням 1929 р.

¹ *Memento mori* — форма вітання, якою обмінювалися при зустрічі монахи ордену трапистів, заснованого 1664 р. Вживається як нагадування про скороминучість буття.

На березі моря. Вірш друкувався в антології «Акорди» (1903) під назвою «Сонет» («На березі моря сидів я самотньо»).

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Нудьга гнітить... Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1899.— Т. 6.— Кн. 4.— С. 22. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Vae victis! Вірш друкувався в антології «Розвага» (с. 113). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Гарпія — великий хижий птах родини яструбових.

Вечірні акорди. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1918.— Т. 71.— Кн. 7-8.— С. 126—127.

Між текстом першодруку і виданням 1929 р. є незначні різницитання: «І резигнація моя...» (1918) — «І зла товаришка моя!» (1929), «Вечірня зіронька згори...» (1918) — «Вечірня зірка з-за гори» (1929). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

БАЛАДИ Й ЛЕГЕНДИ

Цикл виділений у збірці «Поезії» 1929 р.

Балада моря. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1913.— Т. 6.— Кн. 10.— С. 49, з посвятою: «Світлій пам'яті Лесі Українки». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Німфи — у грецькій міфології божества природи, її живучих і плодоносних сил. Від шлюбів німф з богами народжувались герої. Володіють таємницею життя і смерті.

² Тубероза — багаторічна декоративна рослина з духмяними білими квітами.

Срібний сон. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1914.— Т. 65.— Кн. 1.— С. 42—44, під назвою «Різдвяний сон». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ «Нова радість стала, Що на небі хвала» — початкові слова української колядки, яка виконувалася на Різдво з побажаннями здоров'я і багатства.

Балада козацька. Вперше надруковано в альманасі «Складка» (Спб., 1897) під назвою «А море клекоче (Nocturno)». У збірці «Поезії. Том перший» (1920) вірш друкувався під назвою «Nocturno» в циклі «Елегії». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Легенда. Вперше надруковано в журн.: Нова громада.— 1906.— С. 80. 1908 р. вірш друкувався в альманахах «Українська муза» та «Розвага» (1908), а також у збірках «Ліричні поезії» (1911) і «Поезії. Том перший» (1920) в циклі «Амогос». У виданні поезій 1929 р. включений до циклу «Балади й легенди». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Хам і Кат. До циклу балада включена у зб. «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий. Подається за цим виданням.

Найдорожчий скарб. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 61.— Кн. 2.— С. 337—338, з приміткою автора: «Цей ніби історичний епізод, що скидається на «жарт крізь слъози», належить до часів германоримської імперії, власне до XI ст. Взято його з «Досвідів» (*Les essais*) давнього фр[анцузького] філософа М. Монтеля». До циклу «Балади й легенди» поезія включена у виданні «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

AD ASTRA

Цикл вперше надруковано у збірці «В сяйві мрій» (К., 1913). Пізніше до нього додано поезії «*Sphärenmusik*» і «Зоряне небо», і в такому вигляді він ввійшов до складу видання «Поезії» 1929 р. До циклу входять поезії: «В сяйві мрій», «*Sphärenmusik*», «Зоряне небо», «Венера», «Вега», «Плеяди», «Вогні», «Зорі-очі», «Чи зумієш?»

I. В сяйві мрій. Вперше надруковано у журн.: Сяйво.— 1913.— № 1.— С. 3, з підзаголовком: «З циклу «Ad astra». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

II. Sphärenmusik. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

III. Зоряне небо. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Чумацька дорога (Чумацький шлях) — українська народна назва сузір'я Молочного шляху.

² Волосожар — українська народна назва сузір'я Плеяд.

³ Віз — українська народна назва сузір'я Великої Ведмедиці.

IV. Венера. Вперше надруковано у журн.: ЛНВ.— 1913.— Т. 62.— Кн. 4.— С. 18, з підзаголовком: «З циклу «Ad astra».

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

V. Вега. Вперше надруковано в журн.: Сяйво.— 1913.— № 1.— С. 3, з підзаголовком: «З циклу «Ad astra».

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

VI. Плеяди. Вперше надруковано в журн.: Сяйво.— 1913.— № 1.— С. 3, з підзаголовком: «З циклу «Ad astra».

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Атлас (Атлант) — за давньогрецькою міфологією, титан, що брав участь у боротьбі титанів проти Зевса. Батько Плеяд.

² Плейона — за давньогрецькою міфологією, дружина Атланта, мати Плеяд.

³ Електра, Тагета, Стеропа, Майя, Целена, Меропа, Альціона — Плеяди (сім сестер), дочки Атланта й Плейони, перетворені на сузір'я, українська назва якого — Волосожар.

VII. Вогні. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 57.— Кн. 3.— С. 546, під назвою «Які огні в височині», з підзаголовком: «З циклу «Ad astra». Автограф невідомий.

VIII. Зорі-очі. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 57.— Кн. 3.— С. 546, під назвою «Зорі-очі, очі-зорі», з підзаголовком: «З циклу «Ad astra». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

IX. Чи зумієш? Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 57.— Кн. 3.— С. 546. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

СОНЯЧНІ ХВИЛИНИ

До циклу ввійшли твори, об'єднані в єдиний цикл у збірці «Ліричні поезії» (1911). Окремі вірші («Ікар» і «До моря») друкувалися в альманасі «З-над кмар і з долин» (1903). В процесі становлення циклу окремі поезії випадали з нього. Так, зі збірки «Поезії» 1929 р. випали вірші «Сео», «Епіталама»

і «Під Новий рік» (пізніша назва — «На зустріч 13-му»), які були наявні в циклі у виданні «Поезії. Том перший», 1920 р. Натомість включено твори: «В студії» і «Віра жива!»

Мавзолей. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Краса! Вперше надруковано в журн.: Українська хата.— 1910.— № 1.— С. 2, під назвою до кількох віршів «З циклу «Разок намиста». Між текстом першодруку і виданням 1929 р. є різночитання: «Мій друже! Я життя люблю...» (1910) — «Мій друже! Я Красу люблю...» (1929); «Для втіхи і кохання...» (1910) — «Хвилину раювання...» (1929).

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Ікар. Вперше надруковано в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903) з такою приміткою автора: «Давня грецька легенда повідає, що батько Іка-рив, коваль Дедал, щоб врятуватись від кари розлюченого Міноса і втекти з острова Крит, зробив собі й синові крила і приліпив їх воском. Казав Ікарові не підноситись дуже високо. Той не послухався, злетів до сонця, віск розтопився, і Ікар упав у море біля острова Самосу, де й утонув. Тіло його, прибите хвилями до берега, поховав Геркулес на острові, що відтоді почав зватися Ікарія» (с. 15).

Пізніше вірш друкувався з посвятою: «Світлій пам'яті Левка Мацієвича, першого українського літуна». Його ж пам'яті присвячена стаття-некролог: «Ad astral». Пам'яті Льва Мацієвича в журн.: Українська хата.— 1910.— № 10.— С. 626—627.

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Мацієвич Лев Макарович (1877—1910) — український громадський діяч, один з перших вітчизняних льотчиків, теоретик повітроплавання. Загинув трагічно під час катастрофи. В некролозі («Пам'яті Льва Мацієвича») М. Вороний писав: «Слава Мацієвича розляглася по всьому світу, але Україні належить честь, що один з її синів записав своє благородне ім'я на скрижлялях вселюдського поступу».

² Дедал — за давньогрецькою міфологією знаменитий майстер, архітектор і скульптор. Для царя острова Крит Міноса побудував знаменитий лабіринт.

³ Овідій (Публій Овідій Назон; 43 до н. е.— бл. 18 н. е.) — римський поет, автор міфологічного епосу «Метаморфози».

⁴ Мінос — у грецькій міфології, син Зевса, цар острова Крит.

До моря. Вірш друкувався в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903) та в антології «Акорди» (1903). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Віра жива! Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1913.— Т. 64.— Кн. 12.— С. 505. Автограф невідомий.

Подається за виданням 1929 р.

Хмарка. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1911.— Т. 56.— Кн. 11.— С. 241. У виданні «Поезії» (1929) датується 1912 р. У збірці «Поезії, Том перший» (1920) вірш супроводжувався епіграфом з «Фауста» Гете, який пізніше став епіграфом до всього циклу. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Хмари-сестри. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Що зі мною таке... Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Між текстами, вміщеними у збірці «Поезії. Том перший» (1920) і «Поезії» (1929) є незначні різночитання: «Виринають, зникають, чарівно мигтять...» (1920) — «Виринають, зникають, заледве мигтять...» (1929); «Чи то світлі надії, мана, пречуття...» (1920) — «Чи то світлі надії, якісь пречуття...» (1929).

В студії. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1911.— Т. 53.— Кн. 1.— С. 66, під назвою «Сонет». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Осанна — хвалебний вигук в християнському та іудейському богослужіннях.

Гей, хто має міць!.. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1913.— Т. 62.— Кн. 6.— С. 466, під назвою «Експромт». Написано його під час останнього перебування Лесі Українки в Києві (травень 1913 р.), коли київське літературно-мистецьке товариство «Родина» організувало літературний вечір в її честь.

Між текстами першодруку і виданням 1929 р. є різничитання: «Викликають пожар в душах піснею палкою...» (1913) — «Запалять пожар в душах піснею святою...» (1929); «Гей, вільний світ любить з юних літ...» (1913) — «Гей, хто з юних літ любить сонце, світ...» (1929).

Тост. Вперше надруковано у збірці «Поезії» 1929 р. Текст вірша є варіантом попереднього твору «Гей, хто має міць...». Авторська дата — 1928. Подається за першодруком.

ФАТА МОРГАНА

1913 р. цикл повністю надруковано в журналі «Сяйво» і в окремій збірці «В сяйві мрій» під назвою «Fata morgana. Мадригали». В усіх наступних виданнях цикл передруковувався без змін. Назви творів («Заспів», «Паж і королівна», «Ельф і фея», «Астролог і Альціона», «Пастух і пастушка», «Finale») у виданні 1929 р. зазначені тільки в змісті. З огляду на історико-літературний характер видання вони відновлюються в тексті.

Заспів. Вперше надруковано в журн.: Сяйво.— 1913.— № 2.— С. 99. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Ронсар П'єр де (1524—1585) — французький поет епохи Відродження.

² Маріні — очевидно, Маріно Джамбаттіста (1569—1625) — італійський поет, родоначальник марінізму — літературної течії в Італії XVII ст., яка виражала гедоністичну, галантно-еротичну спрямованість поезії.

I. Паж і королівна. Вперше надруковано в журн.: Сяйво.— 1913.— № 2.— С. 99.

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Перун — у східних слов'ян бог дощу, блискавки і грому. Тут перуни — сильні громовиці з дощем і блискавками.

² Зефір — у грецькій міфології бог західного вітру. Тут — теплий легкий вітерець.

II. Ельф і фея. Вперше надруковано в журн.: Сяйво.— 1913.— № 2.— С. 100. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Морганна — за грецькою міфологією, фея, що живе на морському дні і приваблює мандрівників примарними видіннями. Переносно — міраж.

III. Астролог і Альціона. Вперше надруковано в журн.: Сяйво.— 1913.— № 2.— С. 100. Автограф невідомий.

Подається за виданням 1929 р.

¹ Сивіла — в грецькій міфології пророчиця, віщунка, яка в пориві екстазу пророкує майбутнє, звичайно біду. Куманська Сивіла, за міфом, одержала від закоханого в неї Аполлона дар пророкування і довговічність. Віщування її мали віршову форму, пізніше були записані на пальмових листках і склали дев'ять Сивілиних книг.

IV. Пастух і пастушка. Вперше надруковано в журн.: Сяйво.— 1913.— № 2.— С. 101. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

V. Finale. («Рожеве проміння на краплях роси...») Вперше надруковано в журн.: Сяйво.— 1913.— № 2.— С. 101. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

ГРОТЕСКИ

1912 р. десять віршів склали цикл «Гротески» і були надруковані в ЛНВ (т. 58, кн. 5, с. 249—253). Сюди ввійшли поезії: «Блакитна Панна», «Чари», «Контрасти», «Спомини», «Таємність», «Оргія життя» (пізніше названо — «Мрії-сни»), «Sententia», «Німфа», а також «Поет і амур», «Таємне кохання», перенесені пізніше до циклу «Гуморески».

У збірці поезій «В сяйві мрій» (К., 1913) цикл друкується вдруге. Крім поезій «Блакитна Панна», «Чари», «Серенада», «Контрасти», «Спомини», «Таємність», «Мрії-сни», «Sententia», «Німфа», сюди входить і вірш «Намисто», згодом перенесений до циклу «Співи старого міста». У виданні «Поезії» 1929 р. до циклу включено вірш «Дівчина-блискавка».

Гротеск — тип художньої образності з використанням фантастики, гіперболи, сміху; заснований на деформаціях, контрастах фантастичного і реального, трагічного і комічного, правдоподібного і карикатурного, прекрасного і потворного.

I. Блакитна Панна. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 249. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Блавати — шовкова тканина блакитного кольору.

² Каменя — прикраса з каменю або черепашки, що має рельєфну художню різьбу.

II. Чари. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 249. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Кастальське джерело — священне джерело біля Дельфів, в одній з ущелин Парнасу, присвячене Аполлонові та музам; «джерело натхнення».

² Лаокоон — за давньогрецькою міфологією, троянський жрець Аполлона, який застерігав земляків не ввозити дерев'яного коня, за що був покараний богами.

III. Серенада. Вперше надруковано у збірці «В сяйві мрій» (1913). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

IV. Контрасти. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ — 1912.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 250. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

V. Спомини. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 250. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

VI. Таємність. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 251. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

VII. Мрії-сни. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 252, під заголовком «Оргія життя». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

VIII. Дівчина-блискавка. Вперше надруковано в журн.: Шлях.— 1918.— № 12.— С. 45, з підзаголовком: «З циклу «Летючі листки». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

IX. Sententia. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 252. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

X. Німфа. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 253. Автограф невідомий.

Подається за виданням 1929 р.

¹ Афродіта — в грецькій міфології богиня любові і краси; найчастіше з'являлася у супроводі німф.

² Сатири — в грецькій міфології демони, які уособлюють плодючі сили природи. Разом з силенами входять до складу свити бога Діоніса.

ГУМОРЕСКИ

Вперше цикл укладено в збірці «Поезії» 1929 р. До нього ввійшли вірші: «Credo», «Я — поет», «Таємне кохання», а також підклики віршів «Тріолети», «Листування», «Епіграми» та «Patriotica».

Credo. Вірш друкувався в альманасі «На вічну пам'ять Котляревському» (1904) під назвою «Паралелі», у збірці «Ліричні поезії» (1911) та «Поезії. Том перший» (1920) твір під назвою «Credo» друкувався у циклі «Сонячні хвилини». У збірці «За Україну!» (1921) має назву «Признання». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Куліш Пантелеймон Олександрович (1819—1897) — український письменник, перекладач, критик і видавець.

² В а л — бог бурі, грому, блискавки, дощу і пов'язаного з ним урожаю, плодючості, життя.

Я — поет. Вперше надруковано під назвою «Гумореска» в журн.: Дзвін.— 1914.— № 1.— С. 3. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Таємне кохання. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 251—252, в циклі «Гротески». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Тріолети.

¹ Тріолет — віршова форма, якій характерне римування за певною схемою. Такий вірш з'явився у французькій поезії XV ст. як скорочена форма ронделя; популярний в епоху барокко і рококо.

I. Мушка. Вірш друкувався в антології «Розвага» (1908). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

II. Поет і амур. Вперше надруковано у журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 58.— Кн. 5.— С. 251—252, в циклі «Гротески». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Пірует — у танцях повний поворот на місці на півпальцях або пальцях однієї ноги.

III. Поезія й проза. Вперше надруковано в альманасі: З-над хмар і з доли.— Одеса, 1903.— С. 199—201. У виданні «Поезії» 1929 р. епіграфом до твору взято слова Г. Гейне.

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Гейне Генріх (1797—1856) — німецький поет, публіцист і критик, майстер ліричної, політичної і сатиричної поезії.

² ... мудрець афінський, що в бочці їв і спав... — Йдеться про Діогена Синопського (бл. 400 — бл. 325 до н. е.), давньогрецького філософа, що проповідував аскетизм. За переказами жив у бочці.

IV. Переваги-ваги. Вперше надруковано в журн.: Шлях.— 1918.— № 12.— С. 44, з підзаголовком: «З циклу «Летючі листки». Між текстом першодруку і виданням 1929 р. у четвертій строфі є різночитання: «Ти вгорі, я ніби доли. Ти мов доли, я вгорі» (1918).

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

V. Nie wolno! Вірш датується 1913 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Le sonnet sans tête. Вірш датується 1914 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Сонет без голови (безголовий сонет) — віршова форма модифікованого класичного сонета без першого катрена, зав'язки чи тезису («голови»).

Листування.

I. Лист панни. II. Відповідь. Автографи віршів невідомі. Друкуються без дати. Подаються за виданням 1929 р.

Табло. Датується 1921 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Рондель — пісенна форма в середньовічній французькій поезії.

Талісман. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Застільна пісня. Датується 1903 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Снів арлекіна. Датується 1910 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Арлекін — традиційний персонаж італійської комедії. Найчастіше виконує роль простака, неотеси; в пізніших інтерпретаціях його образ стає значно ширшим: від хитрого інтригана до вишуканого коханця і трагічної маски роздвоєної людини.

Епіграми.

І. Камо? Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Іуда Іскаріот — за християнською міфологією, один із дванадцяти апостолів, який зрадив Ісуса Христа.

² Каїн — один із синів першої людської пари — Адама і Єви. За легендою, він вів землеробське життя. Із заздрощів убив свого брата скотаря Авеля і за це був проклятий землею і богом.

³ Хам — у старозавітних переказах — один із синів Ноя, який врятувався у ковчезі під час потопу. Хам насміявся з батька, за що був проклятий ним і приречений на рабство.

II. Молитва. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Patriotica.

Молодий патріот. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ, 1901.— Т. 14.— Кн. 4.— С. 1—2. У збірці «Поезії» 1929 р. вірш датується 1902 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Старим патріотам. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Беранже П'єр Жан (1780—1857) — французький поет-демократ, автор соціально-політичних і сатиричних віршів, пісень.

Мишача сварка. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

AMOROSO

Цикл складався поступово. В альманасі «З-над хмар і з долин» (1903) були надруковані «Дніпрові спогади» (I. «То літньої ночі...» і II. «Я її в домовину...») та поезії «Переспів» (пізніша назва — «В душі моїй не згас...») і «Молдавська пісня» (пізніша назва — «Молдавська»). В альманасі «Українська муза» (1908) з'являється вже назва циклу «Аморосо (любовне)». Тут друкувалися поезії «На скелі», «Хвидля», «Палімпсест», «На озері», «Чи пам'ятаєш?», «Нічого», які пізніше включено до циклу «За брамою раю».

Цикл «Аморосо» виділений у збірці «Ліричні поезії» (1911). До нього ввійшли підцикли: «Дніпрові спогади» («То літньої ночі...», «Я її в домовину живу поховав...»), «Сонет» — пізніша назва «В студії», «Легенда»), «З галицького зшитку» («Погляд», «На балі», «Мана», «Дві хмарки», «Переспів», а також вірші «Фрагмент», «Молдавська співанка» — у виданні 1929 р. «Молдавська» і «Пісня» — пізніша назва — «Бурлацька»). Підцикл «Летючі листки» вперше виділений у публікації журн.: Шлях.— 1918.— № 12. Під цією назвою там надруковано поезії «Переваги-ваги» і «Дівчині-блискавці» (обидві пізніше ввійшли до інших циклів). Остаточо цикл сформувався у виданні «Поезії» 1929 р.

III умка. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1913.— Т. 62.— Кн. 5.— С. 339, з підзаголовком «З циклу «Пісні молодості». Між текстом першодруку й виданням 1929 р. є незначні різницитання (оступися — відчепися; хай чарують — хай цілюють... та ін.).

Вірш датується 1913 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Епіталама. У збірці «Поезії. Том перший», 1920 р., вірш входив до циклу «Сонячні хвилини». У виданні «Поезії» 1929 р. включений до циклу «Амогосо». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ *Ерот (Ерос)* — у давньогрецькій міфології бог кохання.

² *Псіхея* — у давньогрецькій міфології чарівна дівчина з крилами метелика, втілення людської душі. Поширений міф про чисту і шляхетну любов Ероса і Псіхеї.

³ *Гіменей* — у давньогрецькій міфології син Діоніса й Афродіти, покровитель подружжя і шлюбу.

Дніпрові спогади.

I. «То літньої ночі було на Дніпрі...». Вперше надруковано в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903). Вірш передруковувався в антології «Розвага» (1908) та у виданнях «Ліричні поезії» (1911), «Поезії» (1920), «Поезії» (1929). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

II. «Я її в домовину живу поховав...». Вперше надруковано в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903).

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ *Псалтир* — збірник псалмів, одна з книг Біблії.

² «*Вічна пам'ять*» — назва і початкові слова православної заупокійної молитви.

Фрагмент. Вірш ввійшов до циклу «Амогосо» у збірнику «Ліричні поезії» (1911) і передруковувався у всіх наступних виданнях.

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

В душі моїй не згас. Вперше надруковано в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903) під заголовком «Переспів». Під цією назвою передруковувався у збірках «Ліричні поезії» (1911) та «Поезії» (1920). У виданні 1929 р. — під назвою «В душі моїй не згас». В усіх виданнях включався до циклу «Амогосо». В підциклі «Дніпрові спогади» друкується у збірці 1929 р.

Автограф зберігається в ІЛ, ф. 72, № 18. Подається за виданням 1929 р.

З галицького зшитку. Як цикл виділено у збірці «Ліричні поезії» (1911). До нього входили поезії «Погляд», «На балі», «Мана». Вперше ці три поезії надруковано під спільною назвою «Пісні кохання» в журн.: Зоря.— 1896.— С. 475—476. В підциклі «З галицького зшитку» передруковувались у збірниках «Поезії» (1920) та «Поезії» (1929).

I. Погляд. Вперше надруковано в журн.: Зоря.— 1896.— С. 475. Вірш друкувався в антології «Складка» (Спб., 1897). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

II. На балі. Вперше надруковано в журн.: Зоря.— 1896.— С. 476. Вірш друкувався в антології «Складка» (Спб., 1897). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

III. Мана. Вперше надруковано в журн.: Зоря.— 1896.— С. 476. Вірш друкувався в антології «Складка» (Спб., 1897). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

IV. Дві хмарки. Вірш друкувався в антології «Складка» (Спб., 1897). До циклу «Амогосо» включено у збірці «Ліричні поезії» (1911). У виданні «Поезії» 1929 р. твір друкувався у підциклі «З галицького зшитку». Автограф невідомий. Подається за збіркою 1929 р.

V. Кузочка. Вірш друкувався в антології «Складка» (Спб., 1897). До «Амогосо» (підцикл «З галицького зшитку») твір включено у виданні «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Пісні. Як підцикл з'являється у циклі «Амогосо» у виданні «Поезії» 1929 р.

I. Молдавська. Вперше надруковано в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903). Починаючи з видання «Ліричні поезії» (1911), в усіх наступних виданнях входить до циклу «Амогосо». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

II. Бурлацька. Вперше надруковано під назвою «Пісня», з присвятою «Марусі Комарівні» в журн.: Зоря.— 1896.— С. 53. Під назвою «Бурлацька» вірш з'являється у виданні «Поезії» 1929 р. До циклу «Amogoso» вірш включений у збірці «Ліричні поезії» (1911). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Летючі листки. Як підцикл з'являється у збірці «Поезії» 1929 р.

На зелені свята. Входить до підциклу «Летючі листки» у збірнику «Поезії», 1929. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ *Зелені свята (Трійця)* — православне церковне свято, яке відзначається на 50-й день після Пасхи.

На від'їзд. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1918.— Т. 72.— Кн. 10-11.— С. 117, під назвою «Експромти. На розстанні». Включено до підциклу «Летючі листки» у виданні «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Лист. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Подвійний сонет (I. «Нехай дзвенить розпечений сонет!..», II. «Де буду я, бентежний, буйномрійний...»). Вірш друкується в підциклі «Летючі листки» у збірнику «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий.

Подається за виданням 1929 р.

Серце дівоче. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1918.— Т. 71.— Кн. 9.— С. 193. До підциклу «Летючі листки» включений у збірці «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Очі-бісенята. В підциклі «Летючі листки» включено у збірці «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Балетниці. В підциклі «Летючі листки» включено у збірці «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

«Припавши до дзбана...». В підциклі «Летючі листки» включено у збірці «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ *Ізо льда і Трістан* — герої серії середньовічних романів західноєвропейської літератури. В основу сюжету покладена історія трагічного кохання Ізо льди, дружини корнуельського короля, до племінника свого чоловіка. Легенда знайшла чимало інтерпретацій в різних літературах, особливо в період романтизму.

ЗА БРАМОЮ РАЮ

Вперше цикл виділено у збірці «Ліричні поезії» (1911). Кілька віршів друкувалися в антології «Українська муза» (1908) («Ти не любиш мене», «Ні, не забудь», «Раб», «Нехай і так»). Пізніше цикл передруковувався, зазначаючи певних змін. Так, у виданні «Поезії» (1920) відсутній вірш «О, не минай!», а у збірці «Поезії» 1929 р. до циклу не включено вірш «Молитва». Під назвою «Лемент» він надрукований у циклі «De Mortuis». Крім того, до циклу входять поезії: «Присвята», «На скелі», «Хвиля», «Палімпсест», «На бульварі», «На озері», «Нічого!», «Зрада», «Твої уста», «О, не минай!», «Чи пам'ятаєш?», «Чорне доміно», «Скрипонька», «Fiat», «Чи не досить?», «Finale».

У творах циклу, що хронологічно охоплює 1903—1910 рр., відбилися особисті переживання поета, пов'язані з розривом у 1904 р. з дружиною — Вірою Вербицькою, донькою українського поета і педагога М. А. Вербицького (1843—1909). Цикл певною мірою написаний під впливом «ліричної драми» Івана Франка «Зів'яле листя» (1896), на що вказує «Присвята» («Цвіту зів'ялому, листу опалому...»).

Присвята. У збірках «Ліричні поезії» (1911) та «Поезії. Том перший» (1920) вірш мав назву «Посвята». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

На скелі. В антології «Українська муза» (1908) вірш друкувався в циклі «Апогосо». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Хвилля. В антології «Українська муза» (1908) вірш друкувався в циклі «Апогосо». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Палімпсест. Вірш друкувався в антологіях «Розвага» («Артистичний збірник». К., 1908) та «Українська муза» (1908) в циклі «Апогосо». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Тропар — короткий приспів до певних місць літургійного піснеспіву. Вводився як музично-постичний коментар до Священного писання.

² Кондак — ранньовізантійські церковні гімни, рід поеми на релігійний сюжет.

³ Іоанн Дамаскин (бл. 675— бл. 753) — візантійський поет, богослов, філософ. Автор церковних піснеспівів. В його церковні гімни частково повернулась антична метрика.

⁴ Арістофан (бл. 445— бл. 385 до н. е.) — давньогрецький поет-комедіограф.

На бульварі. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.
На озері. В антологіях «Українська муза» та «Розвага» (1908) вірш входив до циклу «Апогосо».

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Нічого!.. В антології «Українська муза» (1908) вірш входив до циклу «Апогосо». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Зрада. Вперше надруковано в журн.: Засів.— 1911.— № 41.— С. 639. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Твої уста! Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Ти не любиш мене...— Вперше надруковано в журн.: Нова громада.— 1906.— № 7.— С. 26, з підзаголовком «За брамою раю». Автограф невідомий.

О, не минай!.. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1918.— Т. 72.— Кн.— 10—11.— С. 117, під назвою «Експромти».

До циклу «За брамою раю» вірш вперше включений у виданні «Поезії» 1929 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Чи пам'ятаєш? В антології «Українська муза» (1908) вірш входив до циклу «Апогосо». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Ні, не забув...— Вперше надруковано в журн.: Нова громада.— 1906.— № 7.— С. 27, з підзаголовком «За брамою раю». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Чорне доміна. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.
¹ ...в танку рас d'Esраgnе...— Падеспань — російський бальний танець, створений 1898 р. Він усталеної композиції і складається з характерно-сценічних елементів іспанського танцю.

² Плюмаж — прикраса з п'р'я на чоловічих головних уборах і жіночій зброї.

Скрипонька. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.
Fiat!.. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Чи не досить?.. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Раб. Вперше надруковано в журн.: Нова громада.— 1906.— № 7.— С. 27, з підзаголовком «За брамою раю». У збірці «Поезії» 1929 р. датується 1909 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Нехай і так. Вперше надруковано в журн.: Нова громада.— 1906.— № 7.— С. 27. У виданні «Поезії» 1929 р. датується 1910 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Finale («Шість літ щодня надіялись і ждати...»). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

РАЗОК НАМИСТА

Кілька віршів циклу під назвою «Разок наместа» з присвятою «Дорогому побратимові Іванові Липі» — українському письменнику і видавцеві, вперше надруковано в журн.: Українська хата.— 1910.— № 1.— С. 1—2. Тут вміщені поезії «В киреї темній тихо суне ніч...», «Друже любий мій...», «Нічка на землю упала...», «Друже, дивуєшся ти...», «Знову ранок, знову світ...», а також вірш «Мій друже! Я життя люблю...», який поет включив пізніше до циклу «Сонячні хвилини».

Цикл віршів повністю надруковано у збірці: Ліричні поезії.— К., 1911. До нього ввійшли твори: «I. Ушухла буря. Розійшлися хмарки...», «II. Червоне коло блискуче, красне...», «III. В киреї темній тихо суне ніч...», «IV. Друже любий мій...», «V. Мій друже, дивуєшся ти...», «VI. Одпочинь, одпочинь...», «VII. Нічка на землю упала...», «VIII. Знову ранок...». В такому складі цикл надруковано і в збірці «Поезії. Том перший» (1920), з підзаголовком: «Цикл ліричних настроїв від заходу до сходу сонця». У виданні «Поезії» 1929 р. додається вірш «Ніч», який було вперше надруковано під назвою «Уночі» в журн.: ЛНВ.— 1914.— Т. 65.— Кн. 3.— С. 433. У підзаголовку публікації вказувалось: «До циклу «За брамою раю».

Увесь цикл датується 1910 р. У збірці «Поезії» 1929 р. ця дата стоїть лише один раз — на с. 277 шмуцтитула. Подається за цим виданням.

¹ Голгофа — гора поблизу Єрусалима, на якій здійснювались кари і, згідно євангельського міфу, був розп'ятий Ісус Христос. Переносно — місце мук й страждань.

ЛІЛЕЇ І РУБІНИ

Цикл сформувався у збірці «Поезії» 1929 р. До нього ввійшли поезії «Лілеї», «Перед брамою», «Рубіни», «Інфанта».

I. Лілеї. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 58.— Кн. 6.— С. 487. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

II. Перед брамою. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 58.— Кн. 6.— С. 487. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

III. Рубіни. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1914.— Т. 65.— Кн. 3.— С. 433, з підзаголовком «До циклу «За брамою раю»». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

IV. Інфанта. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

З ХВИЛЬ БОРОТЬБИ

Цикл під такою назвою вперше включено до видання «Поезії» 1929 р.

Основу його складають твори патріотичного звучання. Два вірші («Сніжинки», «Привітання») виділені в окремий підцикл — «Дітям». В різних виданнях («Поезії. Том перший» (1920) та ін.) цикл називався по-різному: «З виру життя», «З хвиль життя», «Із різних циклів».

За Україну! Вірш друкувався у збірці «За Україну!» (Варшава, 1921) і на початку 20-х років був покладений на музику композитором і хоровим диригентом Ярославом Ярославенком і став популярною маршовою піснею. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ З-під ярем і з тюрем, Де був гніт, Ми йдем на вільний світ! — В цих словах, та й загалом в усій поезії, відбито настрої національного і культурного відродження, сподівання на реалізацію української державності після Лютневої революції 1917 р. в Росії, в процесі якої разом

з падінням царизму проголошувалась свобода волевиявлення національних країн Російської імперії.

Євшан-зілля. Поема. Твір друкувався в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903), в поетичній антології «Українська муза» (1908), в поетичних збірках 1911, 1920 і 1929 рр. У виданні 1929 р. на вимогу цензури було знято закінчення твору. Автограф невідомий. Подається за виданням: *Поетичні твори.* Том перший.— Черкаси.— 1920.— С. 121—126.

¹ *Липа* Іван (1865—1923) — український письменник. За фахом лікар, видавець альманаху «Багаття», один з організаторів братства «тарасівців».

² *Літопис* за Іпатським списком — найдавніше староруське літописне зведення, створене на початку XV ст. на Україні. Літопис складається з трьох частин: *Повість минулих літ*, *Київський літопис* і *Галицько-Волинський літопис*.

³ *Мономах*, князь *Володимир* (1053—1125) — князь смоленський, чернігівський, переяславський і великий київський.

На свято відкриття пам'ятника Іванові Котляревському. Вперше надруковано в альманасі: *На вічну пам'ять Котляревському.*— К., 1904.— С. 406—408. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ *На свято відкриття пам'ятника...*— Відкриття пам'ятника основоположнику нової української літератури І. Котляревському в Полтаві відбулося 1903 р. і переросло у свято відродження української літератури і єднання діячів Східної і Західної України, розділеної на той час політичними кордонами. Свято стало маніфестацією життєздатності української мови та літератури всупереч численним заборонам царського уряду.

² *Калнишевський* Петро Іванович (бл. 1690—1803) — останній кошовий Запорозької (Нової) Січі. Після зруйнування Січі в 1775 р. за наказом Катерини II був ув'язнений в Соловецькому монастирі. Звільнений з монастирської тюрми 1801 р., залишився там, де й помер.

Дівчині. Це перший опублікований твір М. Вороного (Зоря.— 1893.— № 19.— С. 375). В антології «Українська муза» Олекса Коваленко зокрема зауважує: «Перший його (Вороного.— Т. Г.) твір за порадою і ласкавою рекомендацією небіжчика Ів.Тобілевича (Карпенка-Карого) надруковано в «Зорі» р. 1893 — це був вірш «Не журись, дівчино», посвячений Людмилі Старицькій» (Українська муза.— 1908.— Вип. 9.— С. 835). Подається за виданням 1929 р.

¹ *Старицька-Черняхівська* Людмила Михайлівна (1863—1941) — українська письменниця, критик, перекладач. Дочка М. П. Старицького.

² «*Зоря*» — літературно-громадський двотижневий український журнал. Виходив у Львові в 1850—1897 рр. як орган «народовців».

Розвага. Вперше надруковано в журн.: *Зоря.*— 1896.— № 3.— С. 53, під назвою «Пісня», з посвятою Марусі Комарівні. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ *Комарова* Марія — донька М. Ф. Комарова (1844—1913), українського бібліографа, критика і фольклориста.

Краю мій рідний. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.—1908.— Т. 44.— Кн. 11.— С. 373. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Горами, горами...— Автограф невідомий. У збірці «За Україну!» (Варшава, 1921) вірш мав назву «Пісня повстанців» і таке закінчення:

Лавами, лавами
З ватажками бравими
Криймося, криймося
Та помстою вмиймося
На катах!

За Україну
Встає наш люд
В лиху годину
Чинити суд!

Подається за виданням 1929 р.

Коли ти любиш рідний край...— Автограф невідомий. Подається за виданням 1929р.

Ти не моя!— Вперше надруковано в журн.: Нова громада.— 1906.— № 10.— С. 42.— Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Привид. Вперше надруковано в газ.: Рада.— 1911.— № 46.— С. 2. Без заключної частини вірш друкувався в альманасі «Багаття» (Одеса, 1905) під заголовком «Сон в ніч під 26 лютого». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Іванові Франкові. Вперше надруковано в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903). Історія вірша пов'язана з публікацією М. Вороним (1903) «Заклику» до українських письменників брати участь в альманасі, який би представляв «нові» течії і напрями в тогочасній українській літературі (ЛНВ.— 1901.— Т. 16.— С. 14). Франко у вступі до поеми «Лісова ідилія» (1901) розпочав з Вороним поетичну полеміку. Він застерігав «молодих» поетів від декадансу, відстоював соціальне звучання, гуманістичні ідеали демократичної літератури. Водночас він схвально поставився до заперечення Вороним фальші, риторики, «пустої фрази» у творчості тогочасних поетів. Основний предмет полеміки — мета поезії як такої, відмінність у трактуванні її різними мистецькими «школами».

Укладаючи альманах «З-над хмар і з долин», М. Вороний підготував і вступну статтю до нього. Оскільки цензура її заборонила, то він опублікував поетичне послання І. Франка і свою відповідь на нього як вступ («Introduction») до альманаху (див.: До статті Ол[ександра] Ів[ановича] Білецького про мене, 1929).

Подається за виданням 1929 р.

¹ Б о д л е р Шарль (1821—1867) — французький поет. Один з попередників літературного декадансу.

² Ф а р и с е ї — у Стародавній Іудеї послідовники релігійно-політичної течії, яка відзначалася фанатизмом, особливою увагою до зовнішніх проявів релігійності. В переносному значенні — лицемірна людина, ханжа.

³ Г у р і я — у мусульманській міфології надзвичайно вродлива, вічно юна дівка, що живе в раю і розважає праведників.

⁴ Н і р в а н а — у буддистів блаженний стан спокою «людської душі», що досягається через повну відмову від усіх житейських благ і чуттєвих бажань.

Д і т я м.

І. «Сніжинки». Вірш надруковано у збірці «За Україну» (Варшава, 1921). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

II. Привітання. Вірш друкувався в газ.: Село.— 1910.— № 44.— С. 5, під назвою «Ось чого бажаю! (Мойому малому Маркові)» і розпочинався словами:

Вірші ці на іменини
Я тобі складаю...

У збірці «За Україну» (Варшава, 1921) змінено перші два рядки і підзаголовок («Малому громадянину УНР»). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Цикл вперше надруковано у збірці «Поезії» видання 1929 р. Укладаючи його, М. Вороний віддавав належне людям, яких знав і з якими зустрічався. До циклу увійшли вірші-послання, написані раніше (Франкові — 1913 р., Чупринці — 1911 р.). Включаючи їх до видання 1929 р. в цикл «De mortuis» (зокрема, під криптонімом «Г. Ч.» він віддав шану розстріляному більшовиками Григорію Чупринці), тим самим М. Вороний засвідчував оцінку життя і творчості цих людей як явищ національної історії.

В циклі друкуються вірші «На Тарасовій панахиді» (Пам'яті Т. Г. Шевченка), «Серце музики» (Пам'яті М. Лисенка), «На батьковій могилі». Як підцикл подається твір «Requiem», що складається з двох частин — «Requiem aeternam» і «Dies irae».

На Тарасовій панахиді. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Серце музики. Диптих: I. «Серце музики спинилось...» і II. «Яка краса!» був надрукований у збірці «В сяйві мрій» (1913). Автограф невідомий.

Подається за виданням 1929 р.

¹ Лисенко Микола Віталійович (1842—1912) — український композитор, педагог, фольклорист і громадський діяч; основоположник української класичної музики.

Пам'яті Франка. I. Ave Regina!..

Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

II. Іван Франко. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Орфей — за грецькою міфологією, син бога Егея і музи Калліопи. Співець і музикант, наділений магичною силою мистецтва, якій підкоряються люди, боги і сама природа.

Пам'яті Г. Ч. Вперше надруковано в журн.: Засів.— 1911.— № 28.— С. 430, під назвою «Григорію Ч-ці». Під назвою «Грицькові Чупринці» вірш друкувався у збірці «Поезії. Том перший» (1920). Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

¹ Чупринка Григорій Оврамович (1873—1921) — український поет, представник раннього українського неоромантизму.

² Єремія (Ієремія) — давньоєврейський пророк VII — початку VI ст. до н. е. Одна з книг Ветхого завіту носить ім'я Ієремії і становить книгу проповідей та пророцтв.

На батьковій могилі. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1918.— Т. 71.— Кн. 78.— С. 45. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Лемент. У виданні «Поезії. Том перший» (1920) вірш друкувався у циклі «За брамою раю» під назвою «Молитва». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Requiem. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 60.— Кн. 12.— С. 522—526. Твір складався з двох частин: Requiem aeternam і II. Dies irae. Існувала ще третя частина — «Hostas». Друга частина — «Requiem» — друкувалася в збірнику «Поезії» 1929 р. М. Вороний у своїх мемуарах відзначав, що в «Requiem'i» відбилися пантеїстичні мотиви, загалом властиві його творчості, й оцінював цей твір досить високо (див.: До статті Ол. Ів. Блецького про мене, 1928).

Перша частина подається за першодруком, друга — за виданням 1929 р.

Між першодруком і виданням «Dies irae» в збірці 1929 р. є різночитання. Рядки в ЛНВ:

Напередодні боротьби,
Напередодні волі...

у виданні 1929 р. читаються так:

По довгих муках боротьби,
Без сили і без волі...

¹ «Requiem aeterna» («Вічний спокій») — назва і початкові слова католицької заупокійної молитви.

² «Dies irae» («День гніву») — початок середньовічного церковного гімну — друга частина заупокійної меси, реквієму.

³ Сінай. — В іудаїстській міфології гора, на якій Мойсею являється бог Яхве і вручає 10 заповідей — заборон і правил, які повинні регулювати поведінку людини перед богом.

⁴ Асмодей — в іудаїстських легендах демонічна істота. Найчастіше трактується як блудний біс, ворог шлюбу, іноді — як стихійна, непідвладна людині ворожа, але не зла сила.

РОКИ

Цикл охоплює твори, написані в різний час і вперше зібрані у книжці «Поезії» 1929 р.

На рік 1911. Вірш друкувався у збірці «Поезії. Том перший» (1920) в циклі «Сонячні хвилини» під назвою «Під Новий рік». Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р. У попередніх виданнях вірш має ще одну строфу:

Хай же стогони-прокльони,
Пересуди-забобони

З давнім ладом зникнуть чадом, як зникає рік, сей дід!

Більше праці, більше гарту,
Більше віри, співу, жарту!

Сміємось, друзі! Марній тузі піддаватися не слід.

На зустріч 13-му. Вперше надруковано у збірці «В сиві мрій» (1913) в циклі «Вертоград». Дата написання невідома. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

1924. Вперше надруковано у збірці «Поезії» (1929). Дата написання невідома. Подається за першодруком.

¹ Юда-Іскаріот (Іскаріот) — за Новим завітом, один з апостолів, який зрадив свого учителя (Христа) за 30 срібняків.

² Понцій Пілат — римський намісник в Іудеї. Згідно новозавітної традиції, за його присудом був розп'ятий Ісус Христос.

³ Данайські дари — легендарний дерев'яний кінь, подарований троянцям греками (данайцями) під час Троянської війни. Воїни, що заховалися всередині коня, допомогли оволодіти містом. У переносному значенні — подарунок, зроблений з таємним і злим наміром, застереження від надмірної довірливості.

1925. Вперше друкується в збірці «Поезії» 1929. Точна дата написання не встановлена. Подається за першодруком.

ДОДАТКИ

До розділу включені окремі, менш відомі твори М. Вороного, які останнім часом не передруковувалися у вибраному поета.

«Ні, не хочу я тих...» Вперше надруковано в журн.: Зоря. — 1895. — № 6. — С. 111. До жодної із збірок поета вірш не входив. Подається за першодруком.

В тексті журналу «Зоря», очевидно, помилково надруковано в першому рядку третьої строфи: «Ні, не хотів би я жить», що не відповідає змісту вірша.

Очам. Вперше надруковано в журн.: ЛНВ.— 1912.— Т. 57.— Кн. 1.— С. 116. Подається і датується за першодруком.

Ранок. До видання «Поезії» (1929) вірш не входив. Друкувався у збірці «За Україну!» (Варшава, 1921). Автограф і дата невідомі. Подається за цим виданням.

Весна року 1926. Дата написання і автограф невідомі. Цим віршем у частині тиражу «Поезій» 1929 р. замінено вірш «Коли ти любиш рідний край». Подається за примірником тієї частини тиражу видання 1929 р., де цей вірш друкувався.

Ода до поетів. Вірш датувався 1929 р. В частині тиражу «Поезій» 1929 р., очевидно, на вимогу цензури, «Одою до поетів» відкривався цикл «З хвиль боротьби» замість вірша «За Україну!» Однак у змісті збірки назва «За Україну!» залишилась. Подається за примірником видання 1929 р., де цей вірш друкувався.

НЕЗАВЕРШЕНІ ТВОРИ

Єретик. Уривок з поеми друкувався у збірках: «Поезії. Том перший» (1920) і «Поезії» (1929). В текстах є різночитання. В збірці 1929 р. випала строфа після слів «...чогось тасмного і мліє і тремтить»:

Нерідко в час нічний, в безжурну ту годину,
Коли навколо все потомлене засне,
Вона й тоді собі не має відпочину
І благодійний сон від себе ген жене.

Далі в тексті 1920 р.

Блискучі теляги, герби, червоні шати...
З жадібним усміхом заласся на устах...

Вона й приваблює, і викликає жаж...
«Що мріється мѣні, мов зірка
вдалині»

Окрема від усіх, могутня, чарівнича...

В тексті 1929 р.

Девізи, і герби, і пурпурові шати...
З жадібним усміхом розпусти на устах...

Вона викликає в мене огиду й жаж!..
«Що мріється мені в туманній
даліні»

В ній сила криється могутня,
бунтівнича...

Подається за виданням 1929 р.

І. В школі езуїтів. Вперше надруковано в альманасі «З-над хмар і з долин» (1903) під назвою «Ніч» (Уривок з поеми). У виданні «Поезії. Том перший» (1920) твір має назву «Ніч у Вільні». Найповніший текст друкується у збірці «Поезії», 1929. Автограф невідомий. Подається за вид. 1929 р.

¹ Чи посланець то бернардинський...— Бернардинці — члени католицького чернечого ордену, заснованого в XI ст. Мав багато монастирів у Європі.

² Кармеліти — члени католицького ордену, заснованого у XII ст.
Чорний сан. Незакінчений драматичний етюд. Вперше надруковано в журн.: Шлях.— 1917.— № 2.— С. 5—15. Датується 1907 р. Автограф невідомий. Подається за виданням 1929 р.

Загадки життя. (I. Дівча на коні; II. Безодня співала). Твори поетичної прози вперше надруковані в журн.: Українська хата.— 1910.— № 9.— С. 533—535. Подається і датується за першодруком.

¹ Аарон — у старозавітних переказах перший з первосвящеників, родоначальник касті священиків. Супроводжував Мойсея в поході і брав участь у його місії пророка і засновника релігії. Символом священної ролі Аарона (посередника) є його тосох (жезл).

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ

Авгу́р — людина, що робить вигляд посвяченої в особливі таємниці

Бески́д — круте урвище, провалля
Вачькі́р — бічна кімната, відгороджена стіною від великої кімнати

Вогу́л (огу́лом) — толока, спільна робота

Воляпю́к (волапю́к) — набір незрозумілих, пустих, беззмістовних слів

Гра́тіс — безплатно

Гуде́ць (гуда́к) — музикант, скрипаль

Густ — смак, бажання

Дезидера́ти — побажання, вимоги

Деці́зія — рішення, ухвала

Диксі́чний — розмовний

Драсти́чний — такий, що викликає роздрознення, неприємний

Ексклу́зівність — виключність, винятковість

Елоквє́нція — ораторське мистецтво

Емфа́за — посилення емоційної виразності, напруженості мовлення, яке досягається інтонаційними прийомами і риторичними фігурами

Епейсбдіо́н — частина античної трагедії, яка становить діалог з двох пісень, хору або змагання хору і предводителя хору

Ерупті́вний — вибуховий

За́нім — поки, до того часу поки

Інженю́ — амплу актрис, які виконують ролі наївних, простодушних дівчаток

Інсє́кта — комаха

Інсципіє́нт — помічник

Конверса́ція — розмова

Кочкля́зія — *числюнок*

Консеквє́нто — послідовно

Котара́ — шалаш

Креа́ція — твір, творіння

Крі́си — поля капелюха

Кунту́ш — верхній чоловічий або жіночий одяг

Лю́ки — прогалини

Маргіне́с — поля рукопису, книги

Мусянже́вий (мося́жний) — латунний

Нота́блі — члени королівського зібрання у Франції

Обса́да — заміщення посади

Овід — обрій

Орхестіко́н — у давньогрецькому театрі — кругла площа з алтарем посередині, де знаходився хор і виступали актори

Офі́ра — жертва

Опру́г — коло

Параван — ширма

Пара́дос — у грецькому театрі прохід між місцями глядачів і сценою, по якому перед виставою входили глядачі, а під час вистави — хор і дійові особи; вступна пісня давньогрецької трагедії

Перна́ч — булава

Покбі́к — кімнатка

Покбу́вати — перемогти, побити ногами

Пренумєра́та — передплата

Ра м ё н а — плечі

Резигна́ція — примирення, відмова

Секатúра — урізування в правах, переслідування

Сильвётка — силует

Скрупуля́нтний — совісний

Сбóльдо — італійська дрібна монета

Стасімо́н — в давньогрецькій трагедії — хорові пісні, окрім вступної

Тва́р — обличчя

Тресúра — систематичні вправи, тренування

Фіоритúра — прикрашування мелодії звуками короткої довжини

Фризúра — зачіска, завите волосся

Чаплéник (чаплійка, чаплія) — знаряддя біля печі, з допомогою якого переносять гарячу сковороду або горщик

ЗМІСТ

Микола Вороний, Г. Д. Вервес	5
--	---

ПОЕЗІЇ

СПИВИ СТАРОГО МІСТА

Старе місто	32
Звір	33
Намисто	34
Тіні	34
Мерці	35

ЕЛЕГІЇ

Осокорі	37
I. «Мов зібралися юрбою...»	37
II. «Мені вас жаль, осокорі...»	37
III. «Чи ж на довгий час...»	38
Весняні елегії	39
I. Хмари	39
II. Соловейко	39
III. Сонце заходить...	41
Мандрівні елегії	42
I. «Знов стелиться переді мною шлях...»	42
II. «Холодні хмари залягли блакить...»	43
III. «Невже ж весільне царство Арімана?»	44
Memento mori!	45
На березі моря	45
Нудьга гнітить...	46
Vae victis!	46
Вечірні акорди	47

БАЛАДИ Й ЛЕГЕНДИ

Балада моря	49
Срібний сон	50
Балада козацька	53
Легенда	55
Хам і Кат	56
Найдорожчий скарб	58

AD ASTRA

I. В сяйві мрій	61
---------------------------	----

II. Sphärenmusik	62
III. Зоряне небо	62
IV. Венера	63
V. Vega	63
VI. Плеяди	64
VII. Вогні	64
VIII. Зорі-очі	65
IX. Чи зумієш?	66

СОНЯЧНІ ХВИЛИНИ

Мавзолей	67
Краса!	68
Ікар	68
До моря	70
Віра жива!	70
Хмарка	71
Хмари-сестри	72
Що зі мною таке...	72
В студії	73
Гей, хто має міць!.. . . .	73
Тост	74

ФАТА МОРГАНА

Заспів	75
I. Паж і королівна	75
II. Ельф і Фея	76
III. Астролог і Альціона	77
IV. Пастух і пастушка	78
V. Finale («Рожеве проміння на краплях роси»...)	78

ГРОТЕСКИ

I. Блакитна Панна	80
II. Чари	81
III. Серенада	81
IV. Контрасти	82
V. Спомини	82
VI. Таємність	83
VII. Мрії-сни	83
VIII. Дівчина-блискавка	84
IX. Sententis	84
X. Німфа	84

ГУМОРВСКИ

Gredo	86
-----------------	----

Я — поет	87
Тасмне кохання	88
Тріолети	90
I. Мушка	90
II. Поет і амур	92
III. Поезія й проза	94
IV. Переваги-ваги	95
V. Nie wolno!	96
VI. Le sonnet sans tête	96
Листування	97
I. Лист панни	97
II. Відповідь	97
Табло	98
Талісман	98
Застільна пісня	99
Спів арлекіна	100
Епіграми	101
I. Камо?	101
II. Молитва	101
Patriotica	101
Молодий патріот	101
Старим патріотам	102
Мишача сварка	103

AMOROSO

Шумки	105
Епіталама	106
Дніпрові спогади	108
I. «То літньої ночі було на Дніпрі...»	108
II. «Я її в домовину живу поховав...»	109
Фрагмент	109
В душі моїй не згас...	110
З галицького зшитку:	111
I. Погляд	111
II. На балі	111
III. Мана	112
IV. Дві хмарки	112
V. Кузочка	113
Пісні:	113
I. Молдавська	113
II. Бурлацька	114

Летючі листки:	116
На зелені свята	116
На від'їзд	116
Лист	117
Подвійний сонет	117
Серце дівоче	118
Очі-бісенята	119
Балетниці	119
«Припавши до дзбана...»	119

ЗА БРАМОЮ РАЮ

Присвята	120
На скелі	120
Хвиля	120
Палімпсест	121
На бульварі	121
На озері	122
Нічого!..	122
Зрада	123
Твої уста!	124
Ти не любиш мене...	124
О, не минай!..	125
Чи пам'ятаєш?	125
Ні, не забудь...	125
Чорне доміно	126
Скрипонька	127
Fiat!..	129
Чи не досить?..	130
Раб	130
Нехай і так	131
Finale («Шість літ щодня надіятись і ждати...»)	131

РАЗОК НАМИСТА

I. «Ущухла буря. Розійшлись хмарки...»	133
II. «Червоне коло блискуче, красне...»	133
III. «В киреї темній тихо суне ніч...»	133
IV. «Друже любий мій...»	134
V. «Мій друже, дивуєшся ти...»	134
VI. «Одпочинь, одпочинь, на хвилину засни...»	134
VII. «Нічка на землю упала...»	135
VIII. «Знову ранок, знову світ!»	135
Ні!	136

ЛІЛЕЇ Й РУБІНИ

I. Лілеї	137
----------	-----

II. Перед брамою	137
III. Рубіни	137
Інфанта	138

З ХВИЛЬ БОРОТЬБИ

За Україну!	140
Євшан-зілля. <i>Поема</i>	141
На свято відкриття пам'ятника Іванові Котляревському	146
Дівчині	148
Розвага	149
Краю мій рідний!..	149
Горами, горами...	150
Коли ти любиш рідний край...	150
Ти не моя!	151
Привид	152
Іванові Франкові	154
Д і т я м	156
I. Сніжинки	156
II. Привітання	157

DE MORTUIS

На Тарасовій панахиді	159
Серце музики	159
I. «Серце музики спинилось...»	159
II. «Яка краса!..»	160
Пам'яті І. Франка	160
I. Ave Reginal..	160
II. Іван Франко	161
Пам'яті Г. Ч.	162
На батьковій могилі	163
Лемент	163
Requiem	164
I. Requiem aeternam	164
II. Dies irae	165

РОКИ

На рік 1911	169
На зустріч 13-му	169
1924	170
1925	171

ДОДАТКИ

«І, не хочу я тих...»	172
---------------------------------	-----

Очам	173
Ранок	173
Весна року 1926	174
Ода до поетів	174

НЕЗАВЕРШЕНІ ТВОРИ

Єретик	176
Вступ	176
I. В школі єзуїтів	177
Чорний сон. <i>Драматичний етюд на I дію, з прологом</i>	179
Загадки життя. <i>Фрагменти</i>	185
I. Дівча на коні.	185
II. Безодня співала	187

ПЕРЕКЛАДИ І ПЕРЕСПІВИ

Данте Аліґ'єрі

Беатріче	190
--------------------	-----

Вільям Шекспір

Пролог до трагедії «Ромео та Джульєтта»	190
---	-----

Генріх Гейне

Світова річ	191
Розумні зорі	191
Зустріч	192
До альбома одної пані	192
Пересторога	192
Добра порада	193

Клод Жозеф Руже де Ліль

Марсельєза	194
----------------------	-----

Ежен Пот'є

Інтернаціонал	195
-------------------------	-----

Луї Бульє

Прощання	196
--------------------	-----

Ф. А. Сюллі Прюдом

I. Крила	197
II. Два голоси	198
III. Загублений крик	198
IV. Боротьба	198

V. Подібність	199
VI. Тут на землі	199
VII. Розбита ваза	200

Поль Верлен

I. «За вікном, ніби в рамі картини...»	200
II. «Треба, бачиш, прощай...»	201
III. «Великий чорний сон упав...»	201

Жан Рішпен

Все йде на краще	202
----------------------------	-----

Поль Бурже

Дзвони	203
------------------	-----

Жан Мореас

Тесля	203
-----------------	-----

Моріс Метерлінк

З «Пятнадцяти пісень»	204
XIII. «Я тридцять літ шукала сестри...»	204
Пісня мадони. XV.	204

Катюль Мандес

Золотий ключ	205
Відбитки щастя	205
Цілковита подібність	206
Нещирий сніг	207
Мимовільна помилка	207
Гарна маска	208
Діди і троянди	208
Стомлена гілка	209
Чому не треба бути цікавим	209

Вацлав Свенціцький

Варшав'янка	210
-----------------------	-----

Іван Козлов

Коли б я знав	211
-------------------------	-----

Олександр Пушкін

Серенада	211
Іспанський романс	212

Вороний М. К.
В75 Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика. Упоряд.
і приміт. Т. І. Гундорової: Автор вступ. ст. і ред. тому
Г. Д. Вервес. — К.: Наук. думка, 1996. — 704 с. (Б-ка
укр. літ. Укр. новіт. літ.)
ISBN 5-12-002723-7 (в опр.)

Подаються цикли поезій: “Співи старого міста”, “За брамою раю”,
“Гротески”; переклади революційних пісень “Інтернаціонал”,
“Варшав’янка”, а також критичні й публіцистичні статті: “Драма жи-
вих символів”, “Михайло Грушевський”, “Пантелеймон Куліш”, “До
статті Ол. Ів. Білецького про мене” та ін.